Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön yhteiskunnalliset ja yksilölliset merkitykset

Minna Haaraoja & Jussi Putkonen
Pro gradu –tutkielma
Sosiaalityö
Syksy 2012
Lapin yliopisto

Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Työn nimi: Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön yhteiskunnalliset ja yksilölliset merkitykset
Tekijät: Minna Haaraoja ja Jussi Putkonen
Koulutusohjelma/oppiaine: Sosiaalityö
Työn laji: Pro gradu –työ X Sivulaudaturtyö__ Lisensiaatintyö__
Sivumäärä: 94
Vuosi: 2012

Tiivistelmä:

Pro gradu –tutkielma käsittelee yhdyskuntaseuraamustoimistossa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä merkityksiä sekä ammatillisen sosiaalityön roolia yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Tutkielmaa varten on haastateltu kahdeksaa yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijää, joilla on sosiaalityöntekijän koulutus. Haastatteluissa ja niiden analyysissä on käytetty teemoittelua. Haastateltavat on saatu eri puolilta Suomea ja haastattelut on toteutettu pääasiassa videoneuvottelulaitteiden välityksellä.

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa sosiaalialan työtä tehdään nykyään rikosseuraamustyöntekijän nimikkeellä ja erilaisilla koulutustaustoilla, mutta tässä tutkielmassa on keskitytty vain sosiaalityön koulutuksen saaneisiin työntekijöihin. Tämän vuoksi tutkielmassa on nostettu esiin sosiaalityön asiantuntijuutta ja käsitelty ammatillisen sosiaalityön roolia rangaistusseuraamusjärjestelmän osana. Tutkielman ulkopuolelle on rajattu muut kuin sosiaalityön yliopistollisen koulutuksen saaneet työntekijät.

Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön yhteiskunnallisiksi tehtäviksi tutkielmassa nousevat täytäntöönpanojen valvonta ja asiakkaiden kontrollointi sekä uusintarikollisuuden ehkäiseminen, joka liittyy laajemmin yhteiskuntarauhan turvaamiseen. Yksilöllisiä tehtäviä ovat asiakkaiden tukeminen vaikeissa elämäntilanteissa, asiakkaiden eräänlaisena yhteiskunnallisena puolustusasianajajana toimiminen sekä palveluohjauksellinen työ. Lisäksi tutkielmassa käsitellään ammatillisen sosiaalityön asemaa ja käytäntötutkimuksen mahdollisuuksia yhdyskuntaseuraamustoimistoissa.

Avainsanat: Yhdyskuntaseuraamustoimisto, asiantuntijuus, rikosseuraamusalan sosiaalityö, yhdyskuntaseuraamus, lainrikkoja, teemahaastattelu, teemoittelu.

Muita tietoja:

Suostun tutkielman luovuttamiseen kirjastossa käytettäväksi X
Suostun tutkielman luovuttamiseen Lapin maakuntakirjastossa käytettäväksi X

SISÄLLYS

1 Johdanto 1
2 Käsitteellinen ja teoreettinen taustoitus 4
2.1 Sosiaalityö professiona ja asiantuntijuutena 4
2.2 Yhdyskuntaseuraamustoimiston tehtäväalueet 9
2.3 Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityö 15
2.4 Rikosseuraamusasiakkaiden sosiaalisen aseman vahvistaminen 23
2.5 Valta, kontrolli ja sosiaalityö 31
3 Tutkimusasetelma 35
3.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoitteet 35
3.2 Aineiston keruu 37
3.3 Aineiston analysointi 40
3.4 Tutkimuksen eettinen näkökulma 42
4 Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön yhteiskunnalliset merkitykset 45
4.1 Valta ja kontrolli täytäntöönpanoissa 45
4.2 Sosiaalityö yhteiskuntarauhan turvaajana 49
5 Sosiaalityön yksilöllinen ulottuvuus yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä 55
5.1 Sosiaalityö marginaalin puolustusasianajona 55
5.2 Yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaiden tukeminen 60
5.3 Sosiaalityön palveluohjauksellinen rooli 70
6 Sosiaalityön asiantuntijuuden merkitys yhdyskuntaseuraamustoimistossa 75
6.1 Sosiaalityö rikosseuraamustyön asiantuntijuutena 75
6.2 Käytäntötutkimuksen mahdollisuudet yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä 78
7 Pohdinta 82
Lähteet 86

”Rangaistus on muuttunut sietämättömien kipujen aiheuttamisen taidosta järjestelmäksi, jonka sisältönä on yksilönoikeuksien riistäminen. Jos oikeuden pitää yhä vieläkin ottaa käsittelyn kohteeksi ruumis, se tapahtuu etäältä ja ankarien sääntöjen mukaan, tavoitteena paljon ”korkeampi” päämäärä. Seurauksena tästä uudesta pidättyvyydestä on pyövelin, kärsimysten välittömän tuottajan, tilalle astunut kokonainen teknikkoarmeija, eli vartijat, lääkärit, vankilapapit, psykiatrit, psykologit ja kuraattorit, jotka pelkästään olemalla tuomitun luona laulavat tuomioistuimelle sitä ylistyslaulua, jota se tarvitsee: ne takaavat sille, että ruumis ei ole enää sen rangaistustoimen perimmäisenä kohteena eikä ruumiillisen kivun tuottaminen sen päätavoitteena.”

Michel Foucault, Tarkkailla ja rangaista (2005, 21)

1 Johdanto

Rangaistuksilla on ollut länsimaisissa oikeusjärjestelmissä perinteisesti kaksi merkitystä: toimia yhtäältä rangaistuksena kohdistuen rikoksentekijään henkilönä, toisaalta toimia kansakunnan moraalia ohjaten. Samanlaisen vaikutuksen voi ajatella olevan osittain myös sosiaalityöllä. Eriarvoisuutta tasoittavana toimintana sosiaalityö vaikuttaa niihin olosuhteisiin, jotka johtavat ihmisiä rikolliseen toimintaan. Yksilötasolla sosiaalityö ylläpitää ja parantaa ihmisen toimintakykyä sekä luo edellytyksiä pärjätä normien rajoittamassa yhteiskunnassa. Sekä rikosseuraamusjärjestelmässä että sosiaalityössä yhteiskunnallinen ja yksilöllinen taso toimivat tosiasiallisesti yleensä myös päällekkäin ja limittäin.

Tutkielmassamme selvitämme sosiaalityön roolia rikosseuraamusjärjestelmän osana. Miksi lääkäreiden, tuomarien, psykologien, psykiatrien ja ohjaajien teknikkoarmeijaan tarvitaan vielä sosiaalityöntekijöitäkin? Mitä sellaista annettavaa sosiaalityöllä on yhdyskuntaseuraamuksissa, että se oikeuttaa paikkansa osana asiantuntijaorganisaatiota? Rajaamme tutkimuksemme yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävään sosiaalityöhön. Yhdyskuntaseuraamustoimistot ovat paitsi täytäntöönpano-organisaatioita, myös auttamisorganisaatioita, jotka pyrkivät uusintarikollisuuden vähentämiseen. Etsimme niitä yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä merkityksiä, joita yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävällä sosiaalityöllä on.

Sosiaalityön yhteiskunnallinen, yhteiskuntarauhaa ja sosialisaatiota edistävä tehtävä, sekä yksilön oikeudet perimmäiseksi lähtökohdaksi asettava näkökulma saattaa aiheuttaa työn sisältöön eettisiä jännitteitä. Sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetistä riippuu, asemoiko hän itsensä ensisijaisesti yhteiskunnan vai asiakkaan edustajaksi.

Sosiaalityön rooli on kasvanut 1990-luvulla suomalaisessa yhdyskuntaseuraamustyössä ja rangaistusten täytäntöönpanoissa (Linderborg, 2004). Edellisen vuosituhannen lopusta rikosseuraamuksia on tuomittu yhä enenevissä määrin suoritettavaksi siviilissä ja vuoteen 2011 mennessä avoseuraamukset ovatkin yleistyneet jo huomattavasti. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen virkojen pätevyysvaatimuksiin on samaan aikaan tullut muutos ja koulutusvaatimus on vaihdettu sosiaalityöntekijän pätevyydestä sosionomin (AMK) tutkinnoksi. Myös virkanimike on muutettu, ja vuoden 2010 lopulla viimeisimpienkin sosiaalityöntekijöiden virat muutettiin rikosseuraamustyöntekijöiden viroiksi. Työtä tehdään kuitenkin edelleen myös sosiaalityöntekijän koulutuksella. Syvennymme tarkastelemaan nimenomaan sosiaalityön koulutuksen tuomaa asiantuntijuutta rikosseuraamusjärjestelmässä.

Sosiaalityö hakee paikkaansa niin kunnallisella kuin valtiollisellakin tasolla. Asiakkaiden tarpeisiin täytyy kyetä vastaamaan inhimillisesti ja tasa-arvoisesti. Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityötä on pyritty arvioimaan ja kehittämään hallintolähtöisesti, jolloin on ollut vaarana, että työntekijöiden kenttätuntemus ja ääni jäävät kuulematta. (Järvinen 2007, 9, 12.) Annamme puheenvuoron rikosseuraamusalalla työskenteleville sosiaalityöntekijöille ja tutkimme heidän kauttaan sitä, mikä merkitys ammattimaisella sosiaalityöllä on lainrikkojien parissa tehtävässä työssä.

Pro gradu –tutkielmamme aihe on ajankohtainen, sillä yhteiskunnassa rakennetaan ilmapiiriä, joka syrjäyttää jo valmiiksi marginalisoituneita. Vaikeisiin kysymyksiin tarvitaan asianmukainen valmius ja koemme että sosiaalityöllä on mahdollisuus vastata tähän haasteeseen. Puutteellisesta sosiaalityöstä syntyy yhteiskunnallista tappiota turvattomuuden, rikollisuuden jatkumon sekä sosiaalisen syrjäytymisen muodossa. Kemppainen, Mäntysaari & Pohjola (2007, 6) kirjoittavat asiakasnäkökulman olevan sosiaalityön kärsimyksen kohteena. Asiakkaasta tulee väistämättä häviäjä tilanteessa, jossa palveluiden laadukkuutta vähennetään.

Professionaalinen sosiaalityö kykenee hahmottamaan asiakkaiden yksilölliset tarpeet sitoen ne samalla laajempaan kontekstiin. Sosiaalityön avulla voidaan esimerkiksi tunnistaa niitä rakenteellisia tekijöitä, jotka ovat johdattaneet lainrikkojan rikolliseen elämäntapaan ja etsiä areenoita ja keinoja, joiden avulla käyttäytymistä on mahdollista muuttaa. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävän sosiaalityön avulla voidaan saavuttaa hyvä vuorovaikutussuhde asiakkaiden kanssa ja räätälöidä lainpuitteiden salliman rangaistuksen suorittamisen polku siten, että se palvelee asiakasta mahdollisimman hyvin. Palvelemisella tarkoitamme asiakkaan ihmisarvoisen elämän säilyttämistä ja mahdollisuutta integroitua yhteiskuntaan irrottautumalla rikollisesta elämäntavasta.

Tutkielmamme alussa käymme läpi aiheeseen liittyvää teoriaa ja käsitteistöä. Analyysiosio on jaettu kolmeen päälukuun. Ensimmäinen analyysiluku käsittelee yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön yhteiskunnallisia ja toinen yksilöllisiä merkityksiä. Lisäksi käsittelemme sosiaalityön asiantuntijuuden ja koulutuksen merkitystä omassa pääluvussaan.

2 Käsitteellinen ja teoreettinen taustoitus

2.1 Sosiaalityö professiona ja asiantuntijuutena

Sosiaalityön on sanottu olevan modernin ajan lapsi, joka on saanut alkunsa 1900-luvun taitteessa ja kehittynyt professioksi vakiinnuttaen asemansa modernin hyvinvointivaltion kehittymisen myötä. Parin viimeisen vuosikymmenen aikana maailma on kuitenkin muuttunut monella tavalla ja sen myötä myös sosiaalityössä on kohdattu uudenlaisia ongelmia, jotka poikkeavat aikaisemmista ongelmista, ja joiden tulkintaan ja työstämiseen entiset menettelytavat ja ajattelumallit on koettu riittämättömiksi. Partonin (2002, 239) mukaan elämme tällä hetkellä maailmassa, jota määrittää sekavuus, hämmennys ja epävarmuus. Niinpä modernille tyypilliset näkemykset kuten järjestyksen ja kontrollin tavoittelu, usko kehitykseen, tieteeseen ja rationaalisuuteen sekä ennustettavuuteen on kyseenalaistettu.

Yleisesti profession tunnusmerkkeinä on pidetty teoreettista tietopohjaa, muiden ammattikuntien sekä laajan yhteisön tunnustamaa asiantuntija-asemaa, ammattikunnan yhteisten eettisten sääntöjen jakamista ja noudattamista sekä ammattijärjestöjen turvaama ammatillisen kulttuurin jatkuvuutta. Sosiaalityötä on usein pidetty vain ”semi-professiona”, koska se ei ole täyttänyt edellä mainittuja kriteerejä täydellisesti. (Banks 1995, 67—68.) Suomessa sosiaalityö on saavuttanut legitiimin aseman, mutta sen on kuitenkin perusteltava aika ajoin yhteiskunnallista paikkaansa (Lohi & Niiranen 2005, 27).

Sosiaalityö on professionaalista toimintaa, jolla tarkoitetaan sosiaalityön legitiimiyttä ammatillisena toimintana. Professionaalisuutta määrittävät ominaisuudet ovat koulutus, erikoistunut tietoperusta ja ideologinen tietoperusta. Koulutuksessa suomalaisella yliopistolla on monopolinen asema ja toistaiseksi se on kyennyt vastaamaan systemaattisen teoriatiedon tuotannosta. Pelkkä teoriatieto ei kuitenkaan riitä pitämään professionaalisuutta yllä, vaan sosiaalityön asema on riippuvainen myös julkisen vallan tuesta ja sosiaalityön yhteiskunnallisesta tehtävästä. (Raunio 2004, 30—31.) Yhteiskunnallisena toimintana sosiaalityö on omaksunut yksilöllisiä työmekanismeja, jotka voidaan sijoittaa laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Paynen (1996, 2—3) mukaan sosiaalityö voidaan jaotella inhimilliseen ja ammatilliseen toimintaan, jotka ovat kuitenkin pohjimmiltaan lujasti sidoksissa toisiinsa. Sosiaalityö on ilmiö, ihmisten sosiaalisten suhteiden aikaansaama sosiaalinen konstruktio. Sosiaalityötä voidaan lähestyä kolmesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin sosiaalityö voidaan nähdä hyvinvointivaltion palveluja tarjoavana työnä, jossa yksilö on keskiössä. Toinen sosiaalityön muoto on kaikista heikko-osaisimpien ihmisten valtaistaminen ja avustaminen osallisiksi yhteiskunnallisia instituutioita. Kolmanneksi sosiaalityö voi olla terapiamuotoista työtä, jossa sosiaalityön avulla yritetään maksimoida yksilöiden ja yhteisöiden hyvinvointi tukemalla heidän omaa henkistä kasvuaan.

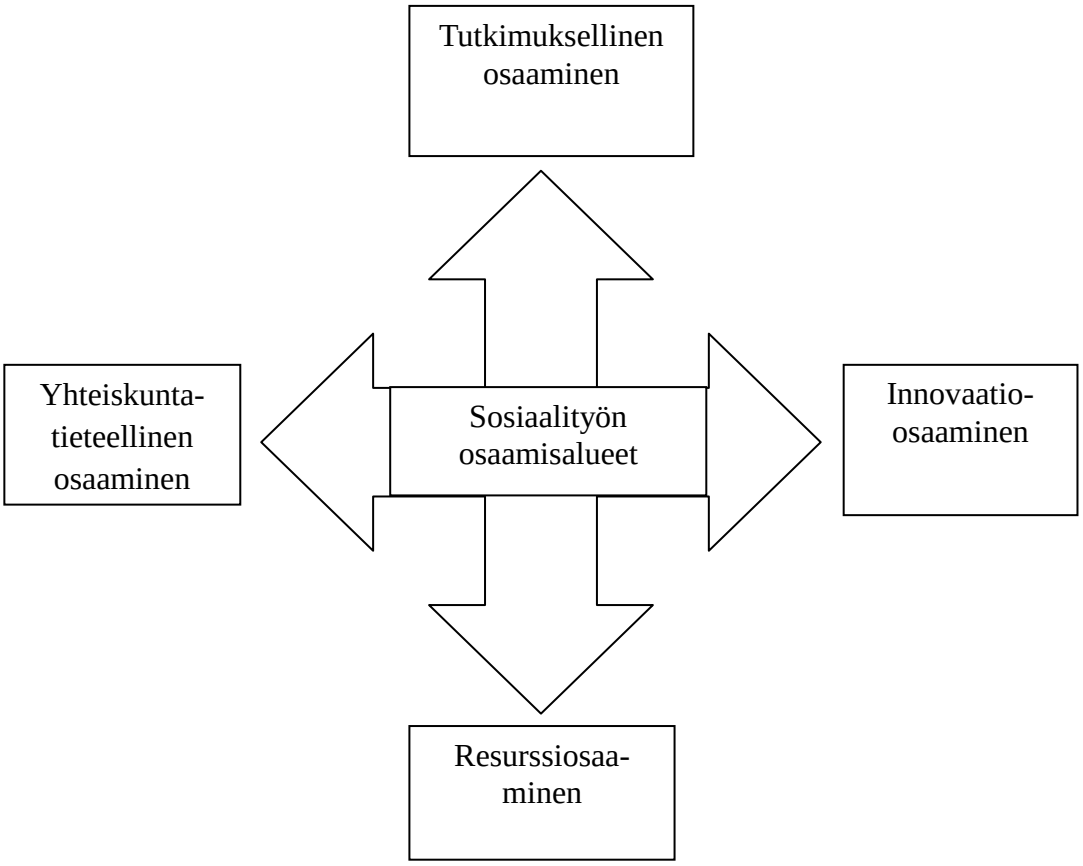
Linderborg (2004, 160) määrittelee sosiaalityön instrumentaalisten ja ekspressiivisten taitojen yhdistelmäksi. Hänen mukaansa sosiaalityöllä on tarpeeksi yksilöllistä ja kollektiivista kykyä, joiden avulla voidaan reflektoida monimutkaisiakin ongelmia. Instrumentaalisella kyvyllä kirjoittaja tarkoittaa sosiaalityön tieteellistä ja yleispätevää taitoa, jota hyödyntämällä sosiaalityöntekijän on mahdollista nähdä ongelmien laajemmat yhteiskunnalliset syy-yhteydet. Sosiaalityön profession instrumentaalisuus tuo ammattilaisille kyvyn erotella yksilöllisen toimintatavan ja yhteiskunnalliset kontekstit, joihin asiakas mahdollisesti sijoittuu.

Sosiaalityöntekijän ekspressiivisyydellä tarkoitetaan puolestaan professionaalisen arvion ja intuition yhdistämistä jokaisen yksilön kohdalla, samalla sijoittaen asiakas laajempaan syy-yhteyteen (Linderborg 2004, 160). Tarkastelun kohteena eivät siis yksistään ole asiakkaan toimintatavat, vaan syyt niiden taustalla. Koska sosiaalityö on jokaiselle yhtäläinen oikeus, tulee sosiaalityöntekijän toimia myös siten, että oikeusturva toteutuu jokaisen asiakkaan kohdalla. Professionaaliset taidot hallitseva näkee ongelmien taakse; esimerkiksi syyt päihteiden käyttöön ja siitä lähtevään taloudenhallinnan vaikeuteen.

Puhuessamme tutkimuksessamme yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöstä, tarkoitamme sosiaalityöntekijöillä yliopistokoulutuksen saaneita työntekijöitä, jotka tekevät sosiaalityötä sosiaalityön teoriapohjaa käytäntöön soveltaen. Adams, Dominelli ja Payne (2009, 4—5) ymmärtävät sosiaalityöksi avun, joka tähtää yksilöiden tai yhteisöjen orastavaan tai pitkäaikaiseen hätään vastaamisen. Suomalaisessa yhteiskunnassa sosiaalityön

professiolla on eriytyneempi paikka ammattijaottelussa kuin maamme rajojen ulkopuolella, vaikka työtehtäviä ei ole välttämättä rajattu tarkasti koskemaan juuri sosiaalityötä.

Olemme laatineet kaavion Karvinen-Niinikosken, Rantalaihon ja Salosen (2007, 83) jaotteleman sosiaalityön osaamisen osa-alueiden mukaisesti kuvastamaan sosiaalityön ammatillista osaamista yhdyskuntaseuraamustyössä. Osa-alueet on kirjoitettu auki kuvion jälkeen.

Kuvio 1: Sosiaalityön osaamisen alueet

Sosiaalityössä on paljon työtehtäviä ja –vaiheita, joita kuvataan ulkoapäin ohjautuviksi ja rutiininomaisiksi byrokratia- ja paperitöiksi. Kuvaukseen liittyy oletus siitä, että sosiaalityötä tehtäisiin byrokratiavapaassa ympäristössä, jossa sosiaalityöntekijä ei täytä lomakkeita, kirjoita lausuntoja tai noudata tiettyä työlle asetettua normistoa. Näkyvä osa sosiaalityöstä on kuitenkin byrokratia- ja paperityötä, joka on myös iso osa asiantuntijuutta. Normitettu työ voi olla kuitenkin sosiaalityöntekijän oman luovuuden innoittamaa, työtä jonka sosiaalityöntekijä voi muokata omanlaisekseen. (Juhila & Pösö 2002, 172.) *Resurssiosaa-*

minen (Karvinen-Niinikoski & ym. 2007, 83) on rutiininomaisesti toistuvaa, mutta myös yksi tärkeimmistä sosiaalityön asiantuntijuutta sisältävistä ominaisuuksista.

Resurssiosaamiseen liittyy monimutkaisen etuus- ja palvelujärjestelmän tunteminen. Etuus- ja palvelujärjestelmät ovat maassamme niin monimutkaisia, että tavallisen kansalaisen on vaikea hahmottaa niitä ilman apua. Erikoistuneen ammattilaisenkaan ei ole helppo nähdä asiakkaan tilanteen ja auttamisjärjestelmän kokonaisuutta. Asiakkaat, eli palvelujen käyttäjät tarvitsevat apua sellaiselta henkilöltä, jolla on mahdollisuus yhdessä asiakkaan ja muiden osapuolten kanssa tarkastella henkilön elämäntilannetta kokonaisuudessaan ja koordinoida heille sopivia palveluja elämäntilanteen selkiyttämiseksi. Sosiaalityöntekijöillä eri organisaatioissa pitäisi olla siis mahdollisuus käyttää aikaansa kokonaisvaltaiseen palveluohjaukseen. (Metteri & Kröger & Pohjola & Rauhala 2004, 145.) Yhdyskuntaseuraamustoimistossa resurssiosaaminen tarkoittaa tuntemusta paikallisen alueen sosiaalipalveluista, joihin asiakasta voi ohjata. Lisäksi se tietysti tarkoittaa oman erityisalan osaamista, eli täytäntöönpanoihin liittyvän lainsäädännön ja toteutuksen hallitsemista. Koemme resurssiosaamisen liittyvän asiakastasolla myös taitoon selkiyttää ammatillinen puhe asiakkaalle ymmärrettävään muotoon, siten että työntekijä puhuu asiakkaan kanssa ”yhteistä kieltä”.

Sosiaalityössä tarvittavaan osaamiseen kuuluu *tutkimuksellinen osaaminen* (Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 83). Suomalaisen sosiaalityön yliopistolliseen koulutukseen kuuluu tutkimuksellisten ja tieteellisten valmiuksien asiantunteva käyttö. Nämä valmiudet ovat yhtenä lähtökohtana ammatillisuudelle ja asiantuntijuudelle sosiaalityössä (Karvinen 1993, 26.) Sosiaalityön asiantuntijuus pohjautuu tutkimustiedon hyväksikäyttöön. Tämä merkitsee olemassa olevan tiedon hyödyntämisen lisäksi omakohtaista tutkimuksellista suhdetta työn tekoon ja toteutumiseen. Sosiaalityöntekijän tutkimuksellinen suhde työhön merkitsee työn arvoperustan pohtimista ja oman työn vaikutussuhteiden ymmärtämistä. (Pohjola 1993, 259.) Drury-Hudson (1999, 149) kirjoittaa artikkelissaan teoreettisesta ja empiirisestä tiedosta osana sosiaalityön asiantuntijuutta. Teoreettinen asiantuntijuus sisältää koulutuksen kautta saadun teoriatiedon lisäksi ymmärryksen malleista, viitekehyksistä ja käsitteistä, joiden mukaan ja joiden puitteissa ihmiset ylipäätään toimivat.

Sosiaalityön yliopistollinen koulutus eroaa esimerkiksi alemmasta korkeakoulututkinnosta siten, että se antaa valmiudet tutkimuksen tekemiseen. Tieteellisen tutkimuksen tuottami-

nen yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä on lähes mahdotonta, ellei sille varata työnantajan toimesta erikseen aikaa. Tutkimuksen tekeminen työn ohella olisi kuitenkin suotavaa, sillä juuri käytännöstä kumpuava kokemus tuo reaaliaikaisimman tiedon teoriaan yhdistettäväksi. Sammonsin (1992, 50—55) mukaan sosiaalityöntekijä tarvitsee laajaa teoreettista ymmärrystä toimiakseen ammatissaan. Yhteiskuntatieteellisenä tutkijana sosiaalityöntekijä käyttää teorioita ilmiöiden hahmottamiseen, tiedon valikointiin sekä organisointiin, ja kykenee asettamaan asiat laajempaan viitekehykseen. Työn kehittämisen ja työssä kehittymisen kannalta kokonaisuuksien haltuunotto on tärkeää. Tutkimuksellinen valmius ja tieteellisen tutkimuksen tekeminen tuottaa henkilökohtaista valmiutta sosiaalityöntekijänä toimimiseen. Sipilän (2011, 21) mukaan henkilökohtaista asiantuntijuutta kehittämällä kypsyy myös oma näkemys siitä, miten itse toimii sosiaalityöntekijänä.

Sosiaalityötä tarkasteltaessa on oman tekemisen lisäksi olennaista huomioida sosiaalityön moninaisuus. Sosiaalityön *innovaatio-osaaminen* (Karvinen-Niinikoski ym. 2007, 83) pitää sisällään työn kehittämiseen sisältyvän osaamisen. Asiantuntijuus ei siis ole saavutettu tila, vaan se vaatii jatkuvaa kehittämistä ja kasvua. Sosiaalityöntekijä on itse vastuussa asiantuntijuutensa kehittämisestä pätevöidyttyään sosiaalityöntekijäksi. Työnantaja voi tarjota ja vaatia sosiaalityöntekijää päivittämään osaamistaan eri koulutusten muodossa, mutta myös sosiaalityöntekijä itse on velvollinen säilyttämään motivaationsa uuden oppimiseen ja itsensä kehittämiseen. Asiantuntijuus syvenee vuorovaikutuksessa ja yhteistyössä asiakkaiden, kollegoiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Työntekijä on myös itse vastuussa oman asiantuntijuutensa esiin tuomisesta ja tarjoamisesta asiakkaiden ja työyhteisön käyttöön. (Antikainen-Juntunen 2005, 145.) Yhdyskuntaseuraamustoimistossa asiantuntijuus on kietoutunut erityisen osaamisen ympärille. Sosiaalityöntekijä ei yksin pysty välttämättä hallitsemaan kaikkea asiakkaan elämän hallintaan liittyviä osa-alueita. Innovaatio-osaamiseen kuuluu myös poikkitieteellisen yhteistyön tekeminen, eli asiakkaan elämään olennaisesti liittyvien, sosiaalisektorin ulkopuolisten viranomaisten kanssa toimiminen.

Yhdyskuntaseuraamustoimistossa työskentelevä virkamies saa lisäkouluttautua työnsä ohessa organisaatiokulttuurista riippumatta. Autio, Leinonen, Nikkanen, Otonkorpi-Lehtoranta, Syrjä ja Uosukainen (2010, 30, 103) ovat tehneet tutkimuksen rikosseuraamusalalla työskentelevien henkilöiden työoloista, jonka aineistona on 686 rikosseuraamuslaitoksen työntekijän vastausta. Työnantajan järjestämään täydennyskoulutukseen on aineiston mukaan osallistunut neljä viidestä rikosseuraamusalalla työskentelevästä vir-

kamiehestä. Tutkimuksessamme jäljempänä esiin tuleva menetelmäosaaminen on yksi rikosseuraamuslaitoksen tarjoamista mahdollisuuksista kehittää itseään työssään.

Sosiaalityön asiantuntijuus koostuu myös *yhteiskuntatieteellisestä osaamisesta*, joka Karvinen-Niinikosken ym. (2007, 83) mukaan pitää sisällään sosiaalityön yhteiskunnallisten yhteyksien ymmärtämisen. Sosiaalityöntekijän täytyy hallita yhteiskuntaan, hallinnolliseen organisaatioon ja esimerkiksi toimeentulotukityöhön liittyvää tietoa. Yhteiskunnallista ympäristöä koskeva ymmärrys on tärkeää, jotta asiakkaiden elämäntilanteiden vaikeuksia ja myös sosiaalityöntekijän ammatillisen toiminnan lähtökohtia pystytään ymmärtämään. Sosiaalityöntekijällä tulisi olla valmiuksia sekä yhteiskunnalliseen rakennetyöhön että vaativaan asiakastyöhön. (Raunio 2009, 38.) Witkinin (2003, 239) mukaan sosiaalityö on myös kannan ottamista siihen, kuinka ihmisiä tulisi kohdella. Samalla kun sosiaalityöntekijä toimii yhteiskunnan edustajana asiakkaan suuntaan, toimii hän yhtälailla asiakkaan edustajana yhteiskunnan suuntaan.

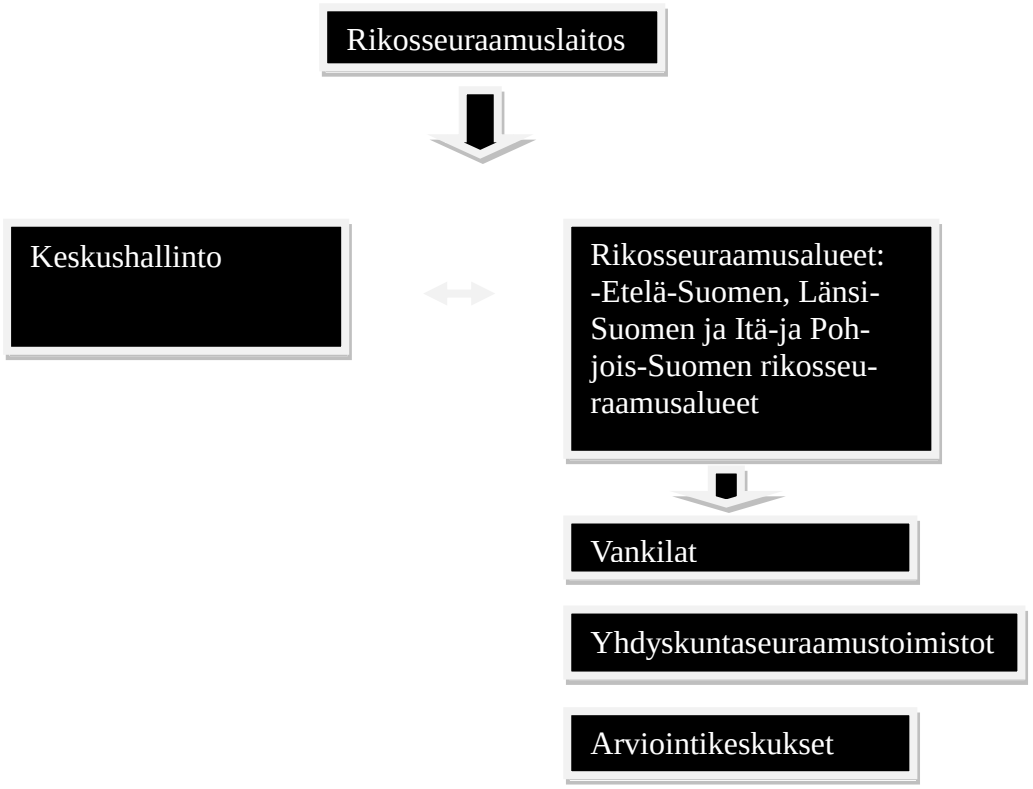
Teoria tai käytäntö ei yksin pysty kuvaamaan sitä, mitä kaikkea sosiaalityön osaaminen sisältää. Aikaisemmin tehdyt analyysit sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välisestä yhteistyösuhteesta ja vuorovaikutuksesta eivät välttämättä päde enää nykymaailmassa. Asiakkaan auttamiseksi on tärkeää kehittää sosiaalityön teoreettista pohjaa siten, että sosiaalityöntekijän on mahdollista löytää erilaisia käytännön tapoja ongelmallisen tilanteen muuttamiseksi. (Parton & O'Byrne 2000, 6—7.)

2.2 Yhdyskuntaseuraamustoimiston tehtäväalueet

Rikollisuuden kontrolloinnin viimeistä porrasta vankeinhoitolaitoksen ohella edustaa yhdyskuntaseuraamustoimisto. Poliisin ja esitutkintaviranomaisten toimien jälkeen rikos siirtyy syyttäjän käsittelyyn ja siitä mahdollisesti eteenpäin tuomioistuinratkaisuun. Tuomitsematta jättäminen ja vastuusta vapauttaminen ovat rangaistusvapaita toimenpiteitä, jotka eivät johda lisäkontrollointiin. Sen sijaan vankeuden täytäntöönpano toimitetaan vankilassa ja vapaudessa täytäntöön pantavat seuraamukset siirtyvät yhdyskuntaseuraamustoimiston kontrollin alle. (Lappi-Seppälä & Niemi 2010, 299—301.) Yhdyskuntaseuraamustoimistot

ovat ennen kaikkea rikosseuraamuksia toimeenpanevia yksiköitä, joihin sosiaalityö liittyy olennaisesti yhdyskuntaseuraamusten sisällöllisen toteuttamisen puolesta.

Valtiolliset toimenpiteet ovat muokanneet Kriminaalihuoltolaitosta siten, että se on ollut osana suurta organisaatiomuutosta. Kriminaalihuoltolaitos (nykyinen Yhdyskuntaseuraamustoimisto), Vankeinhoitolaitos ja Rikosseuraamusvirasto ovat yhdistyneet yhdeksi suureksi viranomaiseksi, Rikosseuraamuslaitokseksi. Rikosseuraamuslaitoksella on kolme rangaistusten täytäntöönpanoista vastaavaa rikosseuraamusaluetta; Läntinen -alue, Eteläinen -alue sekä Itä-pohjois- rikosseuraamusalue. Alueiden sisälle kuuluvat niin yhdyskuntaseuraamustoimistot kuin vankilatkin. (Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2010.)

Kuvio 2: Rikosseuraamuslaitoksen organisaatio

Yhdyskuntaseuraamustoimisto (entinen Kriminaalihuoltolaitos) valtiollistui 1.8.2001. Valtiollistumisen myötä asiakastyö koki byrokratian lisääntymistä, sillä yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanokeskeisyys nousi. Vuonna 2003 Kriminaalihuoltolaitos päätyi ammattinimikemuutokseen, jossa sekä ohjaajat että sosiaalityöntekijät yhdistettiin saman ammattinimikkeen alle, yhdyskuntaseuraamustyöntekijöiksi. (Järvinen 2007, 12; Saarijärvi 2005,

6.) Viimeisimmänkin sosiaalityöntekijän nimike poistettiin käytöstä 1.9.2010. Järvinen (2007, 12—13) kuvaa nimikemuutoksen liittyvän osaksi työn täytäntöönpanokeskeisyyteen. Täytäntöönpanojen merkityksellä viitataan seuraamusten määrään ja laatuun rikosseuraamusalueittain. Täytäntöönpano-organisaation lisäksi yhdyskuntaseuraamustoimisto on myös auttamisorganisaatio, jonka tehtävänä on uusintarikollisuuden vähentäminen ja syrjäytymiskehityksen katkaiseminen. Perustehtävän toteuttamiseen pyritään tukemalla ja motivoimalla lainrikkojia rikoksettomaan elämään.

Yhdyskuntaseuraamus on käsite, jonka alle kiinnittyy maasta riippuen erilaisia vapaudessa suoritettavia rangaistuksia eli seuraamuksia. Yhdyskuntaseuraamukset ovat melko monipuolisia vapaudessa täytäntöön pantavia seuraamuksia, jotka ovat saaneet vaikutteita niihin kohdistuneista kuntoutuksellisista ja rangaistuksellisista tavoitteista. (Nellis 2001, 16—17.) Seuraamusten samanaikaisen rangaistavuuden ja kuntoutuksellisuuden uskotaan takaavan yksilöllisen ja samalla yhtenäisen täytäntöönpanon suorittamisen mahdollisuutta (Linderborg 2011, 41—42).

Yhdyskuntaseuraamustoimiston tarkoituksena on osana rikosoikeudellista seuraamusjärjestelmää huolehtia omalta osaltaan yhteiskunnan turvallisuudesta noudattamalla laillista ja turvallista vapaudessa suoritettavien seuraamusten täytäntöönpanojärjestelmää. Lisäksi tavoitteena on työskennellä asiakkaitten kanssa siten, että myötävaikutus uusintarikollisuuden vähentämiseksi ja rikollisuutta ylläpitävään syrjäytymiskehityksen katkaisemiseksi toteutuisi. (Vuosikertomus 2004.) Yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakaskunnan toimeenpanojen lähtökohtana on suorittaa rikosoikeudellisesti tuomittuja yhdyskuntaseuraamuksia vapaudessa.

Yhdyskuntaseuraamustoimisto vastaa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta ja muusta siviilissä toimeenpantaviin seuraamuksiin liittyvästä toiminnasta. Seuraamuksia eli tuomittuja rangaistuksia ovat *yhdyskuntapalvelu*, *ehdollinen vankeus* ja *nuorisorangaistus*. Vapaudessa suoritettavat seuraamukset toimeenpannaan normaalin arkielämän piirissä. (Vuosikertomus 2009.) Uutena avoseuraamuksena joukkoon on tullut *valvontarangaistus* (Laki valvontarangaistuksesta). Lisäksi yhdyskuntaseuraamustoimiston toimenkuvaan kuuluu *ehdonalaiseen vapautuneiden vankien valvonta, ehdollisen vankeuden valvonta nuorten kohdalla* ja syyttäjäviranomaiselle tehtävä *lausuntotyö*.

Suomalainen rangaistusjärjestelmä laajeni 1990-luvulla, jolloin yhdyskuntapalvelu otettiin käyttöön ehdottoman vankeusrangaistuksen vaihtoehtona. Yhdyskuntapalvelun laajuus on enimmillään 8 kuukautta, ja se on huomattavasti taloudellisempi vaihtoehto vankilavuorokauteen verrattuna. (Utriainen 1998.) Pääasiassa muuntosuhde yhdyskuntapalvelussa toimii siten, että yksi yhdyskuntapalvelussa suoritettu työtunti vastaa yhtä vankilavuorokautta (Matikkala 2010, 52—53). Tunteja on mahdollista suorittaa enintään 12 tuntia viikossa ja on suositeltavaa että työtunnit eivät ole peräkkäisinä päivinä asiakkaiden elämänhallinnallisista syistä. Yhdyskuntapalvelu on lain ja asetuksin säädeltyä yleishyödyllistä toimintaa, jota valvotaan viranomaisten toimesta (Valtioneuvoston asetus yhdyskuntapalvelusta 4/2011). Yhdyskuntapalvelua voi suorittaa Rikosseuraamuslaitoksen hyväksymässä palvelupaikassa esimerkiksi avustaen henkilökuntaa ikäihmisten palvelutaloissa, apulaisena kaupunkien teknisissä virastoissa tai järjestöjen toimitiloja siivoten.

Yhdyskuntapalvelua edeltää soveltuvuuden arviointi, joka suoritetaan pääasiassa yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Soveltuvuusselvitys on viranomaisen laatima rikoksesta epäillyn tapaamisiin sekä muiden viranomaisten lausuntoihin perustuva kannanotto siihen, onko tutkittavalla edellytykset suoriutua yhdyskuntapalvelusta. (Juhila & Pösö 2002, 173—175.) Vuosittain laaditaan noin 5000 soveltuvuusselvitystä, joista myönteisiä on noin 80 %. Yleisimmin yhdyskuntaseuraamustoimistolta pyytää lausunnon syyttäjä. (Matikkala 2010, 46—47.)

Yhdyskuntapalvelutuomion suorittavaa, sääntöjä rikkovaa sanktioidaan joko suullisen tai kirjallisen huomautuksen avulla. Mikäli yhdyskuntapalvelun suorittaminen ei huomautustenkaan jälkeen onnistu, voidaan yhdyskuntapalvelun suorittaminen keskeyttää ja siirtää asia käräjäoikeuteen uudelleen tarkasteluun. Käräjäoikeuden on mahdollista muuntaa lopputuomion määrä vankeudeksi. (Matikkala 2010, 55—57.) Usein seuraamuksen suorittamiseen liittyvät kirjalliset tai suulliset sanktiot toimivat kuitenkin pysäyttävinä kokemuksina, joskus jopa asiakkaan elämän käännekohtina (Järvinen 2007, 70).

Yhdyskuntapalvelu mahdollistaa vapaudessa olon. Se koostuu työtoiminnasta, joka on usealle asiakkaalle lähes ainutkertainen mahdollisuus päästä tekemään työtä. Lisäksi yhdyskuntapalvelua voidaan pitää osittain voimauttavana rangaistusseuraamuksena. Onnistumisen kokemukset yhdyskuntapalvelun työtehtäviä suorittaessa voivat toimia motivaattoreina rikoksettomaan elämään pyrkiessä. Yhdyskuntapalvelun toimeenpanossa sosiaalityö kulkee

rinnalla. Yhdyskuntapalvelun oheen voi liittää suoriutumista tukevan toimintaohjelman, suoriutumista tukevia keskusteluja ja yleensä sitä suorittavan verkosto on myös mukana seuraamustyössä. Järvisen (2007, 73—74) tutkimuksessa asiakkaat arvioivat yhdyskuntapalvelun suorittamista pääosin myönteisenä kokemuksena. Tuomion suorittaminen siviilissä mahdollistaa päihdehoidon, ja sitä on kuvattu asiakkaiden sanoin kuntoutusprosessiksi. Päihdehoidollisia toimenpiteitä on mahdollista liittää osaksi toimeenpanon kulkua, ja vähentää näin tuomitun uusintarikollisuuden riskiä tai päihdeongelmaa tai lisätä tuomitun mahdollisuuksia suorittaa yhdyskuntapalvelurangaistus loppuun (Laki yhdyskuntapalvelusta annetun lain muuttamisesta 641/2010).

Yhdyskuntaseuraamustoimistossa suoritetaan myös ehdonalaisen vapauden valvontaa. Tietyn mittaisen tuomion lankeaminen ei välttämättä tarkoita, että tuomittu suorittaa koko vankeusaikansa vankilassa, vaan loppuosan rangaistuksesta voi suorittaa vapaudessa (Tapani & Tolvanen 2011, 317). Ehdonalaiseen vapauteen voi vapautua iällisten tai tuomion pituuteen vaikuttavien seikkojen vuoksi. Lisäksi huomioon otetaan se, onko kyseessä vankeinhoidollisesti ensikertalainen vanki vai rikoksen uusija. Muunnettuja sakkorangaistuksia suorittavat tai vaarallisiksi rikollisiksi määritellyt (ts. koko rangaistuksen vankilassa suorittavat) eivät pääse ehdonalaiseen vapauteen. (Matikkala 2010, 19—21.)

Ehdonalaisen vapauden valvonta on velvoittava rangaistusmuoto, joka kuuluu hoitaa säännöllisten tapaamisten merkeissä vankilasta vapautumisen jälkeen yhdyskuntaseuraamustoimistossa (Järvinen 2007, 71). Valvonta pitää sisällään tapaamisia, jotka koostuvat sosiaalista toimintakykyä edistävistä ohjelmista ja tehtävistä (Matikkala 2010, 32). Tapaamisten aikana käsiteltävät tehtävät kiinnittävät huomion rikolliseen käyttäytymiseen. Lisäksi valvonnalla seurataan vapautuneen vangin olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia. (Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 2005/782). Vapautuneen vangin sosiaalista toimintakykyä edistetään pienin askelin hänen henkilökohtaisia valintojaan arvostaen ja tukien asiakkaan omaa elämänotetta. Rikollista käyttäytymistä ei sallita ja sen lopettamiseen kannustetaan.

Tavoitteena valvonnalla on rikoksettomuuden lisäksi lisätä valvottavan integroitumista takaisin yhteiskuntaan. Vankilassa suoritetun rangaistuksen jälkeen sopeutuminen vapaaseen yhteiskuntaan voi viedä aikansa. Esimerkiksi päihdeongelmaisten kohdalla päihteiden rajaton saanti voi osoittautua ongelmalliseksi siviiliin palatessa. Vankilan jälkeiset ensihet-

ket ovat merkittäviä intervention mahdollisuuksia yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä, sillä vapautuneella vangilla voi olla mahdollisuus toteuttaa muutosta, jota vapautta rajoittavalla vankilatuomiolla on haettu. Integroituminen yhteiskuntaan, sen lainsäädäntöön ja yleisesti noudatettaviin normeihin on vaikeissa elämäntilanteissa kamppaileville ihmisille aina mahdollisuus, johon yhdyskuntaseuraamustoimistossa tuetaan ja ohjataan.

Lainrikkojat eivät ole aina aikuisia ihmisiä, vaan rikoksia tekevät myös lapset ja nuoret. Lasten ja nuorten kohdalla suhtautuminen rangaistaviksi säädettyihin tekoihin on lievempää kuin aikuisten kohdalla. Puuttumisessa pyritään tällöin myös kasvatuksellisten keinojen käyttöön. (Matikkala 2010, 88.) Nuorten lainrikkojien kohdalla rangaistusmuoto voi olla *sakko, ehdollinen vankeusrangaistus oheisseuraamuksenaan valvonta* tai *nuorisorangaistus.* Järvisen (2007, 70) tutkimuksessa osa nuorista rikoksentekijöistä oli kuvannut seuraamusprosessin elementtejä, kuten tulevan valvojan tapaamista, pysähdyttävänä tekijänä. Elementeistä puhumattomia nuoria Järvinen määrittää nuoriksi, joille rikoksista on tullut jo elämäntapa. Nuorten lainrikkojien, joiden kohdalla rikollisuutta ei vielä määritellä elämäntavaksi, seuraamusprosessit ja interventiot onkin syytä toteuttaa mahdollisimman nopeasti, jotta on mahdollista vaikuttaa rikoksiin syyllistyneiden nuorten käyttäytymiseen (Marttunen 2008, 402).

Seuraamusprosessi on nuoren kohdalla monivaiheinen ja sen tulee olla mahdollisimman nopea (Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 2010/633). Mikäli nuori tuomitaan ehdolliseen vankeusrangaistukseen, voidaan oheen liittää valvonta, joka tapahtuu yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Nuoresta rikoksesta epäillystä on laadittu *seuraamusselvitys* syyttäjän tai poliisin pyynnöstä. Seuraamusselvityksessä yhdyskuntaseuraamustoimiston viranomainen ottaa kantaa elämäntilanteen selvityksen avulla siihen, olisiko nuoren kohdalle tarpeenmukaista liittää valvonta ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisseuraamukseksi. (Harrikari 2010, 27—29.)

Ehdollisvalvontaan määrättyjen nuorten seuraamuksilla pyritään auttamaan nuoren sosiaalista selviytymistä ja ehkäisemään uusintarikollisuutta. Tarkoituksena valvonnalla on estää nuorta syyllistymästä uusiin rikoksiin ja tukea nuorta nuhteettomaan elämään. Valvonnalle asetetaan tavoite tai tavoitteita, jotka yleensä liittyvät rikoskäyttäytymistä vähentäviin tekijöihin, päihteettömyyteen tai sosiaalisen elämäntilanteen kohentumiseen. (Mt, 29, 114—115.)

Nuoria rikoksentekijöitä tuomitaan myös nuorisorangaistukseen, joka on intensiivisempi rangaistusmuoto kuin ehdollisen vankeusrangaistuksen valvonta. Vogt-Airaksinen (2009, 424) kuvaa nuorisorangaistuksen sopivan alaikäisille nuorille, jotka tekevät toistuvasti rikoksia, ja joita ei ole sijoitettu lastensuojelulaitoksiin. Asiakastyössä tapahtuvan sosiaalityön kannalta rangaistusmuoto tarkoittaa yksilökohtaisempaa, usein tapahtuvaa työtä nuoren kanssa. Nuoren kanssa intensiivisesti työskenneltäessä ovat luottamukselliset välit vuorovaikutussuhteen ja asiakastyön perusta. Turvallinen luottamussuhde on ennakkoehto hyvälle työskentelysuhteelle (Rostila 2001, 60—61). Vogt-Airaksisen (2009, 427—428) artikkelin tulokset pohjautuvat nuorisorangaistuksen suorittaneista nuorista saatuihin tutkimustuloksiin, joiden perusteella hän toteaa, että yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön aikuiskontaktien voidaan olettaa lisäävän nuoren selviytymistä rikoskierteestä. Asiakastyön tulee olla aidosti kiinnostunutta, asiakasta arvostavaa ja vuorovaikutteista. Tavoitteen toteutumisen kannalta on tärkeää määritellä avoseuraamuksen suorittamiseksi nuorta itseä palveleva toteutumismuoto, jonka avulla on mahdollista synnyttää hyvä luottamus- ja yhteistyösuhde.

Viime vuonna käyttöön otettu valvontarangaistus on uusi rangaistusmuoto, joka ankaruudeltaan sijoittuu yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeusrangaistuksen väliin. Valvontarangaistuksen aikana tuomittu asuu kotonaan ja häntä valvotaan sekä sähköisesti teknisin laittein että päihteettömyyttä kontrolloivin välinein. Tuomittu on velvollinen noudattamaan hänelle suunniteltua päiväohjelmaa, joka voi koostua esimerkiksi työstä, koulutuksesta, toimintaohjelmista tai muusta sosiaalista selviytymistä edesauttavasta toiminnasta. Seuraamukseen tuomitun on pysyttävä asunnossaan aina silloin, kun hänellä ei ole ennalta laaditussa suunnitelmassa hyväksyttyä syytä poistua sieltä. (Laki valvontarangaistuksesta 2011/330.)

2.3 Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityö

Rikosoikeudellinen ajattelutapa on muuttunut aikojen kuluessa rangaistuskeskeisestä ajattelutavasta kuntouttavampaan suuntaan. Kentälle ovat tulleet jo vuosia sitten mukaan erilaiset sopeuttamisammattilaiset kuten sosiaalityöntekijät, joiden tehtävänä on ollut seuraa-

musten sopivuuden tarkastelu. Seuraamuksia järjestelmän osana on kehitetty monipuolisemmaksi, jotta ne vastaisivat valloilla olevia hyvinvointitavoitteita. (Garland 2007, 70—71, 85.) Niin rangaistusmuodot kuin työnsisältökin ovat muuttuneet aikojen saatossa. Perustehtävä eli uusintarikollisuuden ehkäisy ei ole vaihtunut, mutta keinot sen tavoittelemiseksi ovat. Rangaistusmuodot ovat muuttuneet yhä enemmän siviilissä, vankilan ulkopuolella suoritettaviksi seuraamuksiksi, joita kontrolloidaan niin kuntouttavin menetelmin kuin erilaisten laitteidenkin avulla. Laineen (2011, 22) mukaan yhdyskuntaseuraamusten uudet teknologiat ja toimintamuodot tuovat uudenlaisen arsenaalin valvontalaitteita, joilla kontrolloida rikoksettomuutta. Suuret määrät lainrikkojia tarkoittaa suuria määriä sähköiseen valvontaan liittyvää välineistöä, kuten elektronisia valvontapantoja, tietokoneita, puhelimia ja lääketieteellisiä huumetestejä.

Linderborgin (2011, 41) mukaan perinteisten seuraamusten lisäksi käytössä on hoidollisempia ja kuntoutuksellisempia seuraamuksia sekä erilaisia intensiivivalvonnan muotoja, joihin liittyy elektronista valvontaa. Vaarana on, että moraalin ja rikoksettomuuden ylläpitämiseksi turvaudutaan liikaa teknisiin välineisiin, sen sijaan että vahvistettaisiin sosiaalista pääomaa esimerkiksi ammatillisen osaamisen avulla. Laineen (2011, 23) mukaan uuden teknologian mukaiset valvontajärjestelmät korvaavat tarvittaessa vuorovaikutuksen ja asiantuntijuuteen perustuvan henkilökunnan vaikutusmahdollisuudet kapenevat. Inhimillistä kohtaamista ei tulisi korvata teknologialla, koska silloin ei päästä kiinni ongelmien todellisiin syihin.

Sosiaalityöllä ja yhdyskuntaseuraamustyöllä on tavoitteena tukea asiakasta muutokseen (Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset 2006, 40). Sosiaalityötä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa määrittävät tuki ja kontrolli, joiden avulla ja joita käyttämällä asiakasta yritetään ohjata muutokseen. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen, kuten koko rikosseuraamusalan yhtenä tehtävänä on pitää huolta yhteiskunnallisesta turvallisuudesta ja samanaikaisesti vastata rikosoikeudellisesti tuomittujen asiakkaiden yhdyskuntaseuraamuksista ja tarpeista. Joskus tuen ja kontrollin tehtävät voivat olla keskenään ristiriidassa, sillä kontrolli voidaan kokea asiakastyön vastakohdaksi. Rikosseuraamusalan työlle on kuitenkin asetettu erinäisiä tavoitteita, kuten laillisten ja turvallisten rikosseuraamusten toimeenpano. Näiden lisäksi keskeisimmät tavoitteet ovat myötävaikuttaminen uusintarikollisuuden vähentämiseen sekä rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaiseminen. (Rikosseuraamusalan asiakaskunta, työprosessit ja kuntouttaminen 2008, 48.) Sosiaalityö tarjoaa

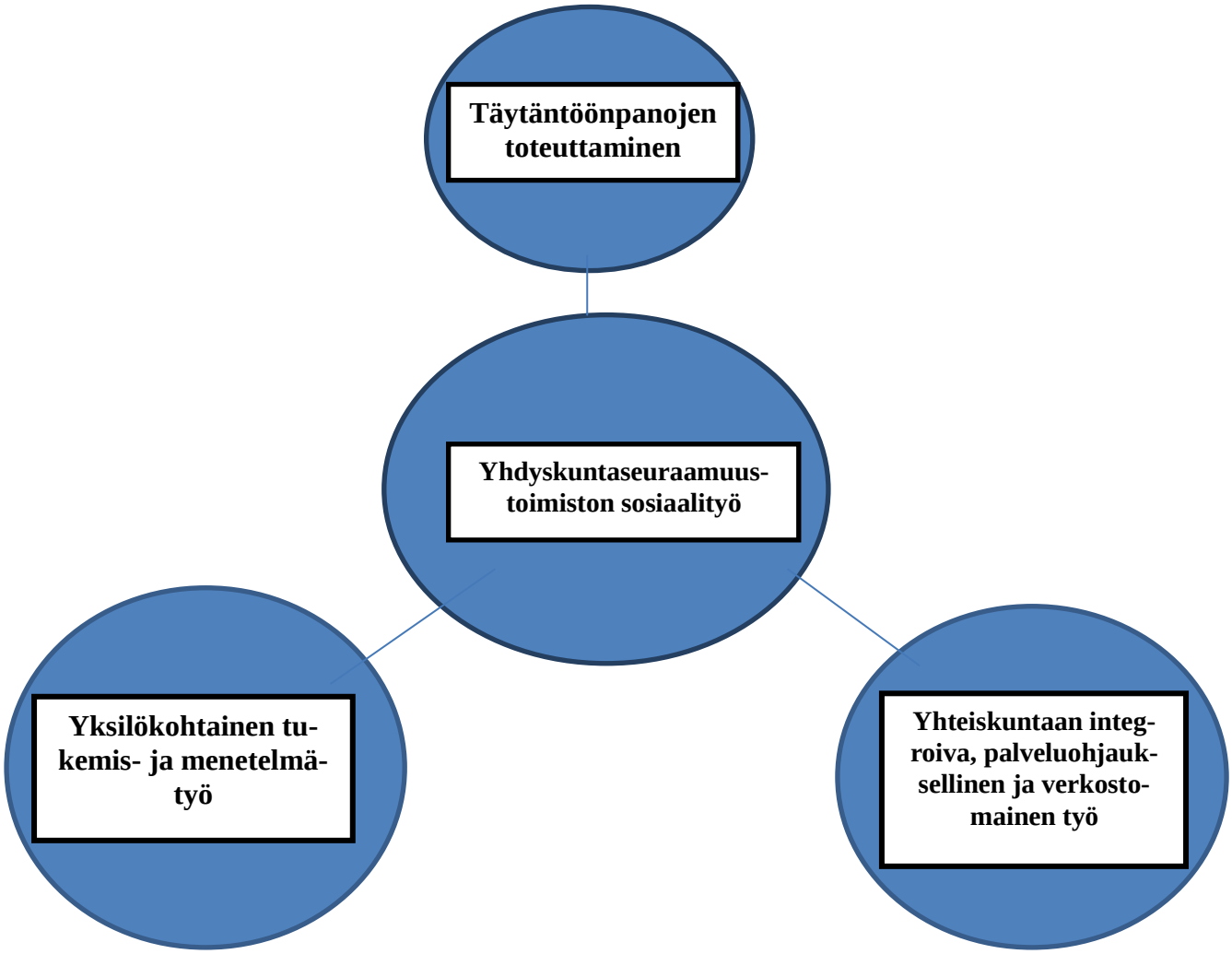
keinoja asiakkaan tavoitteiden toteutumiseen. Rikoksettomaan elämäntapaan siirryttäessä on tärkeää, että tarjolla on uudenlaisia ajattelutapoja ja käyttäytymismalleja. Ammatillinen sosiaalityö voi olla avuksi asiakkaan vaikeiden elämäntilanteiden peilaamisessa.

Sosiaalityön on kehityttävä professiona siinä missä muidenkin ammattiryhmien. Sosiaalityön kehittyminen rikosseuraamusalalla on oleellinen kysymys, sillä se liittyy väistämättä laajempaan pohdintaan siitä, millä tavalla rikosseuraamustyö kiinnittyy tulevaisuudessa rikosoikeudelliseen kehykseen. Kansainvälisesti tarkasteltuna Yhdysvalloissa ja Englannissa ollaan siirtymässä ratkaisukeskeisempään ja riskiryhmien hallintaan perustuvaan työhön seuraamusjärjestelmissä. Syyt muutokseen löytyvät sosiaalityön huomaamattomalla läsnäololla tai jopa poisjättäytymisellä oikeudellisista prosesseista. Sosiaalityön viitekehyskin oli pysytellyt kapeana, mikä väistämättä syö sosiaalityön asiantuntijuutta. Yksi yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön näytönpaikka on yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisen. (Linderborg 2004, 161—163.) Julkista puhetta tai keskustelua sosiaalityöntekijöiden toimesta on ylipäätään hyvin vähän. Usein julkisen puheen puutetta voidaan perustella vaitiolovelvollisuudella, joka ei ole kuitenkaan ei perustelu vaikenemiselle esimerkiksi rakenteista puhuttaessa.

Suonio (2007, 116) on todennut työn lainrikkojien parissa olevan vastaamista asiakkaiden yhä monimutkaisempiin syrjäytymiskierteisiin, mikä haastaa sosiaalityön laaja-alaista asiantuntemusta. Työnsisältöön vastaamisen lisäksi haaste kohdistuu myös sosiaalityön ammattiosaamiseen, jonka käyttöä on alettu rajaamaan yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Nimikemuutokset sosiaalityöntekijöistä rikosseuraamustyöntekijöiksi ovat laskeneet myös koulutusvaatimuksia, eikä tehtävään valittavalta odoteta enää sosiaalityöntekijän pätevyyttä. Oletettavaa on, etteivät jo sosiaalityön koulutuksella työskentelevät rikosseuraamustyöntekijät kadota sosiaalityön työorientaatiota ja ammatti-identiteettiä, mutta yliopistollisen sosiaalityön hiipumista yhdyskuntaseuraamustoimistoissa voi pitää realistisena suuntauksena. Raunio (2004, 48) kirjoittaa erityistoimipisteiden organisaatioiden epäselvyyksistä sosiaalityön merkitystä kohtaan. Jokin muu ammattiryhmä saatetaan kokea arvokkaampana, eikä sosiaalityötä nähdä välttämättä tasa-arvoisena toimijana. Sosiaalityön tulisi pystyä perustelemaan oma asiantuntijuutensa organisaation ydintehtävissä.

Alla olevassa kuviossa sosiaalityö on jaoteltu kolmeen keskeiseen osa-alueeseen, jotka määrittävät sosiaalityötä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Jaottelu on osittain peräisin

Kriminaalihuoltolaitoksen asiakastyön linjauksesta (Harrikari 2010, 34). Kuvio on aukaistu jokaisen sarakkeen kohdalta oman väliotsikkonsa alle.

Kuvio 3: Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön tehtäväalueet

Täytäntöönpanojen toteuttaminen

Rangaistusten täytäntöönpanoa ja tutkintavankeuden toimeenpanoa varten on oikeusministeriön alainen Rikosseuraamuslaitos, joka kattaa koko Suomen (Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 2009/953). Olemme esitelleet tutkimuksessamme yhdyskuntaseuraamustoimiston sijoittumisen Rikosseuraamuslaitoksen organisaatioon edellä olevassa luvussa. Yhdyskuntaseuraamustoimisto saa toteutettavat yhdyskuntaseuraamukset toimeenpanokirjoina. Har-

rikari (2010, 34) kirjoittaa täytäntöönpanojen toteuttamisen olevan juridis-hallinnollista työtä, joka kytkeytyy täytäntöönpanon reunaehtoja koskevaan sääntelyyn. Juridis-hallinnolliseen täytäntöönpanoon liittyvät säädökset, määräykset ja ohjeet raamittavat yhdyskuntaseuraamustoimistossa toteutettavaa perustyötä. Säädökset, määräykset ja ohjeet tukevat pakotteillaan ja kontrollielementeillään valvontatyön onnistumista.

Sosiaalityö yhteiskunnallisena toimintana sijoittuu yhdyskuntaseuraamustoimistoissa pääasiassa marginaalissa elävien asiakkaiden kanssa tehtäväksi työksi. Sosiaalityötä toteuttamalla pyritään asiakkaan hyvään oikeusturvaan ja itsemääräämisoikeuteen, siten että yhteiskunta toteutuisi kaikille jäsenilleen samanarvoisena (Saarenpää 2010, 75—76, 83). Täytäntöönpanotyö sellaisenaan on yleisesti hyväksyttyä, mutta sosiaalityö lainrikkojien parissa saa toisinaan osakseen arvostelua ja kritiikkiä. Julkisessa keskustelussa esiintyy myös epäluottamusta rikoksentekijöitä ja heille suunnattuja sosiaalipalveluita kohtaan (Järvinen 2007, 58). Kansalaisnäkökulmasta katsottuna syrjintä lainrikkojia kohtaan voi tuntua yhteisöissä perustellulta toiminnalta. Sosiaalityön ammattieettisenä käytäntönä on kuitenkin tavoite nähdä ihminen tekojensa takaa ja näin ollen edesauttaa tasa-arvoisen elämän toteutumista myös lainrikkojien kohdalla. Kendall (2004, 53—60) on kirjoittanut ilmiöstä, jonka pyrkimyksenä on individualisoida sosiaaliset ongelmat siten, että yksilön nähdään vain ajattelevan väärin. Mikäli ammatillinen sosiaalityö jää taka-alalle, on vaarana että em. kaltaiset ilmiöt vahvistuvat ja yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisu jää yksilöiden omille harteille.

Historiallisesti katseltuna rikoksentekijöiden kanssa tehtävä sosiaalityö on ollut yksilöllisesti suuntautunutta (Linderborg 2004, 160), ja sellaisena se näyttäytyy yhdyskuntaseuraamustoimistoissa pääasiassa edelleen. Jokinen & Suoninen (2000, 228—229) määrittävät lainrikkojien kanssa tehtävää sosiaalityötä muutostyöksi. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa muutostyö tarkoittaa rikolliseen elämäntapaan puuttumista. Rikoksentekijöiden kanssa muutokseen tähtäävä työmuoto on keskustelu, jolla tähdätään uudenlaiseen toimijuuteen, kannustaviin tulkintoihin ja parempaa elämänlaatua rakentaviin visioihin. Muutoksen toteutumiseen edesauttaa asiakkaiden oma todellisuuden tiedostaminen. Sosiaalityön parissa kohdatut ja käsitellyt kokemukset voivat virittyä toisenlaisten todellisuuksien toteuttamiseksi ja näin ollen kannustaa rikoksettomaan elämään.

Täytäntöönpanoja valvova sekä yhdyskuntaseuraamuksia toteuttava juridis-hallinnollinen työ ilman pakkoa ja kontrollia olisi lähes puhdasta sosiaalityötä, sillä se sisältää sosiaalityön palvelutarjonnan ja sosiaalityössä käytettäviä menetelmiä. (Hedderman & Hough 2004, 150—153.) Pakko ja kontrolli sosiaalityön ohessa tarkoittavat seuraamusten toteutumista lain määräämällä tavalla. Esimerkiksi yhdyskuntapalvelua suorittavan lainrikkojan on noudatettava yhdyskuntapalvelua suorittaessaan niitä velvollisuuksia, jotka Rikosseuraamuslaitoksen virkamies on hänelle tuomioon liittyen määrännyt. Velvollisuudet tulevat suoraan laista, ja mikäli velvollisuuksia ei noudata, sanktioidaan noudattamatta jättämisestä. (Laki Yhdyskuntapalvelusta 1996/1055.)

Yksilökohtainen tukemis- ja menetelmätyö

Edellinen yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön osa-alue liittyi kontrolliin ja pakkoon täytäntöönpanotyössä. Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityö kattaa lisäksi sosiaalityön perinteisen tehtävän, asiakkaiden auttamisen ja tukemisen. Tällä tarkoitamme yksilöllistä asiakastyötä ja sen puitteissa tapahtuvaa inhimillistä vuorovaikutusta asiakkaiden kanssa.

Sosiaalityön työskentelyn tavoitteen nähdään ulottuvan syvemmälle kuin rangaistuksen suorittamiseen. Tuomioiden rinnalle ja täytäntöönpanojen oheen nostetaan asiakkaan omista tarpeista lähtevä, suunnitelmallinen työskentely. Juridisten ratkaisujen ohessa työntekijän on mahdollisuus soveltaa lakia siten että rikoksentekijän olisi mahdollista suorittaa yksityiskohtainen, räätälöity seuraamusmuoto. (Saarijärvi 2005, 83.) Käytännössä tämä tarkoittaa yksityiskohtaisten ratkaisujen toteuttamista ja tehtyjen valintojen ja arviointien hyväksikäyttämistä. Rikoksentekijöiden kanssa työskenneltäessä on tunnettava kontekstia laajemmin, ja nähtävä myös rikokseen johtaneiden syiden taakse. Asiakkaan voimavaroja ja onnistumisen kokemuksia korostava työskentelymuoto on hyvä lähtökohta asiakastyön perustaksi.

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa toteutetaan toimintaohjelmia, joihin usealla yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijällä on organisaation järjestämä koulutus. Ennen menetelmätyöskentelyyn ryhtymistä työntekijä arvioi asiakkaan elämäntilannetta ja suunnittelee toimenpiteitä asiakkaan elämäntilanteen kohentamiseksi. Toimintaohjelmat toteutetaan

periaatteella, joka toimii väliintulona lainrikkojien aikaisempiin käyttäytymis- ja toimintamalleihin. Kiehelä ja Tyni (2009, 29) kirjoittavat esimerkkinä yhdestä lainrikkojien parissa toteutettavasta ohjelmasta, jonka tarkoituksena on ohjata arvioimaan lainrikkojan omaa ajattelua, toimintaa sekä niiden seurauksia ja siten oppimaan kokemuksesta. Kirjoittajien esittelemän ohjelman aikana asiakkaan odotetaan oppivan ongelmanratkaisutaitoja: tunnistamaan ongelma, etsimään vaihtoehtoisia ratkaisuja ja ennakoimaan ratkaisun seurauksia. Myös itsekontrollia kasvatetaan, minkä toivotaan auttavan asiakasta ajattelemaan ennen toimintaa. Näiden lisäksi ohjelmassa opetellaan tunteiden ja käyttäytymisen hallintaa, sosiaalisia taitoja, luovaa ajattelua sekä arvojen pohdintaa.

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa käytettävät toimintaohjelmat juontavat ”mikä toimii”, eli ”what works” –ajattelusta, joka on peräisin kansainvälisiltä areenoilta; Kanadasta, Yhdysvalloista ja Iso-Britanniasta. Ajattelutapa, joka on sittemmin lanseerattu käypänä menetelmänä, on peräisin 1980-luvun lopusta, jolloin kanadalaistutkijat aloittivat argumentoinnin näkemystä vastaan, jonka mukaan rikollisille tehdyillä väliintuloilla ei ollut merkitystä. Tutkijoiden mukaan sellaiset interventiot, joilla oli pyritty vaikuttamaan lainrikkojien kognitiivisiin prosesseihin, osoittivat jossain määriin rikostahdin laskua. (Andrews 1995, 35—39, 50—57.) Sosiaalityön näkökulmasta katsottuna jokainen rikoksen lieventyminen tai parhaassa tapauksessa rikoksettomuus on askel eteenpäin. Mikäli yhdenkään ihmisen elämään tulee muutosta tiedollista käyttäytymistapaa muuttamalla, toiminta on kannattavaa. Näkökulmaa toimintaohjelmien tuloksellisuudesta voi pohtia myös taloudelliselta kannalta, kuten Hinkkanen (2010, 417) pohtii rikollisuuden kustannuksia ylipäätään. Rikollisuuden kustannusten arviointi on euromääräisesti lähes mahdotonta, sillä kustannukset koskettavat yhteiskuntaa niin rikosten uhrien, rikollisten kuin kokonaistaloudenkin kannalta. Kuluja ei kyetä selvittämään täsmällisesti julkisen talouden tai yksityishenkilöiden kannalta, sillä euromäärien lisäksi kauaskantoisia vaikutuksia on rikosten tuottama inhimillinen kärsimys, jolle ei ole edes mahdollista määrittää taloudellista arvoa.

Menetelmätyö yhdyskuntaseuraamustoimistoissa on niin kutsuttua vaikuttamistyötä, sillä lanseerattujen toimintaohjelmien avulla pyritään ensisijaisesti asiakkaiden toimintatapojen muuttamiseen ja sitä kautta uusintarikollisuuden ehkäisyyn. Menetelmätyöskentely on osa yhdyskuntaseuraamustyötä. Oikea-aikainen soveltaminen asiakkaan elämäntilanteessa saattaa edistää asiakkaan omaa muutostyöskentelyä ja rikollisuudesta luopumista. (Harrikari 2010, 34.)

Yhteiskuntaan integroiva, palveluohjauksellinen ja verkostomainen työ

Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityö on täytäntöönpanojen toteuttamisen ja erilaisten menetelmien avulla tukemisen lisäksi myös työtä, joka jakaantuu muihin instansseihin. Lainrikkojien elämäntilanteet ovat usein sellaisia, että asiakkaan elämässä on mukana monia muita viranomaisia. Asiakkaiden tilanteet voivat olla myös sellaisia, että asiointi ei onnistu sosiaalipalveluiden parissa, jolloin asioiminen voi vaatia esimerkiksi harjoittelua. Asiakkaiden moniongelmaiset elämäntilanteet saattavat vaatia muidenkin sosiaalialan asiantuntijoiden yhteistyötä. Asiakasta voidaan joko ohjata uusien tai jo käytössä olevien palvelujen pariin, tai heitä voidaan tavata jo olemassa olevan verkoston kesken.

Yhdyskuntaseuraamustoimiston palveluohjauksellisen työn lähtökohtana on asiakkaan tarpeiden huomioiminen elämäntilanteen kohentumiseksi. Palveluohjauksen tavoitteena on kyetä järjestämään asiakas tarvitsemansa palvelujen pariin tai tuottaa itse tarvittavaa palvelua. Palveluohjaus on myös sosiaalisten ja viranomaisverkostojen vahvistamista, mikä on usein tarpeellista yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaiden vaativissa elämäntilanteissa. (Harrikari 2010, 34.)

Yhdyskuntaseuraamustoimistojen sosiaalityö tarvitsee toteutuakseen sekä työvälineitä että verkostoja, joiden avulla lainrikkojan kanssa käydään keskusteluja hänen omasta elämästään ja toimintatavoistaan. Keskustelujen avulla pyritään vaikuttamaan asiakkaan käyttäytymiseen ja ohjaamaan asiakasta oikeantyyppisten palvelujen pariin. (Rautiainen 2006, 455.) Käyttäytymistä muuttavia työvälineitä ovat muun muassa ohjelmatyön käyttö yhdyskuntaseuraamuksiin liitettynä. Käytännössä toimenpiteet voivat tarkoittaa esimerkiksi väkivaltarikollisten kanssa läpi käytävää suuttumuksen hallinta –ohjelmaa, jonka avulla väkivaltatilanteita pyritään ehkäisemään ennalta. Ohjelmassa asiakkaan kognitiivista ajattelua ohjataan vaihtoehtoisten toimintamallien pariin, että asiakas kykenisi säätelemään tunteitaan tilanteissa, joissa ratkaisukeinona on aiemmin toiminut väkivalta. Toimintaohjelmia voidaan pitää yksilöä kuntouttavina käytäntöinä. Niiden voidaan olettaa toimivan paremmin, koska ne pureutuvat rikoskäyttäytymisen syihin sen sijaan, että rangaistus suoritettaisiin ilman rikoksen johtaneen syyn selvittämistä. Raunion (2004, 49) mukaan erityistoimipisteissä toimivassa sosiaalityössä korostuu asiakkaiden sosiaalisen elämäntilanteen selvittäminen ja asiantuntemus oikeanlaisten palvelujen ja etuuksien pariin ohjaamisessa.

Rikoksiin syyllistyvät ja rikolliseen elämäntapaan kiinnittyneet ihmiset syrjäytyvät useista julkisista palveluista (Linderborg 2001, 185—187). Tämän vuoksi yhdyskuntaseuraamustyössä on otettu viime vuosina käyttöön palveluohjaus- ja verkostotyö. Asiakastyön kehittämisessä on kiinnitetty huomiota arvioivaan ja suunnitelmalliseen työotteeseen, jota tukevat asiakkaan kanssa laadittava tilannearvio ja kirjallinen suunnitelma. (Järvinen 2007, 16.) Verkostoitumisen avulla tähdätään marginaalissa olevien asiakkaiden integroitumiseen yhteiskunnan lisäksi yhteiskunnan palveluihin, joista lainrikkojat saattavat useiden elämänalueiden ongelmien vuoksi pudota.

Järvinen (2007, 141—142) kuvaa muutoksen mahdollistumista, johon vaikuttavina tekijöinä ovat työntekijän sekä asiakkaan välinen yhteistyösuhde että siinä syntynyt dialogisuus, työskentelysuhteen pysyvyys ja verkostot. Niin viralliset kuin epäviralliset verkostot kuuluvat olennaisesti siihen sosiaaliseen piiriin jossa asiakas elää, ja siksi ne tulisikin huomioida asiakkaan kanssa tehtävässä sosiaalityössä tarkemmin. Linderborgin (2004, 165) mukaan verkostojen huomioiminen ja mukaan ottaminen on tärkeää lainvastaisesta elämäntavasta irrottautumisessa. Tuen mahdollistama muutos lainrikkojan elämässä vaikuttaa myös muiden verkostossa mukana olevien hyvinvointiin.

2.4 Rikosseuraamusasiakkaiden sosiaalisen aseman vahvistaminen

Sosiaalityön tutkimuksessa tutkitaan yksittäisiä asiakasryhmiä yhä enemmän, mutta lainrikkojista tehtyä sosiaalityön tutkimusta ei ole Suomessa kovin paljon julkaistu. Useimmat tutkimukset koskevat vankeja ja avoseuraamuksia suorittavista ihmisistä on vähemmän tietoa. Raja vankien ja avoseuraamusta suorittavien lainrikkojien välillä on kuitenkin häilyvä, koska monet avoseuraamusasiakkaista ovat suorittaneet tuomioita myös suljetuissa vankiloissa. Toisaalta osa avoseuraamuksia suorittavista eivät koskaan palaa uudelleen yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaiksi. Olemme tietoisesti valinneet lainrikkojuus – käsitteen tutkimuskäyttöömme, ja sisällytämme sen alle niin ”hyväosaisen” kuin ”huono-osaisenkin” lainrikkoja-aineksen. Perustelemme valintamme huono-osaisten lainrikkojien enemmistöllä. Blomsterin ja Muiluvuoren (2011, 149) mukaan tyypillinen yhdyskuntapalvelua eli avoseuraamusta suorittava rikosseuraamusasiakas ei eroa juurikaan vangista sosi-

aaliselta taustaltaan. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaat sekä lyhyt- ja pitkäaikaisvangit siirtyvät usein ryhmästä toiseen, jolloin lainrikkojuus -käsitteen käyttö on perusteltua.

Asiakas on aina sosiaalityön keskiössä ja asiakkuuden ymmärtämisen tulisi olla myös sosiaalityön keskiössä. Lainrikkoja-asiakkaita on sosiaalityön kentän eri osa-alueilla huomattavasti, mutta silti asiakkaiden palveluista eriytymistä ja tipahtamista tapahtuu. Rikosseuraamusasiakkaita yhdistävä tekijä on lainrikkojuus, tutummin rikollisuus, joka useiden asiakkaiden kohdalla tarkoittaa monen eri elämänalueen ongelmia. Usein lainrikkojat ovat jo ennen yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkuutta monen eri sosiaalipalvelun asiakkaina.

Termeihin syrjäytynyt ja syrjäytyminen on kohdistettu suomalaisessa keskustelussa paljon kritiikkiä, muun muassa siitä että ne ovat epämääräisiä ja tieteelliseen kirjoittamiseen soveltumattomia termejä ja että ne ovat lähinnä yhteiskuntapoliittisia iskusanoja. Toisaalta syrjäytymisen sisällöstä käyty keskustelu on avartunut, eikä termi nykytulkinnan mukaan sulje pois mitään tutkimusotetta. Suomalaisessa keskustelussa on painottunut näkemys, että syrjäytymisen kohteeksi joudutaan, ajaudutaan syrjäytyneisyyden tilaan. Näin ollen termillä syrjäytyminen on läheinen suhde elämänhallinnan menettämiseen. Syrjäytymiseen liittyy läheisesti marginalisaation käsite, joka laajentaa syrjäytymisen tematiikkaa erityisesti psykologisesta ja eksistentiaalisesta näkökulmasta katsottuna. Marginalisaatio -käsitteen alle asettuvat sivullisuuden ja toiseuden kysymykset eikä se kadota myöskään taloudellisen ja sosiaalisen huono-osaisuuden perspektiiviä. (Granfelt 1998, 77—80.) Omassa tutkimuksessamme käytämme käsitteitä syrjäytynyt ja marginaalissa oleva, koska ne kuvaavat lainrikkojien yhteiskunnallista asemaa sivuun ajautuneina, kaukana yhteiskunnallisesta keskiöstä.

Moninkertaiset rikoksenuusijat ovat aikuisväestön köyhin ja syrjäytynein väestönosa. Heidän ongelmiensa taustat ovat usein jo lapsuudesta lähtöisin. Monet ovat kokeneet lapsuuden perheissään esimerkiksi pitkäaikaisia taloudellisia vaikeuksia, ongelmia alkoholin vuoksi, vakavia perheenjäsenten välisiä ristiriitoja ja työttömyyttä. Perusturvallisuuden vakava järkkyminen kasvuaikana näyttää kasvattavan riskiä elämänhallinnan vaikeuksiin. (Karsikas 2005, 18.) Lähes jokaisesta yli kolmen kuukauden rangaistusta suorittaneesta on tehty 1990-luvun lopulta lähtien vankilaan tullessa työ- ja toimintakyvyn arvio. Arviointitietojen perusteella lähes joka kolmannen vangin lapsuuden tausta on ollut vaikea tai erit-

täin vaikea. (Perhe muurin toisella puolella 2003, 50.)

Kyngäs (2000, 67—70) on tutkinut vankilaan tuomittuja nuoria miehiä. Hän kirjoittaa nuorten lainrikkojien hatarista eväistä elämään. Nuoruusaika oli levotonta, josta yleensä puuttuivat pelit ja harrastukset ja jotka korvattiin toisenlaisella toiminnan vauhdilla. Huomattavaa on myös se, että vain harva tutkimukseen osallistuneista miehistä toi esille perheen kanssa yhdessä tekemisen. Ydinperheideaali oli useissa perheissä kariutunut avioeroon tai toisen vanhemman kuolemaan. Usea tutkittavista oli ollut myös huostaanotettuna tai sijoitettuna sijaisperheeseen tai lastensuojelulaitokseen alaikäisenä. Kirjoituksen pohjalta voidaan yleistää, että tutkittavat asuivat lapsuudessaan ja nuoruudessaan useissa eri perheissä ja yhteisöissä. Psykiatrinen hoito oli myös usean kohdalla ajankohtaista, joko lapsuudessa koulunkäyntivaikeuksien tai vanhemmiten itsetuhoisen käytöksen tai muun psyykkisen oireilun vuoksi.

Osalla tutkimuksen rikoksiin syyllistyneistä miehistä oli päihteiden huurruttama lapsuus. Vanhempien päihteidenkäyttö ja mielenterveysongelmat olivat olleet huomattavia. Taloudellinen tilanne lapsuuden perheissä oli tutkittavista puolella heikko, mutta työttömyyttä esiintyi vain vähän. (Kyngäs 2000, 70—71.) Työttömyyden vähäisyys selittynee ajan työllisyystilanteella, joka oli nykyistä huomattavasti parempi. Tutkimuksen (mt. 71) mukaan puolella tutkittavasta joukosta perheen taloudellinen tilanne oli kuitenkin hyvä, joka tarkoitti vanhempien työskentelyä koulutusta vastaavissa ammateissa. Myös perheenjäsenten rikoskäyttäytymistä löytyi tutkittavien miesten kotoa. Rikoksiin syyllistyminen on ollut tutkimuksessa päihdekierteiseen ja sitä myöten tietyntyyppiseen kaveriporukkaan ajautumisen tulosta. Päihdekokeilut alkoivat alkoholilla ja imppauksella, josta vaihtuivat niin kutsuttujen kovempien päihdyttävien aineiden käyttöön. Elämäntapa muuttui yhä eriytyneemmäksi valtaväestöstä iän myötä rikosten ja päihdekierteen syventyessä. Elämänrytmi muuttui siten, että aktiivisin valveillaoloaika oli öisin.

Joukamaan (2010, 75) tutkimuksessa on yritetty selvittää myös erikseen yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittujen sosiaalista asemaa ja terveydentilaa. Otoksen hankkiminen osoittautui kuitenkin vaikeaksi, joten tulosten yleistettävyyteen on suhtauduttava varauksella. Psyykkistä ja somaattista sairastavuutta ja niiden seurannaisvaikutuksia mitattaessa selvisi, että yhdyskuntaseuraamusrangaistuksiin tuomittujen terveydentila oli vankeihin verrattuna parempi, mutta tavalliseen väestöön nähden mielenterveysongelmia ja ruumiillisia sairauk-

sia oli kuitenkin huomattavan paljon. Koska yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden ja vankien välillä tapahtuu paljon siirtymistä ryhmästä toiseen, ei näiden ryhmien ongelmien käsittely erikseen ole olennaista.

Vankien määrä on kääntynyt kasvuun 2000-luvulla pitkään kestäneen vähenemisen jälkeen. Vankimäärän kasvun syynä on mm. tuomioistuinkäytännön ankaroituminen sekä huumerikoksista, rattijuopumuksista ja väkivaltarikoksista tuomittujen määrän kasvaminen. Vankimäärän kasvu heikentää vankeinhoitolaitoksen mahdollisuuksia järjestää vangeilla kuntoutusta. Rangaistusta suoritetaan vankilassa keskimäärin 7,8 kuukautta. Vuonna 2004 vähintään neljän vuoden rangaistusta suoritti lähes 600 vankia, joiden keskimääräinen vankeusaika oli 7,6 vuotta. Näin pitkän ajan jälkeen paluu yhteiskuntaan on erityisen vaikeaa. Vankeusvangeista ensikertalaisia on vajaa kolmannes ja vähintään kahdeksan kertaa vankilassa olleita on vajaa viidennes. (Karsikas 2005, 15—16.)

Merkittävällä osalla vankeuteen tai yhdyskuntaseuraamuksiin tuomituista edellytykset yhteiskuntaan sopeutumiselle ovat huonot. Vakavimmista rikoksista tuomituilla muuhun väestöön nähden heikompi sosiaalinen tilanne näkyy erityisesti koulutuksessa, asumisessa, toimeentulossa sekä työssä. Lisäksi rikokseen syyllistyneillä ilmenee elämänhallinnan vajeita, jotka näkyvät mm. päihteiden käytössä, heikkoina vuorovaikutustaitoina, työkyvyssä sekä selviytymisessä tavallisissa arkirutiineissa. Päihdehakuinen elämäntapa ja impulsiivinen käytös ovat yleisiä rikoksiin syyllistyneillä. (Rikoksettomaan elämänhallintaan 2001; Blomster & Muiluvuori 2011, 150.) Vain vajaalla 50 prosentilla vangeista on työkokemusta ennen vankilaan joutumista. Viidesosalla on vaikeita mielenterveysongelmia ja yli 70 prosentilla vangeista on päihdeongelma. Vankien keski-ikä puolestaan on 35 vuotta. (Kananoja & Lähteinen & Marjamäki 2011, 252.) Lähteiden välistä eroa huono-osaisimpien lainrikkojien ikäennusteista on tullut esille. Joka tapauksessa on selvää, ettei elinikäodote vastaa missään nimessä tavallista suomalaisen elinikä odotetta.

Kaksi kolmasosaa vangeista on naimattomia. Naisvangeilla on usein miehiä paremmat sosiaaliset taidot ja he huolehtivat miehiä enemmän läheistensä selviytymisestä siviilissä. Monet naisvangit ovat kuitenkin eläneet väkivaltaisissa suhteissa. Nuorista vankilaan joutuneista useat tulevat perheoloista, joissa on muun muassa hoitamattomia somaattisia sairauksia, alkoholismia, väkivaltaa ja syrjäytymistä. Henkilöillä, joilla on tarkkaavaisuus –ja ylivilkkaushäiriöitä (ADHD), on muuhun väestöön verrattuna moninkertainen riski joutua

vankilaan. ADHD-lapsista yli puolella on huonot sosiaaliset taidot, mikä viittaa tuleviin ihmissuhdeongelmiin. (Karsikas 2005, 50.) Persoonallisuushäiriöitä vangeilla esiintyy hyvin paljon yleisemmin kuin tavallisilla ihmisillä. Myös työkyvyttömyyttä esiintyy paljon, mutta suuri osa siitä on piilevää eli heillä ei ole virallista päätöstä työkyvyttömyydestä. (Joukamaa 2010, 74.)

Lainrikkojilla on myös asumisen ongelmia. Lainrikkojien asuinolot poikkeavat rangaistusaikana toisistaan, sillä avoseuraamusasiakkailla on oltava oma asunto tuomion suorittamisen mahdollistumiseksi. Ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavat lainrikkojat asuvat luonnollisesti valtion vankeinhoitolaitoksissa. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaista noin viidesosalla ei ole vakituista asuntoa. He voivat asua asuntoloissa, tilapäisessä asuntoratkaisussa, laitoksessa tai olla täysin asunnottomia. (Blomster & Muiluvuori 2011, 149—150.) Granfeltin (2003) mukaan vain äärimmäisen harva vankilasta vapautuva saa kaupungin vuokra-asunnon.

Joukamaan (2010, 14—15, 18) mukaan vankien terveydentilan, työkyvyn arvioinnin ja hoidon tarpeen arviointi on välttämätöntä vankeinhoidon kehittämisen kannalta, ja erityisesti kun pyritään helpottamaan vankilasta vapautuvien ihmisten integroitumista takaisin yhteiskuntaan ja ehkäisemään uusintarikollisuutta. Avoseuraamuksia suorittavien asiakkaiden terveydentilaa arvioitaessa on huomioitu, että heidän terveydentilansa on selvästi muuta väestöä huonompi. Joukamaan tutkimuksen aineistossa on tutkittu sekä yhdyskuntaseuraamuksia että vankeusrangaistusta suorittavia tuomioita. Tutkimuksessa paino on kiinnittynyt somaattisen terveydentilan lisäksi myös sosiaalisiin ongelmiin kuten päihde- ja mielenterveysproblematiikkaan.

Koska vankila-aikana arvioidaan vankien työ- ja toimintakykyä sekä mahdollisia toimenpiteitä uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi, vankien kuntoutustarpeesta tiedetään varsin paljon. Työ- ja toimintakyvyn arviointi tehdään yli puolen vuoden rangaistusta suorittaville ja siinä kartoitetaan vangin sosiaalisia siteitä, elämäntilannetta, työkykyä päihderiippuvuutta ja sekä laitosturvallisuuden tarvetta. Koska vankiloissa tehtävä työ- ja toimintakyvyn arviointi on tehty kartoittamaan varsin ongelmaisen ryhmän tilannetta, ei kaikki sen perusteella työkykyisiksi todetut sovellu kuitenkaan tavanomaiseen työelämään. (Karsikas 2005, 20.)

Vangeilla on kuntoutustarpeita yhteiskuntaan integroitumiseksi huomattavasti keskimääräistä väestöä enemmän. Ne liittyvät jo edellä mainittuihin seikkoihin, kuten terveyteen, koulutukseen, päihderiippuvuuteen ja muihin sosiaalisiin tarpeisiin. Kuntoutukseen liitetään nykyisin ihmisen oma motivaatio ja valinnanvapaus, eikä kaikkea vankeinhoitoa ole tarkoituksenmukaista pitää kuntoutuksena. (Karsikas 2005, 20.) Kuntoutus on Suomessa kehittynyt erillisen kuntoutusjärjestelmän sijaan normalisoitumisprosessin seurauksena, jolloin eri palvelujärjestelmät ovat luoneet omat kuntoutusta koskevat säädöksensä. Kuntoutus on integroitunut kiinteäksi osaksi yleisiä terveys-, sosiaali-, koulutus-, ja työvoimapalveluja. Kuntoutus edellyttää vajaakuntoisuutta ja kuntoutusjärjestelmä on painottunut ennen kaikkea fyysisen vajaakuntoisuuden alueille. Kuitenkin 1990-luvulta alkaen on alettu nostaa esille myös vajaakuntoisuuden sosiaalisia ja psyykkisiä ulottuvuuksia niissäkin tilanteissa, joissa kyseessä ei ole varsinaisesti vamma, vika tai sairaus. Tällöin myös sosiaaliseen syrjäytymiseen tai sen uhkaan liittyvät tekijät on alettu ymmärtää ongelmina, joihin voidaan hakea ratkaisua kuntouttavan työotteen avulla. Laajennettu käsitys kuntoutuksesta näkee vajaakuntoisuutena myös työttömyyteen liittyvät vaikeudet ja erilaiset elämänhallinnan ongelmat. (Liukko 2006, 18—21.)

Lainrikkojia kuntouttavan toiminnan liittäminen vankeinhoitoon ei ole uusi asia, vaan 1700–1800 -luvuilla alkunsa saaneen vankilajärjestelmän tarkoituksena on ollut alusta alkaen vankeihin vaikuttaminen; kuntouttavan ja hoidollisen toiminnan asema sekä toimivuus vankeinhoidossa ovat aiheuttaneet kiistelyä koko modernin vankeinhoitolaitoksen olemassaolon ajan (Cohen 1990, 13—39; Karsikas 2005, 21). Ajatus rikollisen kasvattamisesta ja sopeuttamisesta normaaliin elämään korvasi ajatuksen kostosta rangaistuksen ensisijaisena tarkoituksena. Jo 1800-luvulta lähtien vankeusrangaistus kattoi vapauden menetyksen lisäksi pyrkimyksen rikollisen kasvattamiseksi parannustekniikka käyttämällä. Perinteisiä vankilan työmuotoja, joilla on uskottu olevan vankeja ”parantavaa” vaikutusta, ovat olleet työ, kasvatus ja hoito. (Foucault 2000, 176, 327—342.) Nykyisin vankilassa vangin kuntoutumisesta vastaavasti pitävät huolen työtoiminta, opetustoiminta, hengellinen työ, sosiaalityö, terveydenhoito ja vapaa-aikatoiminta. Edellä mainittujen lisäksi kuntoutukseen tähtääviä toimintoja ovat päihdekuntoutus, muu sosiaalinen kuntoutus ja rikoksettomuuteen tähtäävät toimintaohjelmat. (Karsikas 2005, 21.) Vuonna 2006 vankeuslakiin tuli painotus, joka peräänkuulutti vaiheittaista vapauttamista (Vankeuslaki 2005/767). Merkittävää uudistuksessa oli se, että jatkossa vangeille on laadittava yksilöllinen rangaistusajan ja vapausajan suunnitelma.

Suomessa rikoksentekijöiden päihdekuntoutuksen ja toimintaohjelmien kehittely on alkanut varsinaisesti 1990-luvulla. Vankiloissa järjestettävän päihdekuntoutuksen lisäksi myös Yhdyskuntaseuraamustoimisto (entinen Kriminaalihuoltolaitos) on ollut mukana kehittämässä päihdetyötä. Kriminaalihuollon roolina on ollut toimia päihdepalvelujen tarpeen arvioijana, hoitoon motivoijana ja yhtenä verkostotoimijana paikallisessa päihdepalvelujärjestelmässä. Toimintaohjelmissa vaikutetaan rikollista käyttäytymistä tukeviin asenteisiin, ongelmanratkaisutaitoihin, vihamielisyyteen, tunne-elämään ja asenteisiin. Päihdekuntoutuksella yritetään vähentää päihteiden ongelmakäyttöä ja päihteistä irrottautumista tuetaan myös muulla sosiaalisella kuntoutuksella, terveydenhuollolla ja toiminnallisilla menetelmillä. Voimaantumisnäkökulmasta yksilön tarpeista lähtevä toiminta on tärkeää. Toimintaohjelmien ja päihdekuntoutuksen lisäksi tähän kuuluvat sosiaalinen ja ammatillinen kuntoutus sekä yksilökohtainen tuki. (Karsikas 2005, 22—27.)

Uusintarikollisuuden vähentäminen edellyttää tutkimustiedon perusteella rikoksia ylläpitäviin tekijöihin vaikuttamista. Tavoitteeseen pyrittäessä on tärkeää pyrkiä vaikuttamaan rikollista käyttäytymistä ruokkiviin asenteisiin, antisosiaaliseen käytökseen, ongelmanratkaisutaitoihin sekä päihteiden käyttöön. Lisäksi on kiinnitettävä huomiota rikoksentekijän erityisongelmiin ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Vaikuttavat ohjelmat perustuvat kiinteään ja selkeään teoriaan ja rakenteelliseen lähestymistapaan. Parhaiten kullekin yksilölle soveltuvia palveluita sisältävät ohjelmat voivat auttaa vähentämään uusintarikollisuutta jopa useamman kuin joka toisen kohdalla. (Karsikas 2005, 30.)

Lainrikkojat ovat usein syrjäytyneitä ja leimaantuneita. He voivat kokea epäluottamusta yhteiskunnallisia instituutioita kohtaan, ja heitä kyseenalaistetaan useiden tahojen toimesta. On tavanomaista, että rikoksentekijä nostaa työntekijä-asiakkuussuhteessa luottamuksen yhdeksi tärkeimmäksi asiaksi. Luottamus työskentelysuhteessa voi olla ainutlaatuista rikostaustan omaavalle asiakkaalle. Saavutetun luottamuksen ansiosta sosiaalityö pystyy toimimaan sillanrakentajana myös toisiin viranomaisiin päin, joista asiakas on saattanut syrjäytyä. (Järvinen 2007, 58, 108—109.) Yhteiskuntakriittisyys voi patoutua syrjäytyneen kokemuksesta syrjityn aseman tunnustamiseen, joka asettaa oman haasteensa sosiaalityölle ohjata asiakasta kiinnittymään yhteiskunnan normien ja arvojen pariin. Jokinen & Suoninen (2000, 228—229) määrittävät lainrikkojien kanssa tehtävää sosiaalityötä muutostyöksi. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa muutostyö tarkoittaa rikolliseen elämäntapaan puuttumista.

Lainrikkojia haastateltaessa on tullut esille rikoksenuusijoiden toive turvallisuudentunteesta, johon kuuluvat pysyvät ihmissuhteet, taloudellinen toimeentulo, asunto ja koti; toisin sanoen inhimillisten perustarpeiden tyydytys. Edellä mainitun kaltaiset unelmat voivat toimia lainrikkojan elämässä muutokseen johtavina tekijöinä. (Kauppila 1999, 96, 152.) Toisaalta vankien kuvaamat unelmat ovat osaksi subjektiivisia oikeuksia ja osaksi elämänrikkautta, jotka syntyvät pitkän tähtäimen tuotoksena kyvyllä elää edes osittain yhteiskunnan asettamien normien mukaan. Kauppila (1999,148—149) kirjoittaa vankien ajattelutavasta, joka on paikoittain lyhytjänteinen, sillä lainrikkojat kertoivat ajattelevansa vain tulevia viikkoja tai lähikuukausia. Usein rikollinen elämäntapa tuntuu myös turvallisemmalta vaihtoehdolta vaikeuksineenkin, täysin erilaisen elämäntilanteen tavoittelemisen sijasta.

Sitä varmemmin lainrikkoja vieraantuu normaaliyhteiskunnasta, mitä pidemmän aikajakson hän elämästään viettää vankilassa. Arkielämän selviytymisen taidot saattavat puuttua pitkäaikaisvangeilta, ja vangin yrittäessä siirtää laitoksessa totutut tavat siviiliin, tulee vastaan tosiseikka, jonka vuoksi laitoselämästä siviiliin siirtyminen on vaikeaa. Lainrikkojilla, jotka ovat suorittaneet tuomiotaan vankeudessa, on suuri riski leimautua. (Ulvinen 1996, 219—220.) Osa lainrikkojista kokee, ettei rikolliseksi leimautuminen tuo sosiaalisia vaikutuksia elämään. Osa puolestaan toivoo, ettei yhteiskunnan pelätyimmässä ja halveksituimmassa laitoksessa olo toisi lisäseuraamuksia, ja että lainrikkojat voitaisiin tuomion suorittamisen jälkeen kohdata yhteiskuntakelpoisina kansalaisina. On todistetusti vaikeampaa siirtyä yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi tuomion jälkeen kuin palata rikoksia tekevän lähipiirin joukkoon, joka ei pidä vankeutta tuomittavana asiana. (Kyngäs 2000, 153—155.)

Suurin osa ensi kertaa tuomituista ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittajista ei joudu palaamaan takaisin vankilaan, mutta enemmistö vankilassa olevista on kuitenkin useampikertaisia rikoksenuusijoita. Noin puolet vangeista on ollut vankilassa neljä kertaa tai useammin ja joka viides on ollut vankilassa yli kahdeksan kertaa. (Granfelt 2007, 145.) Sitä väestöä, joka palaa vankilaan uudestaan, yhdistää rikoksenuusimisen lisäksi työ-, asunto-, päihde- ja ihmissuhdeongelmat, toistuvat pidätykset, kontaktien puuttuminen ei marginalisoituneen yhteisön kanssa, laaja sairauksien kirjo ja jopa ennenaikainen kuolema (Hartoneva 2002, 37).

Rikollisuus on koko yhteiskunnan asia. Se vaikuttaa sekä lainrikkojien että valtaväestön hyvinvointiin ja turvallisuuteen. Rikollisuuden luonnetta voidaan pitää jopa poliittisena,

sillä poliittisen päätöksentekojärjestelmän asiana on ratkaista, mitä tekoja pidetään rangaistavina ja minkä lainkohdan valvontaan suunnataan eniten varoja. (Kääriäinen 1994, 17.) On perusteltua kiinnittää huomiota rikollisten sosiaaliseen asemaan ja uusintarikollisuuden ehkäisyyn. Ennaltaehkäisemällä rikollisuutta ja tukemalla lainrikkojia rikoksettomuuteen on vaikutusta koko yhteiskunnan hyvinvointiin. Blomsterin & Muiluvuoren (2011, 150) mukaan on huomionarvoista miettiä, miten julkinen palvelujärjestelmä kykenee huolehtimaan erilaisista yhteiskunnallisten ilmiöiden taakse jäävistä ihmisistä, kuten lainrikkojista. Rikosseuraamusasiakkaat eivät ole yhteiskunnastamme erillisiä, vaan kaikki yhteiskunnassa tapahtuvat rakenteelliset muutokset ja yhteiskunnalliset ilmiöt heijastuvat myös rikosseuraamusalalle, joko välittömästi tai pienen viiveen jälkeen.

2.5 Valta, kontrolli ja sosiaalityö

Foucaultlaisesta näkökulmasta valta on biovaltaa, joka kohdistuu eläviin ihmisyksilöihin ja populaatioihin, ja jolla tarkoitetaan pyrkimystä hyödyntää, muovata, voimaperäistää ja ohjata ihmisten ruumiillisia, sielullisia, ajatuksellisia tai yhteisöllisiä kykyjä sekä ominaisuuksia. Oleellista on, että ihmiselämään kohdistuva vallankäyttö edellyttää erottamatonta yhteyttä empiirisiin ihmistieteisiin, kuten sosiaali-, psykologia- ja lääketieteen aloihin sekä näihin aloihin läheisesti liittyvään tilastotieteeseen. Vallan ja tiedon sidos on kaksisuuntainen: yritykset hallita ryhmiä ja yksilöitä antavat ihmistieteille syntysijan ja uudistumisen puitteet, toisaalta tieteelliset tutkimukset edistävät valtakäytäntöjä tuottamalla informaatiota ja perustelemalla hallitsemisen kohteita ja tavoitteita. (Helén 2004, 207—208.)

Foucaultin mukaan modernin valtion totaalisuus on biopoliittista ja se sekoittuu tätä kautta modernin vallan yksilöllistäviin tendensseihin. Elämän hallinnan pastoraalisesta luonteesta johtuen hyvinvointijärjestelmät pyrkivät tarjoamaan henkilökohtaisia hoito-, hoiva- ja neuvontapalveluja yksittäisen yhteiskunnan jäsenen hyvinvointia turvatakseen. Pastoraalinen luonne juontaa juurensa varhaisseurakunnan ja katolisen kirkon sielunpaimenen roolista, johon kuului jokaisen seurakuntalaisen hengellisestä tilasta huolehtiminen. Nykyisessä hyvinvointivaltiossa henkilökohtainen hoiva ja tietäminen ovat maallistuneet, politisoituneet ja hajautuneet lukuisten instituutioiden ja asiantuntijoiden kesken. (Helén 2004, 216—217.)

Ihmisen tulemista sosiaalisen yhteisön jäseneksi nimitetään sosialisaatioksi. Sosialisaatio on kulttuuriperinnön siirtämistä sukupolvelta toiselle, prosessi, jossa ihmisestä tulee yhteiskunnan jäsen. Primaarissa sosialisaatiossa ihminen asettuu osaksi sosiaalista verkostoa ja hänen paikkansa yhteiskunnassa alkaa hahmottua. Sekundaarissa sosialisaatiossa omaksutaan toimintavalmiudet yhteiskunnallisiin tehtäviin ja muodostetaan erilaisia rooleja. Sosialisaatioprosessissa olennaista on ympäristön kanssa tapahtuva vuorovaikutus, joka muovaa ja vahvistaa rooleja tai saa ihmisen vaihtamaan ne toisiin. Sosialisaatio ohjaa ihmisen käyttäytymisen lisäksi hänen ajatteluaan. (Sipilä 1996, 140—142.)

Onnistuessaankaan sosialisaatioprosessi ei aina takaa, että ihmiset käyttäytyvät normien mukaisesti. Sosiaalinen kontrolli on keino ohjata ihmisten käyttäytymistä yhteiskunnan asettamien normien suuntaan. Yhteisöt eivät voi toimia ilman sosiaalista kontrollia. Kontrollin välineet vaihtelevat väkivallasta suostutteluun, esimerkiksi taloudellisten etuuksien säätely on yksi tehokas kontrollikeino modernissa yhteiskunnassa. Sosiaalisesta kontrollista ja sosialisaatiosta huolimatta mikään yhteiskunta ei pysty tuottamaan täysin norminmukaista elämää. Uskottavasti toimiakseen sosiaalinen kontrolli tarvitsee ihmisiä, jotka voidaan määritellä poikkeaviksi. (Sipilä 1996, 143—144.)

Sosiaalityölle on annettu mandaatti erilaisten resurssien jakamisen lisäksi oikeuksia ja velvollisuuksia kontrollin harjoittamiseen. Kontrolli voi ulottua asiakkaan henkilökohtaiseen elämään ja johtaa tarvittaessa jopa pakkotoimien käyttöön. (Jokinen 2008, 110.) Hyvinvointivaltiota on kritisoitu siitä, että se vie kansalaisilta vapauden puuttumalla jatkuvasti heidän elämäänsä. Lisäksi hyvinvointivaltiota on luonnehdittu moderniksi kontrollielimeksi, jonka päätehtävänä on sosiaalinen valvonta ja kaiken poikkeavuuden tukahduttaminen. Nämä mainitut kritiikit ovat kohdistuneet lähes sellaisenaan myös sosiaalityötä kohtaan. Sosiaalityö on nähty normittavana ylihuolehdintana, mutta toisaalta taas sivuraiteille ajautuneiden kansalaisten kontrollointina ja ruotuun saattamisena. (Juhila 2006, 43—44.)

Yleisimmin kontrolli ilmenee sosiaalityössä tarkkailuna, tietojen varmistamisena ja seurantana. Lisäksi kontrolliin liittyy rajojen asettamista ja sanktion mahdollisuus. Tuesta poiketen kontrolli jäsentyy paikoitellen myös negatiivisessa valossa, jolloin sosiaalityöntekijän rooli nähdään pahimmillaan salapoliisimaisena kyttäämisenä. Tällöin asiakkaan ja sosiaalityöntekijän suhdetta saattaa jäsentää epäluottamus ja pelko, jolloin se voi vaarantaa asiakassuhteen ja viedä pois mahdollisuudet tukea asiakasta. (Jokinen 2008, 119—120.)

Kontrolli voidaan nähdä organisatorisena välttämättömyytenä, joka perustuu lainsäädäntöön ja rahaan. Organisatorisiin käytäntöihin ja järjestelmiin sisältyvä kontrolli saa perustelunsa siitä, että sosiaalityö on julkisen vallan mandaatilla ja rahoituksella tehtävää työtä. Tällöin sosiaalityöntekijä sitoutuu työn organisatorisiin ja yhteiskunnallisiin funktioihin ja reunaehtoihin. Toinen tapa jäsentää kontrollia on nähdä se asiakastyöhön kytkeytyvänä seurantana, mikä tarkoittaa yhteisesti asetettujen tavoitteiden toteutumisen tarkkailemista ja asiakkaan antamien tietojen varmistamista. Kolmantena kontrollin muotona on asiakkaan itsesäätelyyn perustuva kontrolloiminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että asiakasta ohjataan kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa tiettyyn moraaliseen suuntaan ja yritetään saada haluamaan muutosta omaan elämäänsä. Tämä kontrollin muoto on osa sosiaalityön roolia sosialisaatioprosessissa ja normaaliuden määrittelyssä. Moni ymmärtää tämänkaltaisen kontrollin pikemminkin yhdeksi sosiaalityön tukimuodoksi. (Jokinen 2008, 120—125.)

Tuen ja kontrollin erottaminen toisistaan ei ole helppoa, vaikka viime vuosikymmeninä on puhuttu paljon tuen tärkeydestä ja kontrollin välttämisestä. Yksi ja sama teko voi olla eri osapuolten kokemana joko tukea tai kontrollia, esimerkiksi kun puhutaan sosiaalityöntekijän päätöksestä myöntää asiakkaalle rahallista tukea. Jos rahaa tulee runsaasti asiakkaan odotuksiin nähden, voidaan se nähdä reiluna tukemisena; jos taas vähemmän, niin tilannetta voidaan kuvailla kontrollin harjoittamiseksi. Rajanveto-ongelmia voidaan häivyttää puhumalla esimerkiksi vaikuttamisesta tai hoitokontrollista, mutta yleensä tuen ja kontrollin välillä on kuitenkin selkeä ero, mikä näkyy niin sosiaalisissa suhteissa, psyykkisissä kokemuksissa kuin hallinnollisissa käytännöissäkin. (Sipilä 1996, 64.)

Liittämis- ja kontrollitehtävän vuoksi sosiaalityön yhteiskunnallista paikkaa voi pitää vahvana, koska kyseinen tehtävä tähtää tasapainoiseen yhteiskuntaan liittäessään syrjäytyneitä kansalaisia valtavirtaan ja kontrolloidessaan valtavirrasta liikaa poikkeavien elämää. Toisaalta liittämis- ja kontrollitehtävä on saneltu sosiaalityölle pitkälti ulkoapäin. (Juhila 2006, 260–261.) Sosiaalityöntekijä toimii aina osana suurta koneistoa, joka määrittää asiakastyön liikkumatilan ja mahdollisuudet (Cavén 1999, 151).

Vaikka sosiaalityön teorioissa korostetaan yleensä asiakassuhteen vapaaehtoisuutta, tasaveroisuutta ja vastavuoroisuutta, on valta kuitenkin aina läsnä sosiaalityössä (mt. 150). Erityisen vahvasti sen voi ajatella olevan yhdyskuntaseuraamustoimiston kaltaisessa ympäristössä, jossa asiakassuhde perustuu vain osittain vapaaehtoisuuteen ja on mitä suurimmissa

määrin pakon sanelemaa. Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön täytäntöönpanojen valvonta- ja kontrollointitehtävä tekee siitä erityistä verrattuna esimerkiksi sosiaalitoimistoissa tehtävään työhön.

Sosiaalityöntekijät käyttävät asiakastilanteissa monenlaista valtaa. Suuri osa vallankäytöstä on niin suodattamatonta tai näkymätöntä, ettei sitä tiedosteta arkisessa asiakastilanteessa. Sosiaalityöntekijät nojaavat vallankäytössään asiantuntijuuteensa. Toisena vaihtoehtona on käyttää välillistä valtaa tai suostuttelua, mikä taito kumpuaa työntekijän henkilökohtaisista kyvyistä asettua asiakassuhteeseen. Lisäksi sosiaalityöntekijöillä on vielä lakiin ja säädöksiin perustuvaa suoraa valtaa. Sääntöjen noudattaminen on keskeistä ammattityölle, mutta se miten jäykästi tai joustavasti sääntöjä asiakassuhteessa sovelletaan, on kiinni työntekijän omasta halusta tai kyvyistä. (Cavén 1999, 150–151.)

Paynen (1996,123, 131) luokittelun mukaan sosiaalityöntekijällä on lakiin perustuvaa valtaa, valtaa vaikuttaa asiakkaan käyttäytymiseen, ammatilliseen tietoon ja taitoihin perustuvaa valtaa sekä valtaa, joka liittyy etuuksien jakamiseen. Valta liittyy Paynen mukaan sosiaalityön ammatilliseen luonteeseen. Vallankäyttöön liittyy kuitenkin eettisiä ristiriitoja sosiaalityön yksilöllisen auttamistyön ja yhteiskunnallisen tehtävän välillä. Sosiaalityöntekijöiden valtaa on kritisoitu mm. siitä näkökulmasta, että käyttäessään valtaa sosiaalityöntekijät edustavat yhteiskuntaa, vaikka heidän tulisi asettua asiakkaiden puolelle.

Pohjolan ja Laitisen (2010, 8—9) mukaan sosiaalityön valta tulee näkyväksi yksilöiden ja ryhmien auttamisena ja tukemisena, erilaisina interventioina, päätösten ja arviointien tekemisenä, tavoitteiden asettamisena ja asiakkaiden ja toisten asiantuntijoiden kanssa läpivietyinä erilaisina prosesseina. Mikäli sosiaalityössä omaksutaan tuottavan vallan sisältö ja toimintalogiikat, voidaan valta ymmärtää ihmistä tukevana, uusia mahdollisuuksia avaavana toimintaulottuvuutena. Jotta valta saisi ammattikäytännöissä tuottavan ja positiivisen luonteen, tarvitaan sosiaalityöntekijältä arvo-osaamiseen nojautuvaa ymmärrystä. Tämä vaatii omien henkilökohtaisten arvojen punnitsemista suhteessa yhteiskunnallisiin ja ammatillisiin arvoihin ja näihin liittyvien mahdollisten ristiriitojen tunnistamista.

3 Tutkimusasetelma

3.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoitteet

Sosiaalityön tarpeen kasvusta huolimatta sosiaalityöntekijöiden ammattinimikkeet on häivytetty lainrikkojien kanssa tehtävästä työstä ja pätevyysvaatimuksia työhön on laskettu. Saarijärvi (2005, 6) ilmaisee ammattinimikkeistömuutosten vuoksi huolensa sosiaalityön hiipumisesta lainrikkojien kanssa tehtävässä yhdyskuntaseuraamustyössä. Hänen mukaansa sosiaalityötä ei ole osattu ottaa mukaan työn rakenteisiin ja sosiaalityö on pikemminkin väistynyt juridisten diskurssien alta kuin tuonut oman perspektiivinsä rikoksentekijöiden kanssa tehtävään työhön. Suuret asiakasmäärät ja työn juridisuuden vaatimukset voivat sivuuttaa sosiaalityön näkökulmaa ihmisten elämänvaikeuksia paikantaessa. On ristiriitaista, että sosiaalityön tarve kasvaa, mutta laatutekijöihin ei vastata kasvun edellyttämällä tavalla.

Tutkimuskysymykset ohjaavat tutkimuksemme tavoitteita ja suuntaa. Etsimme mahdollisia merkityksiä sosiaalityön tiedon ja asiantuntijuuden tärkeydelle tutkimalla teoreettisia näkökulmia yhdistäen ne tutkimuksen empiriaan. Alasuutari (2000, 35) peräänkuuluttaa tutkijan velvollisuutta poimia tutkimukseensa olennainen. Lähtiessämme liikkeelle tutkielman teossa olimme määrittäneet tutkimusongelman hyvin toisen tyyppiseksi kuin miksi se aineiston kerättyämme muodostui. Moilasen ja Räihän (2010, 51—52) mukaan tutkimusongelmat muuntuvat kirjoittajan tiedon kasvaessa ja syventyessä. Alun perin tutkielmalta kysytyt kysymykset voivat vaikuttaa pinnallisilta ja monimielisiltä, joka on toisaalta hyvä asia, sillä se saa tutkijan katsomaan ongelmaansa uudesta näkökulmasta. Tutkimuksen teon puolivaiheessa huomasimme huomiomme kiinnittyneen epäolennaiseen ja vaihdoimme kirjoittamisen suuntaa.

Kiviniemen (2010, 70) mukaan tutkimuksen tekeminen on prosessi, jonka aikana näkökulmat voivat muuttua tulkintojen kehittyessä ja tutkimustoiminnan jäsentyessä osaksi oppimistapahtumaa. Tutkimuksen tekoon kuuluu paljon muutakin kuin kirjoittaminen. Tutkimusprosessin eri vaiheissa meillekin tulivat tutuiksi Marvastin (2011, 383) esille nosta-

mat kysymykset aineiston riittävästä määrästä, aiheen rajaamisesta ja tutkimuksen raportoinnista. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tärkeää onkin tutkimuksen ongelmanasettelu ja rajaus (Alasuutari 2000, 35). Esiymmärryksemme syventyessä ryhdyimme rajaamaan tutkimusongelmaamme ja päädyimme seuraavaan tutkimuskysymykseen:

1. **Minkälaisia yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä merkityksiä sosiaalityölle rakentuu yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävässä sosiaalityössä?**

Tutkimme ammattimaisen sosiaalityön roolia lainrikkojien parissa tehtävänä työnä. Päämääränämme on löytää ammatillisen sosiaalityön yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä merkityksiä. Luonteeltaan Pro gradu-tutkielmamme on laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus etenee yksityisestä yleiseen ja on kiinnostunut useasta yhtäaikaisesta tekijästä, jotka vaikuttavat lopputulokseen. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 25.) Tiedollisena tarkoituksena sillä ei ole yleistää tuloksia, vaan jakaa ymmärrystä sosiaalityön merkityksestä teoreettisen ja empiirisen osion avulla. Aineiston laajuus laadullisessa tutkimuksessa on melko pieni, mutta tarkan analyysin avulla siitä saadaan näkyviin ilmiön erityisyys sekä se, mikä toistuu usein ilmiötä yleisemmällä tasolla tarkasteltaessa. (Hirsijärvi 2009, 182.) Tutkielmamme koostuu empirian ja teorian vuoropuhelusta. Laadullinen tutkimus tarvitsee empiirisen osion tueksi käsitteellisen tulkinnan, jonka luo tutkielman teoria (Eskola & Suoranta 2000, 80).

Aihepiirin valintamme nousee sekä työkokemuksestamme että mielenkiinnostamme sosiaalityön perinteistä, yksilön ja yhteiskunnan sosiaalisen hyvinvoinnin turvaavaa tehtävää kohtaan. Yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaat ovat usein marginalisoituneita erilaisten palveluiden parista. Asiakkaalla voi olla kokemus siitä, että syrjäytymisen lisäksi hänet on syrjäytetty yhteiskunnasta, mistä johtuen teot yhteiskuntaa vastaan voivat ilmentyä lain rikkomisena. Osalle asiakkaista rikosten tekeminen elämäntapana on keino selviytyä taloudellisesti, toisille rikokset voivat puolestaan olla tiedostamaton tai tiedostettu ratkaisu elämänongelmien selvittämiseen tai pahan olon purkamiseen. Päihde- ja mielenterveysongelmat, vaikeudet arjenhallinnassa sekä sosiaalisten taitojen vähäisyys ovat yleisimpiä yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaiden rikollisiin tekoihin ryhtymisen syitä. Asiakkaiden kasaantuneet ongelmat ovat yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävän sosiaalityön arkipäivää, ja niihin vastaaminen tarvitsee sekä teoreettisen pohjan hallitsemista että käytännöntyön tuntemusta sosiaalityön perustehtävän toteuttamiseksi.

Perinteisesti katsottuna sosiaalityö on ollut auttamistyötä, jolla on sekä organisoidut että systemaattiset tavoitteet ihmisten parissa toimiessaan. Organisatoriset, niin sanotut järjestelmälliset perinteet sosiaalityössä, keskittyvät lakiin sekä hallinnollisiin ohjeisiin, ja ongelmakeskeiset perinteet teoreettisiin ja metodisiin näkemyksiin. Nykyään sosiaalityön perustaa määrittävät edellä mainittujen perinteiden ohella arvot, eettiset periaatteet ja tieto. Sosiaalityön arvot luovat pohjan sosiaalityön toiminnalle, ja ne ovat yleisesti hyväksyttyjä modernia länsimaista yksilön ja yhteiskunnan käsitystä edustavia arvoja. Arvot muuntuvat toiminnan perusteeksi eettisissä periaatteissa, jotka puolestaan ohjaavat arvojen mukaiseen toimintaan. (Raunio 2004, 18—21, 25—27.) Tarkastellessamme yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityötä yksilön ja yhteiskunnan kannalta kiinnittyy pro gradu – tutkielmamme sosiaalityön arvoihin ja eettisiin periaatteisiin. Kvalitatiivisena Pro gradu -opinnäytteenä meillä on tarkoitus tuottaa sosiaalityölle teoriasta ja käytännöstä peräisin olevaa tietoa, jota Raunion (2004, 26) mukaan voidaan pitää sosiaalityön avarana perustana.

Karvinen (1993, 18—19) erittelee sosiaalityön ammatillisen pätevyyden koskevan tilannekohtaisen ja työtä koskevan ymmärryksen lisäksi ammattilaisen henkilökohtaista ja arviointiin perustuvaa pätevyyttä. Edellä mainittuihin professionaalisuutta koskeviin kykyihin liittyy olennaisesti myös ymmärrys oman aikakauden tilannesidonnaisuudesta sekä yhteiskunnallisesti muuttuvan ja kehittyvän ammattipätevyyden paikasta. Sosiaalityön profession instrumentaalisuus tuo työntekijälle kyvyn erotella yhteiskunnalliset kontekstit ja yksilöllisen toimintatavan, joihin asiakas mahdollisesti sijoittuu. Sosiaalityöllä on kyky toimia niissä mahdollisesti hyvin monimutkaisissakin tilanteissa, jollaisia lainrikkojien parissa tehtävässä työssä saattaa esiintyä. Lähtökohtana muutoksen tarpeelle on joidenkin toimijoiden tai toimintojen epätyydyttäväksi tulkittava tilanne (Hokkanen 2009, 319). Lainrikkojien parissa työskenneltäessä se tarkoittaa rikoskierteen katkaisemista tai ainakin tavoitetilaa, joka on parempi kuin lähtökohta (mt, 319), yksilön elämän hallinnan ja kontrollin parantuessa (Kuronen 2004, 279).

3.2 Aineiston keruu

Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesien testaaminen, vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Tutkimus on kokonaisvaltaista toimintaa ja tiedon keruun instrumenttina suositaan ihmistä. Laadullisessa tutkimuksessa suo-

sitaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat pääsevät esille. Kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti ja tapauksia käsitellään ainutlaatuisina, mikä huomioidaan myös aineiston tulkinnassa. (Hirsijärvi & Remes & Saarijärvi 1997, 165.) Keskeistä ovat tutkittavien kokemukset (Puusa & Juuti 2011, 47—48). Valitsimme tutkimuksemme toteuttamistavaksi laadullisen tutkimuksen, koska se sopi tavoitteeseemme saada tietoa yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöstä sosiaalityöntekijöiden kokemusten kautta.

Tutkimussuunnitelman laadintavaiheessa otimme selvää tarvittavasta tutkimusluvasta sekä pohdimme haastateltavien joukkoa. Työelämää tutkittaessa ensisijainen lupa tarvitaan yleensä organisaation ylimmältä johdolta (Kuula 2006, 145). Tutkimusluvan haimme Rikosseuraamusviraston keskushallinnolta Lapin yliopiston valmiin tutkimuslupahakemuksen avulla. Luvan myöntämisen jälkeen etsimme haastateltaviksi yhdyskuntaseuraamustoimistoissa työskenteleviä sosiaalityönkoulutuksen saaneita rikosseuraamustyöntekijöitä ja rikosseuraamusesimiehiä ympäri Suomen. Lähestyimme yhdyskuntaseuraamustoimistojen virastoposteja sähköpostitse, ja myöhemmin puhelimitse. Saimme yhdyskuntaseuraamustoimistojen virastosihteereiltä toimistoissa työskentelevien sosiaalityöntekijän koulutuksen saaneiden yhteystiedot ja lähestyimme heitä sähköpostitse. Osa sosiaalityöntekijöistä levitti sanaa kollegojensa keskuudessa ja löysimme sitä kautta lisää haastateltavia. Haastateltavaksi suostuvia sosiaalityöntekijöitä löysimme yhteensä kahdeksan kappaletta. Maantieteellisesti sosiaalityöntekijät sijoittuivat ympäri Suomea. Vaikeutena haastateltavien löytämisessä oli se, että esimerkiksi Etelä-Suomen yhdyskuntaseuraamustoimistoissa lähes kaikki työntekijät tekivät töitä jollain muulla kuin sosiaalityöntekijän koulutuksella.

Aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme puolistrukturoidun teemahaastattelun. Haastattelu sopii hyvin monien abstraktien ilmiöiden tutkimiseen, kun tutkija kykenee esiymmärryksensä ja aiemman teorian valossa rakentamaan konkreettiset kysymykset siten, että haastateltava pystyy vastaamaan kysymyksiin ilman että hänellä tarvitsee olla tutkijaa vastaavaa kokonaisvaltaista ymmärrystä tutkimuksen teoreettisesta kohteesta. Kaikissa haastatteluissa voidaan strukturointiasteesta riippumatta käyttää myös määrämuotoisia kysymyksiä kartoittamaan faktoja kuten tutkittavien taustatietoja. (Puusa 2011, 76.) Teemahaastattelussa kysymykset haastateltaville ovat samat, mutta vastauksia ei sidota eri vastausvaihtoehtoihin. Haastateltavat voivat täten vastata omin sanoin. Teemahaastattelulle on tyypillistä se, että osa haastattelun näkökohdista on lyöty lukkoon. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47.) Teemahaastattelujen teema-alueet, eli aihepiirit määritellään ennalta tutkimustavoitteemme

mukaisesti. Kysymyksiä ei laadita lomakkeen omaisesti, mutta kaikki valitut teema-alueet käydään läpi. Kysymysten järjestys ja laajuus vaihtelevat haastatteluittain, sillä teemahaastattelu on muodoltaan avoin. Haastateltavat saavat mahdollisuuden puhua vapaamuotoisesti, jolloin kerätyn materiaalin voi katsoa edustavan haastateltavan puhetta itsessään. (Eskola & Suoranta 1998, 87—88.) Haastattelijalla on intressi haastateltavan tiedon saavuttamiseksi, jonka vuoksi haastattelija ohjaa keskustelua fokusoimalla sitä tiettyjen teemojen suuntaan (Ruusuvuori & Tiittula 2005, 23.) Omassa tutkielmassamme koimme puolistrukturoidun teemahaastattelun toimivaksi menetelmäksi, sillä se mahdollisuuden tarkentavien kysymysten tekemiseen haastattelutilanteessa.

Keräsimme aineistomme haastattelemalla rikosseuraamusalan sosiaalityöntekijöitä, jotka tuottivat oman ammatillisuutensa puolesta sellaista tietoa, jolla on merkitystä niin rikosseuraamusalalla, sosiaalityön koulutuksen kuin yhteiskunnallisen keskustelunkin kannalta. Osan haastatteluista teimme videovälitteisesti ja osan kasvotusten. Videovälitteisesti tapahtuvat haastattelut toteutimme erään yhdyskuntaseuraamustoimiston videoneuvottelulaitteistolla, jolla otimme yhteyden haastateltavan sosiaalityöntekijän omaan toimistoon. Teknisesti videovälitteiset haastattelut toteutuivat yhtä vaivattomasti kuin kasvotusten tapahtuneetkin haastattelut. Haastattelutilanteet olivat samanlaisia, kukin haastateltava oli varannut itselleen noin tunnin mittaisen ajan vastatakseen kysymyksiin. Jätimme tarkoituksella lähettämättä kysymykset etukäteen haastateltaville, tilanne ja vastaukset pysyisivät mahdollisimman aitoina. Kuulan (2006, 101) mukaan se, miten tutkimuksestaan kertoo ennakkoon vaikuttaa siihen, saako tutkija tutkittavia. Kysellessämme sosiaalityöntekijöiden halukkuutta osallistua haastatteluihin lähetimme heille ennakkotietona tutkimussuunnitelmamme. Osa haastateltavista kertoi haastatteluissa, että olisi kaivannut mahdollisuutta etukäteen tapahtuvaan valmisteluun, esimerkiksi tutustumalla haastattelukysymyksiin ennalta. Tutkimuksen kannalta ei ole kuitenkaan aina olennaista antaa haastattelukysymyksiä, teema-alueita tai edes tarkempaa tutkimuksen kuvausta haastateltaville etukäteen, koska etukäteistieto voi suunnata, rajata tai jopa kahlita tutkittavien ajatuksia ennakkoon (Puusa 2011, 76–77).

Haastattelutilanteissa käytimme nauhuria. Kestoltaan haastattelutilanteet olivat 22 minuutin ja 67 minuutin väliltä. Kukin haastattelutilanne oli omanlaisensa. Osa haastateltavista koki haastattelutilanteen kysymykset laajoiksi tuottaen paljon puhetta ja osa vastasi niukkasanaisemmin. Jokaiseen esittämäämme kysymykseen vastattiin, ja jokainen haastattelu

toteutettiin loppuun saakka. Haastattelutilanteeseen emme olleet sopineet etukäteen rooleja, vaan kysyimme kysymyksiä siten kuin se tuntui luontevalta, yleensä vuorotellen parin kysymyksen sarjoissa. Mäkelän (1990, 46) mukaan tutkija saa kentällä ollessaan niin paljon uutta tietoa, ettei hän välttämättä kykene miettimään miten uusi tieto saadaan raportoitua. Litteroituna haastattelumateriaalia kertyi 86 sivua Times New Roman – kirjasimilla fonttikoon ollessa 12 ja rivivälin 1,5.

Laadullisessa tutkimuksessa on tavallista, että tutkimussuunnitelma muotoutuu tutkimuksen edetessä ja suunnitelmaa voidaan muuttaa olosuhteiden mukaan (Hirsijärvi ym. 2000, 165). Meidänkin tutkimussuunnitelma muuttui haastatteluaineistomme kerättyämme, koska totesimme pian aineiston keruun jälkeen, että aineistosta ei noussut esiin alkuperäisen tutkimussuunnitelmamme mukaisia teemoja.

3.3 Aineiston analysointi

Aineiston analysointitavaksi olimme valinneet haastattelun laatimisen mukaisesti teemoittelun. Teemoittelu tarkoittaa sitä, että aineisto pelkistetään etsimällä siitä olennaisimmat asiat. Etsittävät teemat liittyvät tekstin sisältöön, josta nousee tekstin merkityksenanto. (Moilanen & Räihä 2010, 55—56.) Käytännössä toteuttamamme teemoittelu tapahtui pilkkomalla litteroitu aineisto tutkimuskysymyksestämme nouseviin aihepiireihin. Etsimme sosiaalityön yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä merkityksiä ensin laajasti, jonka jälkeen aloitimme yksityiskohtaisemman aineiston pilkkomisen.

Luimme aineistomme useita kertoja läpi yrittäen löytää siitä tutkimuskysymyksemme kannalta olennaiset asiat. Lukukertojen aikana meille muotoutui käsitys siitä, mitä aineistosta nousee huomionarvoisiksi asioiksi. Aineistostamme löytyi myös sellaisia toistuvia teemoja, jotka eivät olleet kuitenkaan tutkimuskysymyksemme kannalta relevantteja. Teemojen alle kerätään niihin kuuluvat keskeiset aiheet jotta aineistolle on mahdollista tehdä erilaisia kysymyksenasetteluja. Teemoittelun onnistumiseksi analysointivaihe edellyttää vankkaa teorian ja empirian vuorovaikutusta. (Eskola & Suoranta 2000, 175—179.) Teemoittelussa aineiston koodausta pidetään haastavana, sillä sitä ei voi suorittaa kattavasti, vaan on tyydyttävä riittävään (kts. Eskola & Suoranta 2000). Jaottelimme aineistostamme esiin nouse-

via yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön tehtäviä sen mukaan, että kohdistuiko tehtävä ensisijaisesti yksilöön vai yhteiskuntaan. Kun olimme jakaneet aineiston karkeasti kahtia yhteiskunnallisiin ja yksilöllisiin teemoihin, jaoimme sen vielä pienempiin palasiin näiden otsikoiden alle. Yhteiskunnallisten merkitysten alle valikoitui lopulta kaksi alalukua ja yksilöllisten merkitysten alle kolme. Lisäksi nostimme aineistosta vielä esiin sosiaalityön asiantuntijuuteen liittyviä teemoja, joista olemme työstäneet oman pääluvun.

Olemme nostaneet tekstikatkelmia haastatteluista esille elävöittääksemme tekstiä ja perustelemaan tulkintaamme, joka on syntynyt teorian ja empirian vuoropuhelusta. Mäkelän (1990, 48) mukaan tutkijan on pystyttävä argumentoimaan sen puolesta, että aineisto on analysoinnin arvoinen. Argumentaatio-ote pysyy tutkimuksessamme mukana koko ajan. Aineiston- ja teoreettisen ymmärryksen pohjalta olemme nostaneet esille aineistostamme tärkeimmän. Tutkielmamme haastateltavat toivat esiin sosiaalityöstä sellaista käytännöntietoa, jota emme pelkkää teoreettista tietoa etsimällä olisi tavoittanut. Heidän käytäntönsä kautta meille välittyi analysoitavaksi uudenlaisia merkityksiä sosiaalityöstä lainrikkojien parissa työskenneltäessä. Tutkimustulosten analyysi vaatii luovuutta ja analyyttisyyttä. Valintoja täytyy tehdä läpi koko tutkimuksen. Tiedonkeruuvaiheen jälkeen on valittava juuri se osa aineistosta, jota tutkimuksessaan haluaa käyttää. Valintoja täytyy siis toteuttaa myös aineistoa tulkitessa. Perusteluna valinnoille toimii luonnollisesti tutkimus ja sen eteneminen. (Kananen 2008, 58, 88.)

Teemoittelu analysointikeinona ei tarkoita runsasta sitaattien kirjoittamista, vaan auki kirjoittavaa analysointia. Analyysivaiheessa litteroidusta aineistosta on tarkoituksena saada esille sellaista, mikä ei ole suorissa lainauksissa läsnä. Tällöin tutkija keskustelee aineistonsa kanssa kysymällä aineistolta eri kysymykset kuin haastateltavilta. (Eskola & Suoranta 1998, 175—176, 181; Ruusuvuori 2010, 19.) Teemoittelua suositaan analysointimenetelmänä silloin kun tarvitaan käytännöllisen ongelman ratkaisutapaa. Konkreettisesti se tarkoittaa erilaisten vastausten tai tulosten kokoelmaa, jotka tutkimustuloksina palvelevat parhaiten käytännöllisiä intressejä. (Eskola & Suoranta 1998, 179—180.) Pro gradu tutkielmassamme tämä tarkoittaa sosiaalityöntekijöiden äänen esille tuomista ja esille nousevia näkemyksiä sosiaalityön merkityksestä rikosseuraamusalalla.

Tutkimuksen tekeminen vaatii muutakin kuin tutkimuksen tekoon perehtymistä. Tutkijalla on oltava tutkielman tekoon pätevyys, joka on kertynyt menetelmäosaamisesta sekä tutki-

jan herkkyydestä tutkimuskohdettaan kohtaan. (Patton 1990, 11.) Pro gradun työstäminen on ollut meille oppimisen prosessi. Olemme katsoneet rikosseuraamusalaa teorioiden valossa uudesta näkökulmasta. Aineistoa kerätessämme olemme kuulleet haastateltaviemme näkemykset. Näkemyksiä emme kuitenkaan ota selityksenä (Silverman 1988, 257—268; Sulkunen 1990, 275), vaan olemme tehneet niistä tulkintoja päästäksemme havaintojen taakse.

3.4 Tutkimuksen eettinen näkökulma

Tieteen arvovapaudesta on käyty paljon keskustelua. Toisen ääripään mukaan tieteellinen tutkimus on yhteiskunnallisten ja eettisten kysymysten yläpuolella olevaa täysin intressitöntä toimintaa. Toinen ääripää näkee, että tieteellinen tutkimus ei koskaan voi olla arvovapaata, vaan on aina läpeensä arvojen värittämää. Näiden kahden ääripään väliin mahtuu monenlaisia maltillisimpia kantoja. Yksi niistä on näkemys siitä, että luonnontieteet voivat olla arvovapaita, mutta ihmistieteet eivät. Väitteistä tieteen arvosidonnaisuudesta on ajateltu seuraavan, että objektiivisuus ja rationaalisuus eivät ole ollenkaan mahdollisia tieteessä, ja tämä käsitys on johtanut jyrkkään relativismiin. (Raatikainen 2006, 93.)

Ei ole kuitenkaan yksiselitteistä mitä tieteen arvovapaudella tarkoitetaan. Tutkimuksen tekemisessä voidaan erotella *tiedolliset arvot* (teorian selitysvoima, yksinkertaisuus jne.) ja *ei-tiedolliset* arvot (esim. moraaliset ja poliittiset arvot). Vaikka tieteentekijät ovat luonnollisesti sitoutuneet sellaisiin arvoihin kuin rehellisyys ja tosiasioiden tunnustaminen tai objektiivisuus, avoimuus ja kriittisyys, pidetään näihin arvoihinkin pitäytymistä joskus perusteena tieteen arvosidonnaisuudelle. Tiedolliset arvot eivät kuitenkaan ole uhka tieteen arvovapaudelle, vaan kyse on siitä, että onko tiede vapaa poliittisista ja moraalisista arvoista. (Raatikainen 2006, 97.)

Omassa tutkimuksessamme sitoudumme tieteen objektiivisuudelle ja hyville tutkimuskäytännöille asetettuihin vaatimuksiin, mutta tutkimusasetelman valintaan on vaikuttanut myös omat arvostuksemme. Koska olemme itse pätevöitymässä sosiaalityöntekijöiksi, on meidän kiinnostuksemmekin ammatillisessa sosiaalityössä, ja sivuutimme tutkimuksessa muiden kuin sosiaalityön koulutuksella yhdyskuntaseuraamustyötä tekevien ammattiryh-

mien kokemukset. Tietyllä tapaa tämä voidaan nähdä arvovalinnaksi, että halusimme korostaa sosiaalityön koulutusta. Tähän vaikutti kuitenkin myös se, että sosiaalityön määritelmä on niin monitulkintainen, että mielestämme varmin tapa tehdä tutkimusta sosiaalityöstä oli pitäytyä siinä sosiaalityön määritelmässä, jonka mukaan yksi ammatillisen sosiaalityön ehto on yliopistokoulutus. Tarkoitus ei ole kuitenkaan luoda vastakkainasettelua eri koulutusten välille, vaikka huomiomme onkin vain sosiaalityön koulutuksessa.

Sosiaalityön luonteeseen kuuluu työskentely eettisesti herkillä ja vastuullisilla alueilla (Metteri & Hotari 2011, 69), ja sosiaalityön useat ilmiöt liittyvät ihmiselämän haavoittuvuuteen ja niitä tuottaviin sekä ylläpitäviin ehtoihin ja ympäristöihin (Rauhala & Virokannas 2011, 246). Sosiaalityön tutkimusta käsittelevissä pohdinnoissa on oltu melko yksimielisiä siitä, että tutkimuseettinen arviointi ja hyvät tutkimuskäytännöt pitäisi ulottaa kaikkiin tutkimuksen vaiheisiin. Etenkin opinnäytetöissä nämä seikat ovat kuitenkin typistyneet usein pelkästään tietosuojaan liittyviin kysymyksiin. Toisena tutkimuseettisenä hyveenä on korostettu sitä, että tutkimuksen ei pitäisi ainoastaan vältellä aiheuttamasta vahinkoa, vaan olla myös hyödyksi tutkimukseen osallistuville ihmisille. (Mt., 238.)

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mietinnössä tutkimusperiaatteet on jaettu kolmeen osa-alueeseen, joita ovat tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen ja yksityisyys- ja tietosuoja. Näitä ulottuvuuksia joudutaan sosiaalityön tutkimuksessa pohtimaan paitsi asiakkaita niin myös sosiaalityöntekijöitä tai sosiaalialan ammattilaisten työtä tutkittaessa. Itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen takaamiseksi voidaan laatia ohjeita, joissa korostetaan tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta. Vapaaehtoisuuden lisäksi itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen kuuluu myös oikeus keskeyttää tutkimus missä tahansa vaiheessa tai esimerkiksi jättää vastaamatta kysymyksiin. (Rauhala ym. 2011, 240—241.)

Tutkimuksen tai opinnäytetöiden tekijöiltä saatetaan edellyttää tutkimuslupien hakemista, joka kuuluu mielestämme olennaisesti tutkimuksen teon hyviin eettisiin käytäntöihin. Oman tutkimuksemme kohdalla haimme tutkimusluvan Rikosseuraamuslaitokselta, kuten olemme luvussa 3.2 todenneet. Tutkimuslupahakemukseen liitimme tutkimussuunnitelmamme, jonka lähetimme myös etukäteen haastatteluihin suostuneille työntekijöille.

Haastateltavien suojaan kuuluu tutkimuksen eettisyydessä se, että tutkija selvittää tutkittavalle tutkimuksen tavoitteet, menetelmät ja mahdolliset riskit ymmärrettävällä tavalla (Tuomi & Sarajärvi 2002, 128—129). Aloitimme haastattelut kertomalla itsestämme, tutkimuksestamme sekä haastattelun luotettavuudesta. Haastateltavilla on tutkimuksen edetessä täysi oikeus kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen. Vapaaehtoisuuteen liittyy myös oikeus keskeyttää tutkimus ja kieltää jälkikäteen itseään koskeva aineiston käyttö. Tutkijan tehtävän kuvaan kuuluu selvittää haastateltaville mistä tutkimuksessa on kyse, ja se että tutkimustiedot ovat luottamuksellisia. Tutkimustietoja ei toisin sanoen saa luovuttaa ulkopuolisille, eikä niitä saa käyttää muuhun kuin luvattuun tarkoitukseen. (Mt., 128—129.)

Tutkimuksen tekemisen yksi tärkeistä eettisistä näkökulmista on haastateltavien anonymiteetin suojaaminen. Perusperiaatteena laadullisessa tutkimuksessa pidetään suorien tunnisteiden muuttamista. Nimet, paikkakunnat, sähköpostiosoitteet ja muut relevantit tunnistetiedot on syytä poistaa aineistosta heti, kun aineiston tekninen toimivuus on tarkistettu. (Kuula 2006, 214.) Tutkimuksemme haastateltujen sosiaalityöntekijöiden henkilöllisyys on ainoastaan meidän tiedossamme. Käytämme tutkimuksen tulosluvuissa sitaatteja, joita haastateltavat ovat puheellaan tuottaneet. Sitaattien perään, olemme merkinneet haastateltavalle H-kirjaimen tarkoittamaan haastateltavaa, ja numeron H-kirjaimen perään ilmoittamaan kenestä haastateltavasta on kyse. Haastateltavamme esiintyvät merkeillä H1, H2, H3, H4, H5, H6, H7 ja H8. Tutkimuksemme ei paljasta missä yhdyskuntaseuraamustoimistossa haastateltavamme työskentelevät ja mahdolliset puheessa ilmenneet paikkakuntien nimet olemme poistaneet.

Tutkija saa empiirisen aineistonsa tutkittavilta. Tutkittavat antavat oman äänensä ja mielipiteensä tutkijan käyttöön. Tutkijan on pitäydyttävä neutraalina kohdatessaan tutkittavien välistä voimakkaitakin mielipiteitä. Tutkijalla on valta ohjata vuorovaikutustilanteita ja määritellä kysymyksiä tutkittaville, minkä on oltava kuitenkin tieteen eetosta kestävää. (Kuula 2006, 154—155.)

4 Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön yhteiskunnalliset merkitykset

4.1 Valta ja kontrolli täytäntöönpanoissa

Sosiaalityöntekijän asemaan ammatinharjoittajana ja tietyn organisaation työntekijänä sekä toimimiseen samanaikaisesti sekä auttajana että kontrolloijana sisältyy ristiriitaisia velvoitteita. Osittain tämän vastakkainasettelun voi nähdä keinotekoisena, sillä kaikkeen kanssakäymiseen, auttaminen mukaan luettuna, sisältyy kontrollointia. Tietyt ristiriidat ovat sosiaalityöntekijän työssä yleismaailmallisia. Vastakkain ovat organisaation vaatimukset tehokkuudesta, taloudellisuudesta ja hyödystä sekä ihmisen arvo. (Aho 1993, 164.)

Sosiaalityöllä on sekä institutionaalisia tehtäviä että ammatillisia tavoitteita ja myös näiden tehtävien ja tavoitteiden välillä saattaa vallita jännitteitä. Institutionaalisilla tehtävillä tarkoitetaan niitä tehtäviä, joita sosiaalityölle on asetettu hallinnollisin määräyksin ja ohjein tietyssä organisaatiossa. Ammatillisina tehtävinä voidaan puolestaan pitää sosiaalityöntekijöiden ammattikunnan yhteisesti jakamia käsityksiä siitä, mitä on hyvä professionaalinen sosiaalityö. Tällaiset yhteiset käsitykset pohjautuvat esimerkiksi yhteiseen koulutukseen ja ammattikunnan eettisiin ohjeisiin. Usein näiden ulottuvuuksien nähdään olevan keskenään ristiriidassa ja eräs huolenaihe onkin, että voiko tiukasti lainsäädännön ja hallinnon ohjaamissa tilanteissa tehdä hyvää sosiaalityötä: voiko sosiaalityöntekijä olla samaan aikaan byrokratian että profession edustaja. (Juhila 2000, 191—192.) Asema järjestelmässä velvoittaa työntekijää, mutta samalla sosiaalityöntekijä on velvollinen olemaan lojaali ammattikuntaa ja asiakasta kohtaan (Aho 1993, 164).

Yhdyskuntaseuraamustoimiston perustehtäviä on erilaisten täytäntöönpanojen valvominen, joten yhdyskuntaseuraamustoimistoissa sosiaalityö on myös leimallisesti eräänlaista kontrollityötä. Esimerkiksi soveltuvuusselvitysten tekeminen on hallinnollisesti ja lainsäädännöllisesti tiukasti valvottua toimintaa (Juhila 2000, 192). Haastateltaviemme vastauksissakin korostui yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön täytäntöönpanollinen rooli:

> *”Perustehtävähän meillä on tää avoseuraamusten toimeenpano, eli meän asiakkaat on täällä rikosseuraamusten takia, et ei juurikaan muuten...”* H1

> *”Ja sitten kaiken lajin täytäntöönpanoja, ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontoja, vankilasta vapautuneiden valvontoja, yhdyskuntapalvelua ja sitten kun ensimmäinen valvontarangaistus tulee täytäntöönpanoon niin sitten niitäkin...”* H2

> *”Mun työnkuva on tällä hetkellä sellanen että suurin osa mun asiakkaista on näitä vankilasta vapautuneita tai sit yhdyskuntapalveluihin tuomittuja, mutta sitten mulla on myöskin nuoria elikkä näitä ehdollisesti rangaistuja nuoria valvottavina ja sitten valvontarangaistus.”* H6

Sosiaalityö on aina enemmän kuin sitä säätelevä lainsäädäntö antaa olettaa. Lainsäädäntö asetuksineen ei kuvaa välttämättä totuudenmukaisesti kentän käytäntöjä, vaan sosiaalihuollon toimeenpano voi olla lainsäädäntöä rajoittavampaa ja kontrolloivampaa. (Mäntysaari 2007, 116.) Osa haastateltavistamme koki, että koulutuksen kautta saatu ammatti-identiteetti oli ristiriidassa byrokratiatyön todellisuuden kanssa. Koulutuksen antama kuva sosiaalityöstä oli erilainen ja ”kypsyminen” täytäntöönpanotyöhön tapahtui vasta käytännön kautta:

> *”Sen minä koin vaikeaksi, kun koulutuksessa korostettiin hirveästi itsemääräämisoikeutta ja täällähän ei ollu vielä näin paljon näitä täytäntöönpanoasioita, mutta alussa sen työstäminen, kun tuli töihin, että miten voi puuttua toisen ihmisen itsemääräämisoikeuteen... Ennenkö sitten niinkö ammatin kautta siihen niinkö kypsy...että mehän ollaan täytäntöönpanoviranomaisia...”*H2

Koulutuksessa korostettu asiakkaan itsemääräämisoikeus ei toteudu silloin, kun sosiaalityö toteuttaa lakisääteistä tehtäväänsä täytäntöönpanoissa. Täytäntöönpanoviranomaisena toimiessaan sosiaalityöntekijän ensisijaisena kohteena voidaan ajatella olevan yhteiskunta: sosiaalityöntekijä toteuttaa tällöin valvontatyötä, jonka tarkoituksena on huolehtia yhteiskunnallisen edun toteutumisesta. Tällöin sosiaalityö on tosiasiallisesti osa rangaistusseuraamusjärjestelmää eikä asiakkuus perustu ”vapaaehtoisuuteen” siinä mielessä kuin se perustuu esim. toimeentulotukiasiakkuudessa. Silloin, kun sosiaalityö on osa kontrollityötä, on sosiaalityöntekijöillä myös laajemmat valtuudet puuttua asiakkaan elämään:

> *”Minä sanoin tälle nuorelle, että minä tuun sun ovelle, ja seuraavan kerran jos et aukase niin minä paan poliisit sua hakemaan, että sää et saa jäädä näiltä valvontatapaamisilta pois, että tää ei mee nyt oikeen, että meillä on hätä täällä… ”* H2

Valvontatapaamisten lisäksi kontrollointi voi olla esimerkiksi huumausaineiden käytön valvontaa, jota toteutetaan säännöllisillä huumausainetesteillä.

> *”No yks on tietenki se mikä voi näkyä niissä kielteisissä lausunnoissa…”* H2
> *”Eli teän täytyy tehä sitten ihmisestä kielteinen lausunto?”* Haastattelija
> *”Niin... niinku sekin että jos käyttää huumausaineita yhdyskuntapalvelun aikana niin palvelu keskeytyy heti... eli nyt on ne testitikut käytössä...”* H2
> *”Kuinka paljon niitä käytetään?”* Haastattelija
> *”No ei oo nyt tarvinnu käyttää, että se niinkö pittää ainaki huomioija siinä lausuntovaiheessa ja sillä perusteella on joutunu antaan kielteisiä, että jos asiakas sanoo, että on joka päiväistä se käyttö, niin eihän se pysty mitenkään mennä selvinpäin, huumausaineiden käyttäjä sitten yhdyskuntapalveluun, ja no sitten on järjestetty verkostopalaveria ja näin ja jos ei sitten millään tuella, niin sitten sillä perusteella on kielteinen…”* H2

Foucaultin (2005, 33) mukaan tuomari ei ole enää tuomitsemassa yksin, vaan oikeuskäsittelyyn ja rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyy kokonainen sarja sivuinstansseja. Varsinaisen tuomion liepeille on ilmestynyt joukko rinnakkaistuomioistuimia, joissa eri viranomaiset pallottelevat rangaistusvaltaa. Vaikka näillä ei olisikaan varsinaista tuomiovaltaa, niin tuomioistuimen määräämät rangaistukset saattavat olla niin epätarkasti määriteltyjä, että niitä on täytäntöönpanon aikana mahdollista muuttaa. Tällöin muillakin kuin tuomarilla voi olla päätäntävaltaa siihen, että ”ansaitseeko tuomittu helpotuksen rangaistukseensa tai ehdonalaisen vapauden tai voidaanko hänen valvontansa lopettaa.”

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa sosiaalityöntekijä tekee lausuntoja asiakkaiden soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun. Vaikka viimesijassa päätöksen soveltuvuudesta tekee tuomioistuin, on sosiaalityöntekijän lausunnolla kuitenkin suuri painoarvo. Sosiaalityöntekijä siis osallistuu prosessiin, jonka lopputuloksena on päätös siitä, joutuuko asiakas suorittamaan tuomionsa vankilassa vai selviääkö hän ns. siviilissä suoritettavalla kevyemmällä rangaistusseuraamuksella.

Soveltuvuuslausuntoja tehdessään sosiaalityöntekijä toteuttaa sosiaalityön institutionaalista tehtävää. Soveltuvuuslausuntoa varten tehtävässä haastattelussa sosiaalityöntekijä on se

henkilö, jonka kautta suodattuvat soveltuvuusarvion todistusaineistona toimivat asiakkaan esiin tuomat seikat. Työntekijällä on mahdollisuus säädellä tiedontuotantoa haastattelutilanteessa; hän voi kannustaa tai olla kannustamatta asiakasta tuottamaan tietynlaista puhetta. Sosiaalityöntekijän tehtävänä on arvioida esimerkiksi tuleeko asiakkaan päihteiden käyttö haittamaan yhdyskuntapalvelua. Asiantuntijuuteen kuuluu kyky erottaa päihdeongelma ja yhdyskuntapalvelua haittaava päihdeongelma toisistaan. (Juhila 2000, 200—201.)

Asiantuntijuuteen ja sosiaalityöntekijän institutionaaliseen tehtävään voi liittyä myös tarve ”vaimentaa” asiakkaan puheita. Sosiaalityöntekijän tulee pystyä arvioimaan asiakasta paremmin tämän edellytykset selvitä yhdyskuntapalvelusta. Sosiaalityön institutionaalinen tehtävä toteutuu silloin hyvin, kun soveltuvuuden arvioinnin kannalta olennainen tieto tulee haastattelussa esiin. (Mt., 202.)

Sosiaalityön eettiset jännitteet liittyvät usein tilanteisiin, joissa sosiaalityön suhdetta määritellään kolmansiin osapuoliin. Eettisen näkökohdan esille nostamiseksi voidaan kysyä, kenen toimeksiannosta työntekijä työskentelee. Eettisen harkinnan tarvetta syntyy silloin, jos asiakkaan ja esim. organisaation tai yhteiskunnan edut ja toimeksiannot ovat jollain tapaa ristiriidassa keskenään ja työntekijä on lojaalisuussuhteessa useisiin osapuoliin. (Metteri 1993, 90.) Sosiaalityöntekijän kannalta ehkä hankalin ristiriitatilanne syntyy silloin, kun hänen omat arvonsa ohjaisivat eroille herkempään sosiaalityöhön kuin mitä hänen edustamansa instituutio tai yhteiskuntapoliittiset järjestelmät sallivat (Juhila 2006, 114). Lausuntotyössä sosiaalityön ensisijaisena kohteena voidaan jälleen ajatella olevan yhteiskunta. Vaikka asiakasta kohtaan tunnetun lojaalisuuden perusteella myönteisen lausunnon antaminen voisi tuntua perustellulta, on sosiaalityöntekijän asetettava kuitenkin toteuttamansa yhteiskunnallinen tehtävä etusijalle.

Sosiaalityöntekijä voi kokea jopa liiallisen yksilöllisyyden korostamisen yhteiskunnallisen tehtävän sijaan olevan ristiriidassa omien arvojensa kanssa.

> *”Et tavallaan katotaan yksilönäkökulmasta ja sitä et yksilön kannalta joku asia on hyvä, mutta sitten se ei välttämättä toimi ollenkaan yhteiskunnan kannalta ja on sitten tosi paradoksaalista, kun me sitten kuitenkin tehdään töitä yhteiskunnan kannalta, eikä nää koskaan linkity, mikä on mun mielestä typerää, kun tehdään kuitenkin koko ajan töitä yhteiskunnan eteen.”* H6

Haastattelemamme sosiaalityöntekijä kokee siis sosiaalityön institutionaalisen tehtävän, yhteiskunnan eteen toimimisen ensisijaisena. Yksilönäkökulman korostaminen on jotain, mikä ”ei välttämättä toimi” yhteiskunnan kannalta. Se jää määrittelemättä, että millä tapaa yksilönäkökulma ja yhteiskunnan eteen toimiminen ovat ristiriidassa, mutta huomion arvoista on yhteiskunnallisen tehtävän etusijalle asettaminen.

Kontrolli ja valta sosiaalityössä ei välttämättä aina näyttäydy kuitenkaan vain negatiivisessa valossa. Ihminen, jonka on pakko olla suhteessa institutionaaliseen yhteisöön, voi olla pakotettu myös pohtimaan omaa tilannettaan ja löytää uusia tukea antavia suhteita (Laitinen 2008, 271). Hyväksyttävien rajojen asettaminen asiakkaalle voi olla hänen turvallisuuttaan ja toimintakykyään edistävä tekijä (Aho 1993, 164).

> *”Ihminen monesti tarvii sitä pientä pakkoa, ja se on ihan sama millä perustein se ihminen on siellä a-klinikalla tunnin, onko pakolla vai vapaaehtosesti, jos sillä toiminnalla on jotakin vaikutusta sitten...”* H2

Täytäntöönpanoihin liittyvässä tehtävässään sosiaalityö on kaukana juuriltaan ja tähän rooliin liittyy ehkä myös sosiaalityön suurimmat eettiset ristiriidat. Valvoessaan täytäntöönpanoja sosiaalityöntekijä edustaa selkeästi yhteiskuntaa ja toimii osana rangaistusseuraamusjärjestelmää. Tämän voi nähdä olevan ristiriidassa sosiaalityölle usein asetetun vaatimuksen kanssa, jonka mukaan sosiaalityön tulisi aina toimia yhteiskunnan huono-osaisimpien edunvalvojana. Toisaalta kuten aineistostammekin selviää, ei koko sosiaalityöntekijöiden ammattikunta jaa välttämättä sitä näkemystä, että sosiaalityön tulisi palvella aina yksilöä. Itse asiassa tuollainen vaatimus voidaan nähdä jopa niin poliittisena, että se rajaisi jo lähtökohtaisesti sosiaalityön ammattikunnan ulkopuolelle suuren joukon ihmisiä.

4.2 Sosiaalityö yhteiskuntarauhan turvaajana

Suomalainen sosiaalipolitiikka perustuu pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin, jonka tavoitteena on kansalaisten hyvinvoinnin, turvallisuuden ja omatoimisuuden edellytysten parantaminen sosiaaliturvalla. (Raunio 2000, 21.) Pohjoismaisessa keskustelussa hyvinvointivaltiolla tarkoitetaan kansalaisten tahdon ja poliittisen voiman aikaansaamaa kollektiivia, joka ilmentää laaja-alaista solidaarisuutta ja halua huolehtia myös huono-osaisista

yhteiskunnan jäsenistä (Anttonen & Sipilä 2000, 271). Hyvinvointivaltion saavutuksiin voidaan lukea kansalaisten tuloriskin väheneminen, köyhyyden poistaminen ja lievittäminen, kulutuksen stimuloiminen, inhimillisen ja sosiaalisen pääoman tuottaminen, sosiaalisen koheesion luominen ja kansalaisten elämänriskien hyväksymisen lisääminen (Julkunen 2001, 165).

Foucaultin (1991, 36) mukaan turvallisuus on päättymätön ja avoin tavoite, jonka hallinnoimiseksi kontrolloidaan ja tehdään laskelmia mahdollisesta ja todennäköisestä. Yhteiskuntatieteissä turvallisuutta on määritelty monin tavoin; ehkä parhaiten turvallisuuden suhteellisuus ja käsitteen sisäiset ristiriitaisuudet ja tulkintaerot tulevat esiin politiikan teoriassa. Siinä yksilön henkilökohtainen turvallisuus oikeutena ja kollektiivisempi, yhteiskunnallinen turvallisuus, ovat samassa käsitteessä. Fyysisen koskemattomuuden lisäksi turvallisuudella voidaan tarkoittaa myös hyvinvointia ja viihtyvyyttä, jolloin keinot niiden saavuttamiseksi vaihtelevat integroivasta ja ehkäisevistä sosiaalityön toimenpiteistä kansalaisten luokitteluun ja uhkien tunnistamiseen ja eliminoimiseen. On perusteltua ajatella, että sosiaalipoliittisilla syrjäytymistä ehkäisevillä toimilla lisätään turvallisuutta, mutta tähän ajatukseen sisältyy taustaoletus siitä, että syrjäytymisen ehkäiseminen on nimenomaan turvallisuusasia, eikä vain sosiaalipoliittinen kysymys. (Virta 2007, 203—205.) Vaikka syrjäytyminen ei aina tarkoita rikolliseen elämäntapaan ajautumista, niin vaikeasti syrjäytyneiden osuus lainrikkojista on merkittävä. Näin ollen syrjäytymisen vastaisen työn voidaan katsoa olevan vaikuttamista myös rikollisuuteen.

Syrjäytyminen luonnehtii keskeisesti ammatillisen sosiaalityön tehtävää ja toiminnallista kenttää yhteiskunnassa. Sosiaalityön syrjäytymiseen liittyvä tehtävä ei johdu vain yhteiskuntapolitiikan linjauksista, vaan myös sosiaalityön omista lähtökohdista. Sosiaalityön asiakkuuden olennaisiin määreisiin kuuluu syrjäytyminen kansalaisille hyvinvointia tuottavista instituutioista. (Raunio 2006, 16—18.) Syrjäytyminen mielletään prosessiksi ja kasautuvaksi huono-osaisuudeksi. Huono-osaisuuden keskeinen tunnuspiirre on taloudellinen ja materiaalinen köyhyys, jonka kriittisissä sosiaalipoliittisissa suuntauksissa korostetaan olevan syrjäytymisen pääsyy. (Juhila 2006, 54—55.)

Vankilakierteessä olevat ihmiset ovat monella tapaa syrjäytyneitä: he kärsivät päihde- ja mielenterveysongelmista, työttömyydestä ja asunnottomuudesta. Käsitettä ”syrjäytynyt” on kritisoitu siitä, että sen voidaan katsoa olevan seurausta enemmän yksilön omista valin-

noista kuin yhteiskunnan rakenteellisista ongelmista. Lisäksi käsitteen katsotaan lisäävän poliittisen päätöksenteon etäisyyttä syrjäytyneisiin; koska ongelmat koskevat marginaaliin ajautuneita, eivät ne ole keskeisiä eivätkä vaadi erityistä huomiota, koska eivät kosketa keskustassa elävien ihmisten elämää. Kuitenkin syrjäytynyt terminä viittaa kirjaimellisesti käsitettynä lopputulokseen eli ulkopuolisuuteen suhteessa valtaväestöön, riippumatta syrjäytymisprosessin luonteesta, johon liittyy oletettavasti sekä yksilöön että yhteiskuntaan liittyviä tekijöitä. (Rantala 2007, 210.)

Syrjäytymisen vastaprosessi on liittäminen. Merkittävimpänä ongelmia tuottavana jakona yhteiskunnassa voidaan pitää sitä, joka kulkee kansalaisten enemmistön ja syrjäytyneen vähemmistön välillä. Ongelmien hoitamisessa huomio kiinnitetään syrjäytyneeseen vähemmistöön ja ratkaisuna pidetään heidän liittämistä osaksi enemmistöä. Liittämis- ja kontrollisuhteessa sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä palautuu syrjäytyneiden liittämiseksi osaksi valtavirtaa, ihmisten vastuuttamiseen omasta elämästään sekä pysyvästi syrjäytyneiden kohdalla sellaiseen kontrolloimiseen, etteivät he aiheuta muulle yhteiskunnalle häiriötä ja vaaraa. (Juhila 2006, 50, 260.) Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä yhteiskuntaan liittäminen näkyy ensisijaisesti tavoitteena lopettaa rikollinen elämäntapa.

> *”Kun perustehtävänä on tavallaan sen rikollisen elämäntavan lopettaminen tai ainakin vähentäminen... Sehän nyt tietenkin kohdistuu yhtälailla yhteiskuntaan kuin yksilöön. Se että yksilön mahdollisuuksia selviytyä ilman rikoksia parannetaan, niin samalla se hyödyttää koko yhteiskuntaa.”*H8

Uusintarikollisuuden julkilausuttuna tavoitteena on vapautuvan vangin integroiminen takaisin yhteiskuntaan ansiotyötä tekeväksi veronmaksajaksi, vaikkakaan merkittävä osa vangeista ei alunperinkään ole ollut yhteiskuntaan integroitunut. Ohjelmapolitiikan retoriikassa vastuu ”normaaliin” palaamisesta jää kuitenkin viime kädessä sitä tavoittelevalle yksilölle, ja tämä lähtökohtaisesti epärealistinen tavoite pitää yllä retorista kuilua yhteiskuntaan kuuluvien ja kuulumattomien välillä. Käytännössä uusintarikollisuuden vähentämisen sijaan voisikin puhua mieluummin sen yläkäsitteestä eli yksinkertaisesti rikollisuuden vähentämisestä. (Rantala 2007, 218). Haastatteluissamme kuitenkin tuli useaan otteeseen ilmi, että yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöntekijät näkevät perustehtävänä nimenomaan uusintarikollisuuden ehkäisyn. Tätä ilmentää hyvin se, että työn vaikuttavuudesta puhuessaan haastattelemamme työntekijä ottaa esimerkiksi vaikuttavuudesta uusintarikollisuutta käsittelevän tilastoseurannan.

> *”Nyt vasta julkaistiin kolmen vuoden seuranta, eli joka on valtakunnallinen seuranta, eli jossa todettiin että alle kolmasosa yhdyskuntapalvelua suorittavista uusii sen kolmen vuoden aikana ja vankilassa olleista niin vajaa puolet, eli tämmösiä tehhään niinkö valtakunnallisesti näitä perustuen tähän niinku rikostilastoihin eli joka tutkii sitä rikoksen uusimista, mehän ei suoraan nähä, että mitä se minun työ on, mutta sitähän se minun työ niinku on että minun tulee yrittää vaikuttaa siihen rikoksen uusimiseen, ja tietenki sitä voi ajatella että jos me saahaan näissä parempia tuloksia niin kyllähän se minun työn vaikuttavuutta kuvaa, tai tätä meiän työn...”* H7

Uusintarikollisuuden ehkäisy nähdään ensisijaisesti yhteiskunnallisena tehtävänä, vaikka rikollisesta elämäntavasta eroon pääsemisen voisi ajatella olevan samalla tavalla myös yksilön etu. Kuitenkin haastattelemamme sosiaalityöntekijä kokee, että yhteiskunnan ja yksilön tavoitteiden välillä on ristiriita. Yksilön tarve ei välttämättä ole sitä mitä yhteiskunta tarvitsee.

> *”Että tavoite on.. toisaalta tavoitellaan sitä vaikuttavuutta, että ihmiset ei enää syyllistyis rikoksiin kun ne lähtee, ja sitten toisaalta tavoitellaan jotain muuta. Se on niinku oikeastaan että välillä tuntuu että kukaan ei oikein tiedä mitä me täällä oikeesti tehdään ja tavoitellaan, et tavoitellaanko me sitä että saadaan nää ihmiset täältä vaan pois ja äkkiseltään että ne ei oo täällä asiakkaina, vai tavoitellaanko me oikeesti sitä että jotain muutostakin tapahtuis. Ja myöskin että se on mun mielestä tässä sellanen ongelma joka näkyy rikosseuraamusalalla ja yhdysseuraamustyössä… Niin ainakin meillä näkyy sellanen, että tavallaan ajatellaan, et tehään kyllä niinku yhteiskunnan eteen töitä, mutta ajatellaan kuitenkin hirveen paljon sitä yksilöä ja sen tarvetta, joka sitten välttämättä ole se mitä yhteiskunta tarvitsee.”* H6

Sosiaalityön syrjäytyneiden liittämis- ja kontrollitehtävä johtaa helposti asiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden keskinäiseen vastakkainasetteluun. Kun ihmistä ei kohdata kokonaisena, seurauksena voi olla kunnioitusvajetta. Eriarvoisissa tilanteissa, jollaisia myös sosiaalityön kohtaamiset väistämättä usein ovat, tuo kunnioituksen puute helposti korostuu. Syrjäytyneestä asiakkaasta piirtyy helposti kuva vajaasta ihmisestä, joka hahmottuu jonkin puutteen kautta. Vastakkainasettelua lisää se, että asiakkaat kohtaavat työntekijöitä kohdatessaan samalla kulloisetkin poliittiset painotukset. Jos poliittiset painotukset heikentävät syrjäytyneiden asemaa ja edellyttävät sosiaalityöntekijöiltä entistä kontrolloivampaa otetta,

niin asiakkaat saattavat alkaa kokea työntekijät helposti vastustajinaan. Vaikka sosiaalityön paikka yhteiskunnallisena toimijana on kaventunut, on sen valta suhteessa asiakkaisiin paradoksaalisesti lisääntynyt. (Juhila 2006, 96–97.)

Raunion (2006, 10) mukaan nykypäivänä syrjäytymisestä puhuttaessa yhteiskunnan ja yksilön siteiden heikkoutta tarkastellaan etupäässä yhteiskunnan kannalta. Suomessa syrjäytymisestä puhutaan yleensä ilman sosiaalinen–määrettä, joka syrjäytymisen yhteydessä tarkoittaa nimenomaan yksilön ja yhteiskunnan välisiin suhteisiin liittyvää, ei yksilöiden välisiin. Syrjäytymisen yhteydessä sosiaalinen kääntyy yhteiskunnalliseksi. Yhteiskuntakeskeisyys syrjäytymisessä tulee esille myös puhuttaessa syrjäytymisen vastakohdasta, sosiaalisesta osallisuudesta tai sosiaalisesta integraatiosta.

Vankilasta vapautuvien yhteiskuntaan asettuminen on kokenut keskustelussa viime vuosina uuden tulemisen. Vankeusajan saavutukset hukataan usein vapautumisvaiheessa, eikä vapauteen siirtyminen toimi kovin hyvin. Jatkuvuuden turvaamiseksi olisi tärkeää, että yhdyskuntaseuraamusosapuoli olisi mukana jo rangaistuksen suunnittelussa ja vapautumisen valmistelussa. Suhde lainrikkojaan tulisi aloittaa jo vankeusaikana ja turvata työn jatkuvuus vapautumisen jälkeen, esim. järjestämällä tarvittava huumehoito. Yhteiskuntaan asettumisessa on kuitenkin kyse muustakin kuin vain puuttumisesta palveluista syrjäytymiseen. (Lavikkala 2011, 116—117.)

Ehdollisen seuraamusrangaistuksen lisäksi nykyään on käytössä yhä eriytyneempiä hoidollisia ja kuntoutuksellisia seuraamuksia sekä erilaisia intensiivivalvonnan muotoja (Linderborg 2011, 41). Aina näitäkään ei koeta kuitenkaan riittäviksi. Haastattelemamme sosiaalityöntekijä koki, että valvontarangaistuskaan ei pysty välttämättä vastaamaan kaikista huonokuntoisimpien vankien tarpeisiin.

> *”Niin minä toivoisin sitten kuitenkin vielä, että ois semmosia yhdyskuntaseuraamuksia, jotka ois suunnattu tälle tämmöselle, voisko sanoo surkeimmalle ainekselle… Minäki odotin tuolta valvontarangaistukselta ehkä enemmän kun mitä se nyt sitten on, että se on liian haastava ja vaikee monelle meiän asiakkaalle, että jotain semmosta joka ois, voisko sannoo ihan surkeimmalle ainekselle.”* H3
> *”Eikse valvontarangaistus oo aika kontrolloitu ja suunnitelmallislähtöinen?”* Haastattelija
> *”Joo, kyllä se sitä on, että siltä odotettiin kyllä enemmän, että jos ei yhdyskuntapalvelusta selviä, niin todennäkösesti ei selviä tästäkään, että mää aat-*

> *telin, että tää ois just semmosille, joille yhdyskuntapalvelu on liian vaikee, että ois joku seuraamus joka soveltus semmosille..."*H3

Rantalan (2007, 214) mukaan uusintarikollisuuden ehkäisemisen kannalta olennainen kysymys on, miksi yhteiskuntaan paluu, integroituminen, sopeutuminen tai kiinnittyminen on ylipäätään niin ensisijainen ja kyseenalaistamaton tavoite. Nämä ilmaisut pitävät yllä ennakkokäsitystä siitä, että vangit eivät ole osa yhteiskuntaa. Foucault (2005, 413) näkee asian vielä jyrkemmin: yhteiskunnan laitamilla eläminen ei aiheuta rikollisuutta, vaan se aiheutuu siitä, että asianomainen yhä tiukemmin kytketään yhteiskuntaan, hänet alistetaan yhä ankarampaan valvontaan ja häneen kohdistetaan pakotteita.

Toisaalta aineistostamme kävi ilmi, että moni yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöntekijä kokee sosiaalityön yhteiskunnallisen funktion olevan yhdyskuntaseuraamustoimistossa ennen kaikkea uusintarikollisuuden ehkäisemisen liittämällä lainrikkojat takaisin valtavirtaan. Mikäli tätä tehtävää ei nähdä ensisijaisena, niin on perusteltua kysyä mikä olisi vaihtoehto tälle. Rangaistusjärjestelmälle ja sosiaalityölle on yhteistä, että ne kumpikin ovat tietyllä tapaa viimesijaisia keinoja. Oikeastaan voisi ajatella, että siellä missä perinteinen sosiaalityö päättyy, alkaa rangaistusseuraamusjärjestelmä, vaikkakin sosiaalityön asema vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa on tätä rajapintaa hämärtänyt.

Jos sosiaalityön tehtävä ei ole aina valtavirtaan liittäminen, voisi sen kuitenkin ajatella olevan ainakin haittojen minimoimiseen pyrkivää työtä. Yhteiskunnan kannalta tietenkin ensisijaista on, että rikoksiin ei syyllistyttäisi, mutta pelkkä rikollisen toiminnan väheneminen tai rikosten lieventyminenkin voisi olla tavoittelemisen arvoista.

5 Sosiaalityön yksilöllinen ulottuvuus yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä

5.1 Sosiaalityö marginaalin puolustusasianajona

Käytämme työssämme rajaavia, leimaavia sekä kategorisoivia käsitteitä, jotka määrittelevät huono-osaisuutta yhteiskunnassamme. Huono-osaisuutta kuvaavien käsitteiden kuten marginalisoitumisen ja syrjäytymisen käyttö on perusteltua työssämme, sillä ne tunnistavat jotain olennaista yhteiskunnassamme. Tarkoituksemme ei ole leimata ihmisiä käyttämällä näitä käsitteitä. Pyrimme sen sijaan nimeämään ilmiöitä, joiden sisälle kuuluu iso joukko yhteiskunnassamme elävistä ihmisistä. Marginalisaatio ja syrjäytyminen ovat mielestämme näitä ilmiöitä hyvin kuvaavia käsitteitä. Lainrikkojat elävät yhteiskunnan reunalla, toisinaan kaukana myös sen palveluista. Edellisessä pääluvussa olemme kirjoittaneet yhteiskuntaan takaisin liittämisestä, sopeuttamisesta ja integraatiosta. Tässä luvussa hahmotamme aineistomme perusteella sitä, miten sosiaalityön avulla syrjäytymisestä ja marginaalissa elämisestä yritetään päästä irti.

Hyvinvointivaltion ideaalissa sosiaalityö toteutuisi kaikille kansalaisille yleisenä sosiaalipalveluna. Tällöin sosiaalityö olisi mahdollista nähdä universaalina työnä yksilöiden tarpeita tasoittaen. Universalismi, eli kaikille samanarvoisesti toteutuva ja aukeava maailma yhdenmukaisine palveluineen ei valitettavasti toteudu läheskään aina, sillä se on ristiriidassa ajatuksen kanssa, joka korostaa yhteiskunnan marginaaleihin sijoittuneiden ihmisten aseman parantamiseen pyrkivää työotetta. Ristiriita ilmenee kohderyhmän rajaamisen vuoksi, jolloin kohderyhmästä tulee erityinen, ei yleinen. (Juhila 2002, 11.)

Marginaaliin joutumista ei ole kuitenkaan tarpeellista tulkita vain resurssittomuutena tai puutteena. Marginaalissa eläminen voi olla myös näköalapaikka, tai uusien mahdollisuuksien areena, vaikka sivuun olisikin joutunut elämän ongelmien saattelemana. (Granfelt 1998, 80.) Oletettavasti onkin tarpeen eritellä erityinen ja yleinen, ja lähestyä erityistä esimerkiksi sen voimavaranäkökulmasta käsin. Järvisen (2007, 16) mukaan lainrikkojan tekemät rikokset ovat osa ihmisen kokonaistilannetta, jolloin rikosteot ovat syy marginaalis-

sa oloon. Sosiaalityö katsoo perinteisesti asiaa kokonaisvaltaisemmasta, laajemmasta näkökulmasta, jolloin lainrikkoja tulee nähdä myös rikostensa takaa, vahvistaen kaikkia asiakkaan hyviä abstrakteja ja konkreettisia ominaisuuksia.

Yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaiden elämäntilanteet ovat usein moniongelmaisia. Yleinen sosiaalinen ja taloudellinen tilanne on huonompi kuin väestöllä yleensä. Elämänhallinnalliset ongelmat ilmenevät eriasteisina päihdeongelmina, mielenterveydenongelmina, koulutuksen puutteena, työttömyytenä, huonoina asuinoloina sekä epävirallisina että virallisina velkoina. Laaja lista elämänongelmia ei ole kuitenkaan yleistettävissä, sillä asiakaskunnasta löytyy myös yhteiskuntaan kiinnittyneitä asiakkaita. Tämän päivän kriminaali- ja yhteiskuntapolitiikka pitää kuitenkin lainrikkojia riskeinä ja uhkina. Riskitekijöiden ja uhkien tunnistaminen ja hallinta on tärkeää. (Järvinen 2007, 14, 16.) Riskien ja uhkien tunnistaminen on niin yhteiskunnallinen kuin yksilöllinen kysymys. Yleisen edun ja turvallisuuden toteutumisen vuoksi marginaalissa elävien lainrikkojien kanssa tehtävään työhön on syytä panostaa, unohtamatta kuitenkaan marginaalin ihmisten ihmisarvoisen elämän mahdollistamista.

> *”...Liian moni asiakas on vieraantunut yhteiskunnasta, siis sen eduista ja velvotteista... Velvoitteilla jos tarkoitetaan nyt sitä, että tuo oman kortensa kekoon yhteiskunnan pyörittämiseks, ja eduilla siis sitä että saa vastinetta sille kun osallistuu yhteiskunnan pyörien pyörittämiseen... Monesti suhtautuminen meidän asiakkaisiin jotka usein elää siellä marginaalissa, vähän niinku ulkopuolella, on aika skeptistä, syrjivää ja tuomitsevaakin... Ja kuitenkin kaikki me ollaan jonkun lapsia, poikia, serkkuja tai siskoja...”* H8

Helneen (2002, 174) mukaan yhteiskunnan ulkopuolella ei elä kukaan. Jos yksilö on reunalla tai vieressä, marginaalissa, hän on kuitenkin vielä sisällä, vaikkakin keskustan ulkopuolella tai sisäpuolella oleva Toinen. Suomalaisessa keskustelussa painottuu näkemys syrjäytymisestä prosessina, johon ajaudutaan ja jonka kohteeksi joudutaan (Granfelt 1998, 78). Moni marginaalissa elävä saattaa kokea olevansa syrjitty. Palvelut eivät ota vastaan, tai palvelut eivät ole riittäviä kokonaisvaltaiseen tukemiseen lainrikkojien parissa työskenneltäessä. On mahdollista, että ihmistä kierrätetään eri toimipisteissä vain sen vuoksi, että edellinen toimipiste ei suostunut ottamaan haastavasti käyttäytyvää ihmistä vastaan. Laitinen (2004, 238—239) kysyy, kuinka monet väkivaltarikollisista tai huumeidenkäyttäjistä, eli usein yhteiskunnan marginaalissa elävistä, ovat hyväksikäytettyjä, joiden on aina vain kohdattava sanktioita oireidensa seurauksina. Sama kysymys pätee vankeusrangaistuksiin

tai yhdyskuntaseuraamuksiin tuomittuihin lainrikkojiin. Kuinka monen lainrikkojan taustalla on vaikeita kokemuksia, jotka purkautuvat rikoksina tai välinpitämättömyytenä lakia ja järjestystä kohtaan? Ja kuinka usein nämä oireet jäävät hoitamatta, koska yhteiskunnalla ei ole tarjota palveluita, tai asiakkaan kohtaamiseen liittyy niin suuria ennakko-oletuksia?

Sosiaalityön eettiset velvoitteet ohjaavat sosiaalityöntekijää toimimaan asiakkaan ja asiakkaan kautta koko yhteiskunnan parhaaksi. Silti eettiset velvoitteet kohtaavat kyseenalaistamista sosiaalityön puolelta. Sosiaalityön tehtävänä on haastaa rakenteet, jotka sortavat heikompiosaisia. (Banks 1995, 13.) Sosiaalityön yksi tukimuoto onkin asiakkaan puolelle asettuminen, hänen ja ylipäätään heikommassa asemassa olevien ihmisten asioiden ajaminen (Payne 2005, 298). Sosiaalityöntekijä toimii tällöin asiakkaan puolestapuhujana tai jopa yhteiskunnallisten muutosten virittäjänä. Puolesta puhuminen voi tarkoittaa asiakkaan tukemista palvelujärjestelmässä asioimisessa ja oikeuksistaan kiinni pitämisessä tai se voi tarkoittaa myös sosiaalityöntekijän puuttumista sellaisiin yhteiskunnallisiin epäkohtiin, jotka tuottavat syrjäytymistä ja eriarvoisuutta. (Jokinen 2008, 118—119.)

Asiakkaan puolelle asettumisella tarkoitetaan sosiaalityön ”asianajoa”. Perinteisesti asianajo liitetään sanana oikeudellisiin prosesseihin ja juridiseen maailmaan, jossa asianajon tehtävänä on edustaa oikeuden edessä asiakasta tämän etua tavoitellen. Sosiaalityössä asianajoa voidaan ajatella vertauskuvallisesti oikeudellisen asianajon kaltaiseksi. Sosiaalityöntekijä, asiakkaan asianajaja asettuu yhteiskunnan edessä asiakkaan puolelle siten, että järjestää parhaan mahdollisen avun ja tuen asiakkaan hyväksi. Oikeanlainen asianajo on asiakasta voimauttavaa ja itsenäistä selviytymistä edistävää. (Payne 2005, 296—297.) Usein monimutkaiset byrokraattiset prosessit, kuten toimeentulotuen hakeminen tai muut yhteiskuntaan kiinnittävät elementit, voivat tapahtua sosiaalityöntekijän avustamana, asiakasta yhteiskuntaa lähemmäksi tuovana asianajona.

Dominelli (2009, 18—19) kirjoittaa sosiaalityön tehtävästä voimauttaa asiakasta kohti itsenäistä selviytymistä. Sosiaalityön tulee kuitenkin pidättäytyä liiallisesta tukemisesta, että tukemisella ei olisi käänteistä seurausta, asiakkaan passivoitumista. Sosiaalityön tehtävä ei ole määritellä asiakkaan tulevaisuutta tai tapaa elää. Rikollista elämäntapaa ei kuitenkaan ole minkään eettisen velvoitteen vuoksi tarvetta hyväksyä, minkä vuoksi sosiaalityö voi olla apuna etsittäessä vaihtoehtoista toimintamalleja ja tapoja elää.

Puolelle asettuminen on eri asia kuin tekojen hyväksyminen. Teot voivat olla itsessään pahoja ja pahaa vastaan toimiminen kuuluu sosiaalityöhön, oli kyse sitten palvelujärjestelmän tai yksilön pahuudesta. (Laitinen & Hurtig 2002, 194–195.) Väkivaltatekojakin tekevä voi tarvita puolestapuhujan, esimerkiksi päästäkseen sisään tarvitsemaansa hoitopaikkaan. Tällöin sosiaalityöntekijä joutuu puuttumaan järjestelmän epäkohtiin, siihen että hoitopaikkoja ei riitä kaikille. (Juhila 2006, 181.)

> *”...Oli kyse sitten miten mahdottomalta tuntuvasta kaverista, joka tekee rikoksia toisensa jälkeen... Asiakkaasta jolla on siis porttikielto lähes kaikkiin sosiaalialan palveluihin, niin ei siinä auta kääntää selkää, se homma ei silleen kanna, kyl mä pyrin sillon tuomaan tästä omasta sosiaalityöntekijän näkökulmasta ja ammattieettisestä arvomaailmasta oman ajatteluni kautta muiden viranomasten käyttöönkin tätä casee, et mistä nyt johtuu mikäki, ja miten tilanne ei nyt ainakaan porttikielloilla raukea... Et joitakin asiakkaita ei oteta minnekkään sosiaaliturvan pariin, asiakkaat on voineet elää koko elämänsä jollakin tapaa esimerkiks väkivallan keskellä, ja sit tää tähän niin sanottuun väkivallattomaan yhteiskuntaan sopeutuminen on vierasta ja vaikeaa, niinku ensimmäinen toimintatapa ku on aina ollut väkivalta... Siinä mä koen yhtenä sosiaalityön roolina myös tämmösen rinnalla kulkemisen ja sen asiakkaan ohjaamisen eri menetelmien avulla lähemmäs yhteiskunnan normeja...”* H8

Asiakkaan asioimiskyky saattaa olla eri syistä rajoittunutta, ja epäasiallinen käytös voi johtaa asiakkaan paikalta poistamiseen. Samankaltainen käyttäytymismalli voi joissakin tapauksissa olla myös osaltaan vaikuttamassa asiakkaan syrjäytymiskierteeseen. Onkin paradoksaalista olettaa, että syrjäytymiskierre katkeaa, mikäli palvelujärjestelmä jo sinänsä syrjäyttää käännyttämällä asiakkaan. Tilanne on havaittu ongelmalliseksi myös tulevaisuuden kannalta; mikäli asiakas on kertaalleen leimattu järjestelmässä hankalaksi tapaukseksi, voi se jatkossa estää kuulluksi tulemisen tai jopa houkutella viranomaisia turvautumaan poiskäännyttämiseen. (Immonen & Kiikkala 2007, 79.)

Esimerkiksi vankilat ovat täynnä ihmisiä, joilla on porttikielto jopa asunnottomien yösuojiin ja joiden elämänkulku on täynnä erilaisia hylätyksi tulemisia ja epäonnistumisia (Granfelt 2007, 145). Useiden yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaiden elämässä vankila joko on, tai on ollut osa elämänjanaa. Granfeltin (1998, 177) mukaan sosiaalityöllä yhteiskuntapoliittisena toimintana ei ole suurta arvoa, ellei sen tekijöillä ole rohkeutta asettua puolustamaan niitä, jotka eivät voi sitä itse tehdä suoriutumisten tai kunniallisen elämän kautta. Mikäli asiakkaat eivät saa palvelua tai heitä kohdellaan huonosti, on sosiaalityöntekijän toimittava niin kutsutussa ”asianajajan roolissa” (Juhila 2008, 76). Ihmisillä on juuri

yhteiskunnasta syrjään ajautumisen vuoksi yleensä vaikeus toimia yhteiskunnan normien ja arvojen mukaan. Asiakkaan subjektipositiolle tulisi löytyä sija sosiaalityössä.

> *”Mun asiakkaalle haetaan eläkepäätöstä ja hänellä on hyvin monenlaisia fyysisiä ja neurologisia vaikeuksia, hän on ollu mukautetussa opetuksessa ja käyny erityisammattikoulua ja siellä aika pitkälle opintoja suorittanu mutta että on fyysisiä rajoitteita ja vakava päihdeongelma ja persoonana tämmönen hyvin heikkotahtonen... Hyvin helposti siis vietävissä ja aika haastellista on se, että se pystys siinä kotioloissa ilman mitään tiivistä tukea olemaan noin vain raittiina... Hänellä alko yhdyskuntapalvelu tuossa noin reilu vuosi sitten, ja tänään on loppunu, sai kaheksan kuukauden tuomion suoritettua ja ollu varmasti hyvää aikaa hänen elämässään! ...No alussa hälle ei meinannu löytyä palvelupaikkaa pienestä kotikunnasta, hänet tunnettiin eikä haluttu ottaa mihinkään nimenomaan häntä... No yritettiin, eli hän itte, hänen läheinen ja minä että hän ois valmis lähtemään johonkin kunnon päihdehoitoon aluksi, siihen että ois sitten ollu hyvässä kunnossa aloittamaan yhdyskuntapalvelua, ja ensin hällä oli ajatuksena, että ois halunnu tietyn tyyppiseen päihdehoitoon, mut että olis sitten valmis mihin vaan... Hän oli ollu useamman kerran terveyskeskuksessa katkasussa, mutta kun ei ollu sitten tarttunu silloin niihin mitä sen katkasun jälkeen oli tarjottu, niin ei päässy... Nyt tähän vaan kysyn, että mitä sitten jatkossa kun hälle valmistellaan eläkettä niin esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaako?...Kun tämän että hällä on ollu kaks kertaa viikossa yhdyskuntapalvelu niin se on ollu sekä hänelle että hänen perheelleen hirveen iso juttu että se on se juominen pysyny hallinnassa... On saanu hyvää palautetta palvelupaikalta ja se ulkonen kontrolli joka on ollu pakko pitää niin näitä muutamia retkahduksia huolimatta alkoholinkäyttö pysyny hallinnassa... Mutta siis koska hänet ollaan työkyvyttömäksi todettu ja eläkkeelle laittamassa niin ei hän kyllä taida päässä kuntouttavaan työtoimintaakaan, jossa se juominen voisi pysyä hallinnassa... Että hän on semmonen melkeen kolmikymppinen...”* H7

Sosiaalityöntekijät saattavat tehdä asiakkaasta leimaavia ja stereotypisoivia tulkintoja, jotka muodostuvat kohtaamisen esteeksi. Tällöin asiakasta ei nähdä ihmisenä eikä osata erottaa ihmistä ja tekoa toisistaan. Tilannearviota saattaa leimata esimerkiksi tulkinta asiakkaasta väkivaltaisena päihteidenkäyttäjänä. Kategorisoitujen asiakkaiden kohtaaminen on vaikeaa, ja sosiaalityöntekijät saattavat perustella päätöksiään tekemillään leimaavilla tulkinnoilla. (Laitinen & Väyrynen 2011, 169.)

Immonen & Kiikkala (2007, 74) kirjoittavat ongelmakohdista, joita voi voi kohdata syrjäytyneiden ihmisten ongelmia selvittäessä. Palvelujärjestelmät voivat katsoa, että asiakkaalle on tarjottu apua, mutta hän ei ole ottanut sitä vastaan. Asiakkaat voivat tarvita sosiaalityöntekijän avustamista asioidensa hoidossa, sillä työntekijät osaavat toimia palvelujärjestelmässä sen edellyttämällä tavalla (Männistö 2012, 127—128). Haastattelemamme sosiaali-

työntekijä toimi asiakkaan asian puolestapuhujana, jotta oikeantyyppistä päihdehoitoa järjestyisi. Täytäntöönpanon loppuessa yhtäläinen vastuu asiakasmyönteisyydestä ja asioiden ajosta tulisi siirtyä toiselle taholle yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön jäädessä taka-alalle. Suomalaisessa yhteiskunnassa syrjäytyneimpien ihmisten on Mäntysaaren (2007, 115) mukaan kaikkein vaikeinta saada sosiaalityön palveluita. Asetelma on sinänsä ristiriitainen, sillä sosiaalityön tarkoitus on kuitenkin tukea nimenomaan syrjäytyneitä ihmisiä.

Syitä huono-osaisimpien asiakkaiden haastavalle kohtelulle voi analysoida arvoihin liittyvistä lähtökohdista käsin. On helpompaa työskennellä vähemmän haastavien ihmisten kanssa, sellaisten jotka tietävät kuinka käyttäytyä työntekijän toivomalla tavalla. On vaivattomampaa tehdä töitä heidän eteen, jotka ovat esimerkiksi työttömyyden vuoksi köyhyyskuopassa, kuin heidän jotka ovat köyhiä, mutta elättävät itseään osittain rikollisuudella. On oletettavasti myös arvostetumpaa tehdä töitä lasten eteen, kuin heidän jotka ovat kohdelleet lapsia kaltoin. Vaikka oma arvomaailma saattaa ohjata työskentelyä, pitäisi ihminen pystyä silti näkemään myös tekojensa takaa.

Olemme tutkimuksen teon lomassa pohtineet, mitä tarkoittaisi, mikäli lainrikkojille ei olisi puolestapuhujaa. Mitä tapahtuisi, mikäli yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävää ihmisiä kohtaavaa työtä ei olisi. Minne asiakkaat menisivät jos heille ei olisi paikkaa, jossa heidät kohdattaisiin ihmisinä? Yhteiskunnan ja yksilöiden hyvinvoinnin kannalta lienee parasta, että lainrikkojiinkin suhtaudutaan inhimillisesti. Lakia noudattamaton asiakaskunta on sosiaalityön perusajatukselle, toimimiselle moraalin vartijana (Raunio 2004, 71), haastava kohderyhmä, johon on yhteiskuntaan uudelleen integroitumisen vuoksi kannattavaa panostaa (Maruna & Immarigeon & LeBel 2008, 8—9). Integroituakseen yhteiskuntaan yksilö tarvitsee niin rakenteellista, yhteisöllistä kuin yksilöllistäkin tukitoimintaa (Granfelt 2003, 12).

5.2 Yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaiden tukeminen

Olemme poimineet aineistostamme avoseuraamusasiakkaiden tukemisen yhdeksi yksilöä auttavasta, esille nousseista piirteistä yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä. Aineistomme mukaan tukemista tapahtuu erilaisten työskentelytapojen muodossa. Näitä ovat;

yksilöllinen asiakastyö, joka pitää sisällään työssä runsaasti käytettävän *ohjelmatyömenetelmän* ja *verkostomaisen työskentelyn*, jonka tarkoituksena on auttaa asiakasta selviytymään tuomion suorittamisen jälkeen yhteiskunnassa toimien muiden jäljelle jääneiden verkostojen avulla.

> *”No entistä enemmän korostuu, korostuu... no joo, ehkä oikeestaan kolme erilaista... näkisin siis että mä jakaisin oman työn kolmeen erilaiseen työskentelyyn... Yks on puhtaasti se asiakastyöskentely, keskinäinen asiakastyöskentely joka tapahtuu keskustellen mutta myös siten että meillä on tavattomasti erilaisia välineitä sitten siihen keskinäiseen asiakastyöskentelyyn... Taustalla erilaisia työvälineitä mitä voi käyttää.. ja sitten on yhtenä tämä ohjelmatoiminta joka on mun näkemyksen mukaan ihan oma lukunsa, on oma maailmansa joka on selkeästi yks työmuoto, yks tärkeä työmuoto. Ja sitten kolmas on se yhteistyö muitten viranomaisten kaa, verkostotyötyyppinen työskentely ja keskustelut muitten tahojen kaa ja se yhteistyö... jotka kaikki nää sitten vähän niinku aktivoituu tarpeen mukaan, asiakastilanteen mukaan että mikä kenenkin kohalla on se mitä sovelletaan ja mitä kukakin tarvittee...”* H5

Yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaista yhä useammat ovat vaikeasti päihdeongelmaisia. Vuosituhannen alussa lainrikkojille suunnatun päihdekyselyn mukaan kolmentuhannen asiakkaan joukosta kahdella kolmasosalla oli päihteiden ongelmakäyttöä ja vajaalla puolella huumausaineiden käyttöä. (Kriminaalihuoltolaitoksen päihdestrategia 2003, 11.) Katsoessa tämän päivän sosiaalityön työkenttää, voidaan ilman tilastojakin todeta lukujen olevan samalla tasolla tai jopa nousseen. Esimerkiksi vankiloissa olevien rikoksen uusijoiden elämää kuormittavat yleensä mielenterveys-, päihde-, huumeongelmat ja pitkäaikaistyöttömyys. Edellä mainitut tekijät yhdistettynä asunnottomuuteen ja väkivallalle altistavaan elämäntapaan edesauttavat sitä tosiasiaa, että vankilasta vapautuvien keskimääräinen kuolinikä on vain 45 vuotta. (Granfelt 2007, 145.)

Kriminaalihuoltolaitoksen Tampereen toimistossa, on toteutettu vuosina 1998–2000 asiakastyönprojektia, jossa projektiin valikoituneiden asiakkaiden kanssa tehtävän työn painopistettä kohdistettiin uusintarikollisuuteen vaikuttavien tekijöiden kautta. Huomioidut uusintarikollisuutta tuottavat tekijät olivat päihteiden ongelmakäyttö, sosiaalisten taitojen puuttuminen sekä elämänhallinnalliset ongelmat. (Valokivi 2002, 164—166). Aineistomme yhdeksi yhteiseksi nimittäjäksi nousi lainrikkojien erityyppiset ja -tasoiset päihdeongelmat. Päihdeongelman jälkeen sosiaalityöntekijät ilmaisivat huolensa myös asiakkaiden mielen-

terveysongelmista, asumisen vaikeuksista ja muista erilaisista arjen hallintaan liittyvistä ongelmista.

> *”Kyllä kai se valtaosalla on, tai sanotaan 95 prosentilla minun asiakkaista päihteet se suurin ongelma, ongelma numero yksi... Päihteiden semmonen hallitsematon käyttö... Vanhemmilla se on kestäny jo vuosikymmeniä ja nuoremmilla useita vuosia... Ja on tietysti paljon muutakin, tulee tää psyyken problematiikka mieleen ja nuorilla se on ehkä se kaikista haastavin ja ikävin juttu sitten... Tietenkin on paljon sitten tämmösiä sosiaalisia ongelmia myös, asunnottomuutta ja työhön ja toimeentuloon liittyviä vaivoja ja ihmissuhdeongelmia... Mutta kyllä se ykkösjuttu on ne päihteet.”* H3

> *”No eniten on päihdeongelmia, sit on aika paljon mielenterveysongelmia, sitten on semmosia joilla on esimerkiksi asumisen vaikeuksia, sellasia niinku jotka ei oikein sopeudu asumisen sääntöihin tai yleisesti noudattavaan lakiin ja järjestykseen...”* H8

> *”Päihteidenkäyttöä, on pelkästään alkoholia käyttäviä tai sitten sekä huumeita että alkoholia käyttäviä, ja sitten osalla näillä meidän nuorilla tahtoo olla se elämänhallinta kaikkinensa hukassa, että rytmit on semmoset että päivät nukutaan ja yöt valvotaan, että mitä se on se aikuistuminen, miten saa elämästä kiinni ja mille alkas... Koulutukseen vai kuntouttavaan työtoimintaan hakeutuminen, että monella nuorella on syrjäytymisen uhka...”* H2

Yhteiskunnan päihdehuoltopalvelut ovat tehostaneet toimintaansa. Samaan aikaan vankeinhoitolaitokset ovat kehittäneet systemaattisesti erilaisia päihdekuntoutusmalleja. Kuitenkaan nämä palvelut eivät usein kohtaa käyttäjäänsä, eivätkä siirtymät eri palvelujärjestelmien välillä tapahdu strukturoidusti tai järjestelmällisesti, vaan päihdehoitopalvelujen käyttäminen jää usein asiakkaan omalle vastuulle. (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2004, 7.) Aina asiakkaalla ei ole kykyä ja kapasiteettia hakeutua hoitoon itsenäisesti tai edes tuettuna. Motivaatiota ja tahtoa hoitoon lähtemiseksi kysytään ensin asiakkaalta itseltään, ja kun motivaatio löytyy, tarvitaan oikeantyyppinen hoitotaho ja kunta maksamaan hoidosta.

> *”...Kyllä harmillisesti on todettava, että ei meidän asiakkaisiin kovin paljon haluta kunnan puolelta satsata... Että että kun se motivaatio asiakkaalla löytyy, niin ei kaupunki enää koe tarpeelliseksi kustantaa hoitoa... Päihdehuoltolakia saa lukea ja perusteluita ettiä...”* H8

> *”Tällaisiin pitempiaikaisiin päihdehoitoihin sitä tarvetta olis ja niihin ei sitten kunnilla ole aina välttämättä sitä rahaa antaa... Ne on sitten sellaisia et sit saatetaan käyttää niitä omassa kunnassa olevia lyhyitä palveluja, ja se ei*

> *sit kuitenkaan sellasen kaverin kohdalla jolla se päihdeongelma on sieltä vuosikymmenten takaa, ja mistä syystä onkaan, ni siinä ei sellanen parin viikon jakso jossain katkolla auta mitään et siinä pitäis olla sitten todella pitkä myös se jatkokuvio ja tätä ei välttämättä aina kaikille järjesty... Et se on varmasti sellanen asia missä tarvittais enemmän rahaa, nää meidän asiakkaat täs meidän alueella pääsee näihin a-klinikka palveluihin ja pääsevät tällaisiin hoitoihinkin välillä mut se ei aina välttämättä ole sellaista mikä ois riittävää kun se ongelma juontaa juurensa niin valtavan pitkältä..."* H4

Päihteiden ongelmakäyttöä tarkasteltaessa on katsottava päihteiden käytön taakse. Esimerkiksi Väyrynen (2007, 93) toteaa nuorten naisten huumekuvioita käsitelleessä tutkimuksessaan, että monella aineistoon kuuluvalla henkilöllä on ollut lapsuusajalle sijoittuvia loukkaavia kokemuksia, jotka ovat oletettavasti vaikuttaneet ihmisten perusturvallisuuteen. Aineiston naiset liittävät myös itse nämä lapsuusajan negatiiviset, perusturvallisuudesta poikkeavat kokemuksensa, myöhempiin elämänvaikeuksiinsa, kuten huumeiden käyttöön.

Varsin usea rikoksentekijä tai -uusija kantaa elämänhistoriassaan mukana traumaattisia kokemuksia. Jo mahdollisesti varhaislapsuudesta alkanut yhteiskunnallinen eriarvoisuus on ollut todellisuutta jo elämän ensi hetkistä lähtien. Traumaattiset taustat ja ongelmien syyt voidaan helposti ohittaa, ja oireita aletaan itse asiassa kohdella ihmisten ominaisuuksina. (Huopainen 2003, 184.) Ihmiseen, joka ei ole yhteiskunnan kannalta tuottava vaan kuluttava esimerkiksi rikkoessaan lakia toistuvasti, voi loppua usko niin läheisiltä kuin viranomaisiltakin. Ihminen tulee kuitenkin nähdä tekojensa takaa ohjaamalla asiakasta toisinaan toistuvastikin kohti moraalisesti kestävämpää elämän tapaa.

Juhila (2009, 53) kirjoittaa ”normaalistamisesta”, jolla hän tarkoittaa Foucaultilaista sosiaalityön tapaa integroida marginaalissa olevat valtaväestöön erilaisten sopeuttavien toimenpiteiden avulla. Suureksi haasteeksi edellä mainitulle osoittautuvat sidokset rikolliseen alakulttuuriin, jotka vaikeuttavat omalta osaltaan ongelmista ulospääsyä. Rikoksettoman elämän tavoittelu vaatii kokonaisvaltaista muutosta, johon yhtenä apukeinona voi olla pitkäkestoinen, kokonaisvaltainen, katkeamaton ja kiinnipitävä sosiaalityö. (Järvinen 2007, 16.) Myös itsereflektion nähdään toimivan yhteiskunnan normatiiviseen jäsenyyteen pyrkivien kohdalla. Asiakkaan hahmotettua oman poikkeavan tapansa, sosiaalityön on kyettävä saamaan asiakas omaksumaan muutoksen tavoittelu vapaaehtoisesti, siten että asiakas ohjataan oman itsensä pohtimiseen. (Juhila 2009, 53—55.) Kukin työntekijä valitsee omanlaisensa tyylin ohjatessaan asiakasta lähemmäksi yhteiskunnassa toimimista. Asiak-

kaan oma sosiaalityöntekijä räätälöi tuomionsuorittajalle asiakkaan tarpeita tukevan yksilöllisen työskentelytavan. Toiset tarvitsevat apua käytännön asioiden hoitamisessa, toiset siinä, että käytännönasioita saa alettua hoitamaan.

> *"...Siis esimerkiksi talutan asiakkaan vaikka voutiin sopimaan asioista. Siis talutan kynnyksen yli... Se on siis se saattaminen sinne, että jos minä sanon, että kävisit siellä niin se sanoo et joo joo, ja kun minä kysyn et oot sie käyny siellä niin ei, en ole, ja sitten mennään yhdessä ja sit se asia yleensä hoituu. Mut et asiakkaat monesti tarvii ohjausta, että pääsee puhumaan sinne asioista."* H1

> *"...Esimerkiksi tää mun ern (ehdollisesti rangaistu nuori), kun hän kuvitteli että on toisenkin tuomion saanut, vaikka ei ollut... Että se missä mennään, että piti piirtää rikosjana selventämään, ja käydä rikoksia silleen ihan läpi, että nuori pysyi kärryillä... Ja sitten jos on sellanen heikompi asiakas, tai joka tarvii enemmän motivointia ja tukea, niin tiiviimpi yhteydenpito, vaikka soittamalla, että nythän meillä on mahdollista käydä suoriutumista tukevia keskusteluja, mutta näitä tämmösiä voidaan laittaa ja käydä, että jos vaikka yhdyskuntapalvelun suorittaminen tökkii, niin me voidaan niitä laittaa yhdyskuntapalvelutunneiksi, eli että näistä epävarmoista pidetään niinkö tiukemmin kiinni..."* H2

Asiakkaan integroiminen yhteiskuntaan tukemalla yksilöä vaatii myös luovuutta sosiaalityöltä. Yksilöllinen tukitoiminta avoseuraamusta suorittavan tuomitun kohdalla voi tarkoittaa tihentyneitä asiakaskäyntejä vastuutyöntekijän luona, joka räätälöi yksilöllisen palvelumuodon asiakkaalle. Valitettavaa on, että käytössä olevat aineelliset ja abstraktit resurssit säätelevät hyvin usein edellä mainittuja tukitoimia. On kuitenkin tarpeen muistaa perustehtävää toteuttaessa lain tulkinta, joka usein antaa positiivista sijaa myös luovuudelle. Yhteiskunnan ja organisaatioiden muutokset ovat aiheuttaneet uudelleen järjestelyitä sosiaalityön ammattikäytännöissä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Avoseuraamusten täytäntöönpanotyö vie yhä suuremman osan työntekijöiden työaikaa ja historiallisesti tarkasteltuna perinteinen sosiaalityö on saanutkin antaa tilaa strukturoiduille menetelmille. Kuitenkin yhdyskuntaseuraamustoimistojen työkäytännöissä asiakaslähtöinen sosiaalityö elää vahvana. (Järvinen 2007, 15.)

> *"Hmm, tuota tietysti kaikkein eniten ite varmasti käytän tällasta yksilömuotoista työskentelyä, mikä vaihtelee hirveesti, jokaisen asiakkaan kohdalla on erilaista... Et tuota, mä meen aika paljon niinku keskustelujen kautta, joko käytän motivoivia keskusteluja, tai en ehkä niin että käyttäisin koko ajan motivoivia menetelmiä mut niinku sopii mulle aika hyvin, et jotenkin niinku sil-*

> *lein avoimin keskustelutyylein käyn sitä keskustelua eteenpäin. Ja sitten tietysti sen mukaan mikä kellekin asiakkaalle on tarpeellista...”* H6

Sosiaalityö yhdyskuntaseuraamustoimistossa on sekä yksilötyötä että verkostomaisesti toteutettavaa työskentelyä. Yksilötyötä tehdessään sosiaalityöntekijät käyttävät Rikosseuraamusvirastolle lanseerattujen toimintaohjelmia. Asiakkaan täytäntöönpanoa hoitava työntekijä voi käyttää työssään siis melko vapaasti erilaisia toimintaohjelmia, joita osa haastattelemistamme sosiaalityöntekijöistä kertoi toteuttavansa säännöllisesti. Usea haastattelemamme sosiaalityöntekijä oli kouluttautunut monen erilaisen toimintaohjelman hallitsijaksi käyttäen toimintaohjelmia useamman tunnin viikossa. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa ja vankeinhoitolaitoksissa käyttävät ”What Works” –toimintaohjelmat näyttäytyvät yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä erilaisina kognitiivis-behavioristisina ohjelmina ja interventioina. What Works – ohjelmien avulla toimivuutta ja vaikuttavuutta tutkitaan kansainvälisesti, ja hyväksi todettuja käytäntöjä levitetään valvotusti. (Vesterbacka 2002, 4—6.) Strukturoitujen ohjelmien ohessa toteutuu myös osallistava näkökulma, jota tavoittelemalla asiakasta rohkaistaan tuomaan esille oma äänensä.

> *”Nyt tulee tämmöset pari asiakasta mieleen, joiden tilanne on ollut tosi hankala, ja on aatellu yhdyskuntapalvelun kohdalla että katkeekohan se ennen kun on päässyt alkuunsakaan... Ohjelmatyö on kuntouttavaa, vaikka nyt vkm (viisi keskustelua muutoksesta) siis siinä mielessä kun se on yhteenvetoja ja heijastavaa kuuntelua... Se on hirveen arvokasta ihmiselle, että hän saa työntekijän ajasta sen täyden tunnin, että häntä kunnioittavasti kohdellaan, häntä kuunnellaan ja arvostetaan... Niin niin näillä kahdella, miten sen nyt sanois... Vähän huonommalla (yhdyskuntapalvelun) suorittajalla on mieliala piristynyt ja he on alkanu valosammin suhtautuun elämään eteenpäin, ja toinenkin (yhdyskuntapalvelun suorittajasta) kun sai toisen kirjallisen huomautuksen ja jatkoa sillä ehdolla, että hakeutuu päihdepalveluihin hoitoon, niin on nyt kuudetta viikkoa raittiina, ja näin ollen yhdyskuntapalvelu vois mahdollisesti onnistuakkin, että mää nään sen semmosena mahdollisuutena, kun on toivoa ja kuunnellaan ja käydään sitä asiaa aina tunti kerrallaan läpi... Että meidän toimistossa on sitä noudatettu, että epävarmoja esimerkiksi yhdyskuntapalvelun suorittajia ei lätkästä heti varsinaiselle palvelupaikalle, vaan aloitetaan ohjelmatyöllä, esimerkiksi vkm:llä. Sitten vahvistuu motivaatio, ja nähdään mihin kaikkeen yksilöstä on ennen palvelupaikkaa valittaessa...”* H2

Vuonna 2011 voimaantullut lakimuutos toi yhdyskuntapalvelun toimeenpanijalle mahdollisuuden toteuttaa uusintarikollisuutta ehkäisevää tai päihdeongelmaa vähentävää toimintaa, joka edistää henkilön yhdyskuntapalvelusta suoriutumista (Laki yhdyskuntapalvelusta §1). Yhdyskuntapalvelutuomion sääntöjä rikkovaa sanktioidaan joko suullisen- tai kirjallisen

huomautuksen avulla. Mikäli yhdyskuntapalvelun suorittaminen ei huomautusten jälkeen onnistu, voidaan yhdyskuntapalvelun suorittaminen keskeyttää ja siirtää asia käräjäoikeuteen uudelleen tarkasteluun. Käräjäoikeuden on mahdollista muuntaa lopputuomion määrä vankeudeksi. (Matikkala 2010, 55—57.) Usein seuraamuksen suorittamiseen liittyvät kirjalliset tai suulliset sanktiot toimivat kuitenkin pysäyttävinä kokemuksina, joskus jopa asiakkaan elämän käännekohtina (Järvinen 2007, 70). Oikeantyyppisen toimintaohjelman käyttö avoseuraamuksessa nähdään positiivisena motivointikeinona, joka tukee asiakkaan suoriutumista tuomiossaan.

> *”Väkivaltarikoksiin syyllistyvien rikollisten kanssa tulee käytettyä suuttumuksen hallinta –ohjelmaa. Siitä mulla on hyvä kokemus, ja hyvää palautettakin oon saanu siis ihan asiakkailta iteltään... Se on kyllä aina eteenpäin tässä meidän työssä, jos joku rikos saadaan torjuttua, tai edes rikostyyppiä niinkun kevennettyä, sillä että asiakas pohtii tilannettaan ja sitä omaa toimintamalliaan niissä tilanteissa, joissa aina aikasemmin on tottunut käyttämään väkivaltaa...”* H8

Tukeminen rikoksettomuuteen, tai rikoslajien keventymiseen toteutetaan muun muassa liittämällä toimintaohjelma yhdyskuntaseuraamukseen. Käytännössä se voi tarkoittaa esimerkiksi väkivaltarikollisten kanssa läpi käytävää suuttumuksen hallinta –ohjelmaa, jonka avulla väkivaltatilanteita pyritään ehkäisemään ennalta. Ohjelmassa asiakkaan kognitiivista ajattelua ohjataan vaihtoehtoisten toimintamallien pariin, jotta asiakas kykenisi säätelemään tunteitaan tilanteissa, joissa ratkaisukeinona on aiemmin toiminut väkivalta.

On huomattava, että toimintaohjelmat eivät kuitenkaan riitä yksistään asiakkaan rikoksettomuuden edistämistyössä. Toimintaohjelmia voi pitää osana vaikuttavaa toimintaa, mutta ei pelkästään rikoksettomuuden vaikuttajana. (Kemshall & Holt & Bailey & Boswell 2004, 170—174.) Uusintarikollisuuden riskiin ei vaikuta pelkkä yhteen osa-alueeseen tarttuminen. Niin sanottuja kriminogeenisiätarpeita eli lainrikkojan tulevaisuuden toimintaa ehdollistavia seikkoja, on lainrikkojilla yleensä useita, jolloin työn otteena on oltava kokonaisvaltaisuus, joka pitää sisällään niin käytännön ongelmien kuin motivaatio- ja asennekysymystenkin käsittelyn. (Lavikkala 2011, 106, 117—118.) Sosiaalityö kohdistuu asiakkaan elämään asiantuntijaväliintuloina tai palveluina. Sosiaalisiin oloihin vaikuttaminen, ihmisen toimintaedellytysten, toimintakyvyn tai muutokset elämänotteessa ovat yleensä haastavia ja moniulotteisia asiakkaan kanssa yhteistyössä tehtäviä prosesseja. Sosiaalityönprosessi ei missään nimessä tarkoita työntekijän tekemiä toimenpiteitä, vaan se on parhaimmassa

tapauksessa asiakkaalle merkityksellistä, vaikeuksia jäsentävää, elämänotetta vahvistavaa ja välittävää ihmissuhdetta tarjoava sosiaalinen kokemus. (Kananoja & ym. 2011, 143.) Yhteistyösuhteet ovat eripituisia, rikosseuraamusalan yhdyskuntaseuraamustoimistoissa kyseessä voi olla muutamasta tapaamiskerrasta koostuva sosiaalisen tilanteen tutkinta tai pitempiaikainen yhteistyö avoseuraamusta täytäntöön pantaessa.

Sosiaalityön työtehtäviin kuuluu instanssista huolimatta lähtökohtatilanteen kartoitus ja tilannearviointi. Työn edetessä ammatillinen ja eettinen vastuu edellyttävät yhteistyössä asetettujen tavoitteiden arviointia. (Kananoja & ym. 2011, 144—145.) Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä työotteena on tehdä tavoitteellista ja suunnitelmallista asiakkaan tilannetta edistävää työtä. Yhteiskunta on pyrkinyt lähemmäksi rakenteellisia tukitoimia lisätessään avoseuraamusten määrää, joka voidaan nähdä asiakaslähtöisenä toimintana. Rakenteellisia tukitoimia voi pitää asiakkaan tilannetta eheyttävinä, sillä hyvin usein asiakasta kuntouttaa huomattavasti paremmin esimerkiksi loppuun suoritettu yhdyskuntapalvelu kuin vankilassa olo. Yhdyskuntapalveluun tuomittu suorittaa tuomiotaan tavalliseksi määritellyn arkielämän parissa. Yhdyskuntapalvelupaikka voi olla esimerkiksi palvelutalossa, jossa tuomiota suorittava tuo oman apunsa työyhteisölle ja asiakaskunnalle, kuuluen näin ollen tasavertaisena henkilönä yhteisön joukkoon.

> *”Muistan yhdenkin aikuisen kaverin, jolla ei ollut työkokemusta sitten peruskouluaikojen kouluharjottelujen, ja niin vaan tämä ihminen suoritti yhdyskuntapalvelunsa loppuun... Että siihen matkalle mahtu kyllä vaikka ja monenlaista, mutta että loppuviimein se onnistuminen, kun sai tuomion loppuun suoritettua... Kyllä sitä iloittiin asiakkaan kanssa ja täällä meidän työyhteisössä työkaverin kans. Asiakas oli senioreiden palvelutalossa suorittamassa sitä tuomiotaan, jossa hän saattoi sitten vaikka niin ulkoilla ikäihmisten kanssa ja lukea vaikka päivänlehdestä uutisen seniorille. Se oli mukava lisä palvelutalon arkeen puhumattakaan sitten sille ite suorittajalle, että jos senkin ajan hän ois vankilassa ollu...”* H8

> *”Asiakashan siinä pääosan siitä työstä tekee, mutta on sillä tuella ja vähän eteenpäin pukkimisellakin merkitystä...että esimerkiks jos ajattelis, että hän ois vaikka saanut kielteisen lausunnon (yhdyskuntapalveluun soveltumisesta) ja joutunut esimerkiksi vankilaan... Oon minä tämänkin kanssa, kun oon hänelle sanonu sen oman näkemyksen muutoksesta...”* H2

Suurin osa yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaista on asiakkuudessa myös muissa sosiaali- tai terveydenhuollollisissa toimenpiteissä. Lainrikkojien rikoksiin johtaneet elämäntilanteet tarvitsevat usein usean eri asiantuntijan apua ja sosiaalityöntekijän rooli on

usein tällaisissa tilanteissa koordinoida yhteistyötä. Vankeuslain ensimmäisessä luvussa 2§:ssä todetaan, että vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on vangin elämänhallinnan ja yhteiskuntaan sijoittumisen edistäminen. Tavoitteen saavuttamiseksi vangin sosiaalisen selviytymisen tukeminen paitsi vankeusaikana myös vapautuessa on tärkeää. Lain neljännessä luvussa 6§:ssä säädetään palvelujen kartoittamistarpeesta. (Vankeuslaki 2005/767.) Palveluita kartoittaessa verkostomainen työ tulee viimeistään mukaan lainrikkojan elämään seuraamusjärjestelmässä.

> *”Jos on vaikka tämmönen vankilasta vapautunu, joka on istunu kuusseittemän vuotta vankilassa esimerkiksi, niin jos elämä ennen sinne vankilaan joutumistaki on ollu semmosta hyvin rikkonaista... Niin sitten lähetään sitä vankilasta vapautumista suunnittelemaan ehkä joittenkin kohalla jo vuotta ennen sitä vapautumista, ja siinä on paljon tekemistä ku ihminen saattaa olla hyvinkin laitostunu ja voi olla ettei oo minkäänlaisia toimintakeinoja joilla se pystys täällä siviilissä pärjäämään, että hyvin monta asiaa joudutaan ottaan huomioon ja järjestämään erilaisia verkostoja hänelle, että hän selviytys sitten siviilissä edes tuetusti...”* H3

Sosiaalityössä yleisesti käytettynä menetelmänä on verkostomainen työote. Verkostotyön ydin on yhteistyössä ja sen toimivuudessa eri viranomaisten ja läheisverkostojen välillä. Perimmäisenä tarkoituksena sillä on lisätä yhteistyötä asiakasta tukevien instanssien välillä ja saada siten asiakas toimimaan. Kukin asiantuntijataho määrittelee asiakkaan ongelman omasta palveluntarjoamisnäkökulmastaan. Mikäli toimijat eivät tee järjestäytynyttä yhteistyötä asiakkaan asioissa, jäävät toimijat helposti epätietoisiksi, mitä toiset tekevät ja millaisia palveluita ja tukemisen muotoja asiakkaalle tarjotaan. (Arnkil 1989, 11—19.) Rikoskierteestä irrottautuessa hyvänä apuna on yhteiskunnan palvelutarjonnan hyödyntäminen. Se vaatii verkostoitunutta työtapaa, jonka tavoitteena on yhteiskuntaan integroiminen siten, että integroituminen on jatkuvaa ja tapahtuu sitä yhdessä asiakkaan kanssa suunnitellen. Irtaantuminen vanhasta toimintamallista tarvitsee muiden apua, peilejä, joista peilata omaa elämäntilannettaan toisen avulla. (Ihalainen & Järvelä & Rautniemi 2011, 227, 230.) Yhdyskuntaseuraamustoimistot eivät voi olla ainut paikka integroidessa lainrikkojaa yhteiskuntaan. Sosiaalityö yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tarvitsee useita eri toimijoita kumppanikseen asiakkaan tukemiseksi, sillä se ei yksinään pysty vastaamaan kaikkiin asiakkaan aineettomiin ja aineellisiin tarpeisiin. Olennaisia yhteistyökumppaneita ovat esimerkiksi asuntotoimi ja taloudellisista etuuksista vastaavat tahot.

> *”Verkostotyöhän meillä on aika merkittävä, että yksinhän me ei oikeestaan pystytä kovinkaan paljon tekemään... Se ehkä tämmösen yhdyskuntaseuraamuksen se merkittävin vaikuttamismuotoki on se verkostoituminen tuonne ympäröivään yhteiskuntaan ja meiän asiakkaan ottaminen mukaan sitten siihen, että siinä tulee varmaan semmosta palveluohjauksellista puolta paljon...”* H3

> *”Joo, no me ollaan niin tämmönen yksittäinen, tämmönen hyvin erityisviranomainen, täällä marginaaliryhmän kanssa työskennellään ilman mitään asuntotoimintaa, ilman mitään tukia, rahallisia avustuksia, niitä meillä ei oo ollu enää pitkään pitkään aikaan, ni on ihan selvää että me ei yksinämme pärjätä tässä vaan se yhteistyö on se avainsana, ja se että se yhteistyöverkosto on ihan mahdottoman laaja... Kun aattelee, että yhdyskuntaseuraamuksiakin on useampaa sorttia, niin aatellaan jo niinku sitä kautta, et se lähtee sieltä poliisista ja syyttäjästä ja ulosotosta ja sosiaalitoimesta, kunnan muista palveluista, kolmannen sektorin toimijoista, eri paikkakunnilla voi olla hyvinkin aktiivisia, on sininauhaa, on katulähetystä, tällaisia toimijoita jotka on tässä meidän työssä hyvinkin keskeisiä yhteistyökumppaneita... Sitten yhdyskuntapalvelun kautta on taas mahdottoman laaja palvelupaikkaverkosto, mikä tuo siihen taas semmosta omaa, omaa lisäänsä, et minkämoinen porukka täs meidän ympärillä itse asiassa onkaan et tää paletti toimii... Se on hyvin laaja...”* H4

Lainrikkojapalvelut hajaantuvat usein monen eri sektorin toiminnaksi ja tieto lainrikkojien palvelujen käytöstä kätkeytyy toimipisteiden omaan suoriteseurantaan. Päävastuu avoseuraamusta suorittavien täytäntöönpanon toteutumisesta on yhdyskuntaseuraamustoimistolla, joka toimii yhteistyössä muiden asiakkaan asioissa toimivien tahojen kanssa. Verkostotyöllä on koettu olevan asiakasystävällinen näkökulma. Se poistaa systemaattisesti niin kutsuttua asiakkaan luukulta luukulle pallottelua. Verkostoituneen työotteen ansiosta asiakkaan ei tarvitse kertoa samaa tarinaa useita eri kertoja useille eri toimijoille, vaan yleensä totuudenmukainen tilannekuvaus asiakkaan elämästä tavoittaa jokaisen verkoston osapuolen yhteisessä kokoontumisessa. (Antikainen 2008, 9—10.) Verkostotyö ei tarkoita kuitenkaan pelkästään yhdessä tapahtuvaa tapaamista, jossa ongelmatilanne saa yhteisesti sovitun suunnitelman. Koemme Folgheraiterin (2004, 163—164) lailla verkostotyön myös tarkoitukselliseksi suhdeperustaiseksi toiminnaksi, jonka tarkoituksena on parantaa työn laatua ja kapasiteettia ammattilaisten ja muiden verkostoon kuuluvien jäsenten kohdalta.

Vaikka aineistostamme ei noussut esille lainrikkojien keskinäinen oma-apu ja yhteisöllisyys, niin on syytä kiinnittää huomiota lyhyesti myös marginaalissa elävien ihmisten lähipiirin tuen merkitykseen. Helneen (1996, 292—297) mukaan marginaalissa elävillä ihmi-

sillä saattaa olla omasta takaa yhteisöllisyyttä, jossa irrallisuutta yhteiskunnasta ei koeta ongelmaksi. Ongelmiksi koetaan pikemminkin valtakulttuurin tuottama mitätöinti sekä pakkointegraatio yhteiskuntaan.

Marginaalissa elävien parista löytyy vahvaa yhteisöllisyyttä ja oma-apua toisille ryhmään kuuluville jäsenille. Marginaalin sisäinen tukeminen on tukea, jota viranomaiset eivät voi välttämättä tuottaa; ensiapua ja välittömään hätään vastaamista sellaisinkin keinoin, jotka eivät ole yleisesti hyväksyttyjä. Tällaista tukea voi olla esimerkiksi päihdekierteen vuoksi rikoksia tekevän ihmisen lähipiirin antama apu vieroitusoireisiin. Tällaiseen apuun voi liittyä laittomuutta, kuten huumausaineiksi luokiteltavien aineiden tarjoamista. Toisaalta sosiaalityön täytynee pysytellä sellaisen avun ulkopuolella, koska sosiaalityö ei voi asettua lain toiselle puolelle yksilön etua ajaessaan.

Lainrikkojien tukemisessa korostui tärkeänä yhteiskunnan tuottama apu ja tukeminen. Tällaista tukea löytyi asiakkaan inhimillisen ja arvostavan kohtaamisen lisäksi työskentelyssä käytettävistä menetelmistä, verkostomaisesta työotteesta ja ohjelmatyöstä. Verkostotyön avulla pyritään turvaamaan, että asiakkaan yhteiskuntaan integroituminen jatkuisi seuraamuksen suorittamisen jälkeenkin. Verkostotyö koettiin myös muiden viranomaisverkostojen negatiivisten asenteiden pehmittäjänä. Ohjelmatyön avulla puolestaan koettiin olevan merkitystä asiakkaan rikoskäyttäytymisen työstämisessä. Menetelmänä se toi asiakkaalle mahdollisuuden puhua ja tarkastella omaa elämäänsä yhdessä työntekijän kanssa. Tähtäimenä ohjelmatyöskentelyssä on rikollisuudesta irtaantuminen tuen avulla. Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä työvälineitä ei ole kovin paljon, minkä vuoksi työssä on tärkeää huolehtia, että asiakas saa tarvittavat palvelut muualta.

5.3 Sosiaalityön palveluohjauksellinen rooli

Kun huono-osaisimpien kansalaisten asiat ovat heikosti ja kunnallinen aikuissosiaalityö pahimmillaan riittämätöntä, vertikaaliset oikeudet eivät toteudu. Vertikaalisella oikeudella tarkoitetaan tilannetta, jossa yhteiskunnan resursseja suunnataan erityisesti vaikeimmassa asemassa oleville eli apua annetaan sitä eniten tarvitseville (vrt. universaalit oikeudet). Eriarvoistumista vastaan asettuvan sosiaalityön yksi tärkeimmistä tehtävistä on palveluoh-

jaus, eli huolehtiminen siitä, että asiakkaat saavat heille kuuluvat etuudet ja palvelut. Lisäksi palveluohjaukseen kuuluu kuntoutusketjujen ja –jatkumoiden suunnittelu. (Juhila 2008, 74–76.)

Yhdyskuntaseuraamustoimistojen sosiaalityössä palveluohjaus on kokonaisvaltaista toimintaa, joka pyrkii hahmottamaan asiakkaan koko elämäntilanteen työskentelyn lähtökohdaksi. Palveluohjauksen avulla asiakas voi tunnistaa omat mahdollisuutensa muutokseen ja työntekijän auttamana asiakas voi päätyä tavoittelemaan muutosta. (Valokivi 2002, 180.) Sosiaalityötä yhdyskuntaseuraamustoimistossa voidaan kuvailla asiakaslähtöiseksi, sen täytäntöönpanokeskeisyydestä ja byrokraattisuudesta huolimatta. Asiakkaan yksilöllinen huomioiminen on työn lähtökohta. Yksilöllisen huomioimisen ansiosta asiakkaalle voidaan järjestää paras mahdollinen seuraamuksen täytäntöönpanon toteutus. (Saarijärvi 2005, 83.)

> *”Sitten tietenki se keskeisin osa meidän työssä jos aattelee sosiaalityötä, olis kuitenki tämä palveluohjaus eli pyrkiä ohjaamaan ja sitten siten myös turvaamaan, eli olla niinkö tukena että asiakas pääsisi niihin palvelujen piiriin mitä se tarttee meidän lisäks...”* H7

Päätehtävän, eli avoseuraamuksen nuhteettoman suorittamisen lisäksi myös asiakkaan kuntoutuminen esimerkiksi päihdeongelmasta nähdään tavoittelemisen arvoisena asiana (Saarijärvi 2005, 83). Voimavaraorientoitunut palveluohjaus kulkee asiakkaan rinnalla, kuitenkaan tekemättä asioita puolesta. Siinä huomioidaan asiakkaan tavoitteet, tukien niiden toteutumista ja lisäämällä asiakkaan toimintakykyä, tietoa ja vaihtoehtoja. (Hyttinen 2003, 85—86, 98.)

> *”Meillä on lähinnä semmosta palveluohjauksellista tää meidän työ, et ei meillä oo tällä mitään omia, niinku omia kikkakutosia mitä me täällä tehtäis, et meil on niinku hyvin tämmösiä lyhyitä, lähinnä tämmösiä motivointiohjelmia, saadaan otettua niinku puheeks näitä juttuja asiakkaiden kanssa, et se puheeks ottaminen on varmaan jo sitä mist alotetaan täällä, kartotukset ja arvioinnit on sitä meidän työtä... Ja sit sen mukaan, mihin se asiakas on itse valmis lähtemään, ni sen mukaan koitetaan sit yhdessä etsiä niitä palveluita sielt itse kunkin omasta kotikunnasta et mihin kohtaan sitä kuntoutusta tai apua kukakin tarttis enemmän...”* H4

Palveluohjaustyö sopii jokaiselle ikäluokalle, jolla on yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkuus. Nuorten henkilöiden kohdalla verkostomainen työote on äärimmäisen tärkeää, jotta jokainen nuoren kanssa työskentelevä tulee tietoiseksi nuoren henkilön useasti mo-

niongelmaisestakin tilanteesta. Palveluohjauksella ja verkostomaisella työotteella pyritään nuoren henkilön kohdalla voimavaraistamiseen, jottei kiinnittymistä rikolliseen elämäntapaan tapahtuisi. (Harrikari 2010, 34.) Suomen kriminaalihuoltotyön kaikissa ikäluokissa toteutettu palveluohjauskokeilu on ollut tuloksellista. Työn vaikuttavuuden kannalta on merkityksellistä, että asiakkaalla on suhde työntekijään, jolla on kuva asiakkaan kokonaistilanteesta. Erityisesti asiakkaiden mieleen on ollut niin sanottu ”yhden luukun periaate”, sillä siten asioiden käsittelyyn löytyi aikaa ja asiakkaat saivat tietoa elämäänsä koskevista asioista. (Lavikkala 2011, 109—110.)

Edellä mainitussa palveluohjauskokeilussa on tullut esille asiakkaiden haastavuus. Iso osa lainrikkojista, ei kykene asioimaan niin kutsutuissa normaalipalveluissa, sillä heillä on suuria puutteita tiedoissa ja taidoissa, joita monitahoiset palvelujärjestelmät edellyttävät asiakkailtaan. Yhteiskunnan turvaverkoista syrjäytynyt tai syrjäytymisvaarassa oleva asiakaskunta tarvitsee pitkäaikaista tukea sekä pieniä tavoitteita, saadakseen luotua toimivia suhteita avoseuraamuksen suorittamisenkin jälkeiseen elämään. (Valokivi 2001, 165—166; Valokivi 2008, 56—58.) Heinosen (2012, 209) mukaan jo pelkästään tarkasti määritellyt ajanvarauskäytännöt ja virka-ajan puitteissa tapahtuva palvelu jättää kaikkein huono-osaisimmat asiakkaat ulos. Tiukasti rajattu sosiaalipalveluiden toimintakulttuuri rajaa huonossa asemassa olevat asiakkaat ulkopuolelle. Koemme, että yksilöä vastuuttaessa on kyettävä liikkumaan niissä normeissa ja käytännöissä, joita yhteiskunta tuottaa. Yhteiskunnan tuottamaan on syytä kuitenkin vaikuttaa siten, että palvelut olisivat mahdollisia myös kaikista heikko-osaisimmille ihmisryhmille.

Palveluohjauksen ja oikea-aikaisen työn lähtökohtana voi pitää työntekijöiden suunnitelmallista työskentelyä, joka on asiakkaan tarpeista lähtevää. Rangaistuksen kontrollitehtävästä ei tingitä, mutta tarvittaessa työntekijällä on vapaus käyttää ammatillista harkintaansa, jotta he voivat luoda asiakkaalle mahdollisimman räätälöidyn ja yksilöidyn auttamistavan. Siviilissä suoritettavan rangaistuksen täytäntöönpanossa keskeisin toimija on yleensä yhdyskuntaseuraamustoimisto, joka yksilökohtaisella palvelunohjaustyötavalla kerää myös muuta viranomaisverkostoa ympärilleen. (Saarijärvi 2005, 83—84.) Verkostoitumisen avulla tähdätään marginaalissa olevien asiakkaiden integroitumista yhteiskunnan lisäksi yhteiskunnan palveluihin, joista lainrikkojat saattavat useiden elämänalueiden ongelmien vuoksi pudota.

Rikoksiin syyllistyvät ja rikolliseen elämäntapaan kiinnittyneet ihmiset syrjäytyvät useista julkisista palveluista (Linderborg 2001, 185—187). Tarkoituksenmukaisesti yhdyskuntaseuraamustyössä onkin siis otettu käyttöön kokeilun jälkeinen palveluohjaus joitakin vuosia sitten. Asiakastyön kehittämisessä on kiinnitetty huomiota arvioivaan ja suunnitelmalliseen työotteeseen, jota tukevat asiakkaan kanssa laadittava tilannearvio ja kirjallinen suunnitelma. (Järvinen 2007, 16.)

> *"...Suunnitelmia ja tavoitteita käytetään paljon, niinku varmasti joka sosiaalityön saralla... Niin kyllä sitä parempaa ihmiselle toivotaan ja itekki ihminen tietenki toivoo, ja jos vaan meidän osaamisen lisäks voidaan koordinoida siihen muita toimijoita rinnalle ja sitten seuraamuksen jälkeen tukijoiksi niin niin tehdään..."*H8

Juhila ja Pösö (2000, 62) määrittelevät selvittävän ongelmatyön perustuvan tuen tarjoamiseen ja kontrollin toteuttamiseen. Vuorovaikutus syntyy ongelmatyötä tehdessä luultavasti juuri siksi, sillä ongelma on yleinen ja auttamisen voi tehdä näkyväksi. Yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkuus alkaa osalla ihmisistä jo lausuntotyö vaiheessa, eli kun syyttäjä tai poliisi on pyytänyt tutkittavasta henkilöstä seuraamusselvityksen. Seuraamusselvitysvaiheessa on usein tarve arvioida tukitoimia mahdollisen avoseuraamuksen toteuttamiseksi niin työntekijän kuin asiakkaankin toimesta. Tämä tekee mahdolliseksi sen, että palveluohjaus alkaa jo varhaisessa vaiheessa asiakkuutta.

> *"...Kyllä sitä päihdepalveluihin sitoutumista perätään paljonkin, ja mikäli kontaktia vaikkapa sinne päihdehoitoon ei vielä selvitysvaiheessa ole, niin siihen sitten niinkun... kannustetaan ja velvoitetaankin..."*H8

Valokivi (2002, 164—166) on tutkinut lainrikkojien kanssa tehtyä palveluohjausta yhdyskuntaseuraamustyössä. Valokivi huomauttaa palveluohjauksen olevan oivallista juuri rikoksentekijöiden kanssa tehtävässä työssä, sillä he ovat useasti syystä tai toisesta syrjäytyneet yhteiskunnan muista palveluista. Palveluohjaus tapahtuu usein syrjäytyneiden kohdalla palvelujärjestelmien reunoilla tapahtuvana erityisenä toimintana henkilön integroimiseksi takaisin yhteiskunnan eri palveluiden pariin. Sosiaalityön menetelmänä yksilökohtainen palveluohjaus on yksilölliset palvelutarpeet huomioon ottavaa toimintaa, joka etsii parhaiten tarpeita vastaavan palvelun ja tuen. Usein perustehtävän lisäksi palveluohjaukseen kuuluu asiakkaiden asioiden ajo, juuri jo tapahtuneen syrjäytymisen vuoksi.

Syrjäytymisestä johtuen esille nousevat positiivinen kokemus asiakkaiden asioiden ajosta ja asiakas-työntekijä-suhteen merkityksestä. Valokiven (2002, 179) mukaan marginaalin marginaalissa elävien asiakkaiden kohtaamisia on tarpeen panostaa, jotta yhdenvertainen ja tasa-arvoinen kokemus toteutuisi myös heidän kohdallaan. Asiakkuuden rakentuessa inhimilliseltä pohjalta, voi asiakkaiden kokemus työntekijöistä tasavertaisina kansalaisina toteutua. Toisinaan yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöntekijä on ainoa toimiva viranomaisverkosto asiakkaan elämässä.

Erilaisissa suunnitelmissa lainrikkojilta edellytetään sitoutumista, jotta he saisivat sellaisia palveluja yhteiskunnalta, joihin heillä tulisi olla oikeus pelkän yhteiskunnan jäsenyyden perusteella (Rantala 2007, 220). Esimerkiksi osaan päihdehuollon toimenpiteistä on äärimmäisen vaikea päästä, mikäli asiakas on lainrikkoja. Valokiven (2008, 79) mukaan voi tapahtua jopa niin, että lainrikkojakansalaiset tulevat helposti kohdelluiksi ei-kansalaisina, sillä he ovat toimineet yhteiskuntaa vastaan. Tällöin heidän palvelutarpeeseen ei välttämättä vastata niin hyvin kuin toisen palveluja tarvitsevan ryhmän tarpeeseen. Sosiaalityö kohtaa asiakkaan yksilöllisen asianajotehtävän myös palveluohjausta toteuttaessa.

Orme ja Glastonbury (1993, 68—72) pohtivat sinänsä aiheellisesti, onko palveluohjauksessa käytäntönä mitään sellaista uutta, joka ei muutenkin kuuluisi jokaisen sosiaalialan ammattilaisen työhön ja että siirtyykö palveluohjauksessa jo aloitettu työ vain sektorilta toiselle. Palveluohjaus on kuitenkin heidän mukaansa prosessi, joka aktivoi asiakkaita ja tuo esiin heidän tarpeitaan. Yksilökohtainen palveluohjaus ei tee sosiaalityötä tarpeettomaksi tai vähättele vastaanottavan yksikön ammattitaitoa. Se siirtää vain painopistettä kahdenkeskisestä asiakastyöstä laajempaan ja monipuolisempaan palveluiden hyväksikäyttöön.

Palveluohjauksen voi nähdä työhön liittyvänä menetelmänä, jolla tuetaan asiakkaan integroitumista yhteiskuntaan järjestämällä asiakas tarvittavien palvelujen piiriin. Sosiaalityöntekijän roolina voi olla kartoittaa asiakkaan tarpeet ja pyrkiä kokoamaan niiden perusteella tarpeita vastaava palvelukokonaisuus. Palveluohjaus on keino lievittää palvelujen hajanaisuudesta johtuvia ongelmia ja sovittaa yhteen virallisten ja epävirallisten verkostojen työtä.

6 Sosiaalityön asiantuntijuuden merkitys yhdyskuntaseuraamustoimistossa

6.1 Sosiaalityö rikosseuraamustyön asiantuntijuutena

Kuten olemme johdannossa kirjoittaneet, on yhdyskuntaseuraamustoimistojen työntekijöiden kelpoisuusehto muutettu sosiaalityöntekijän tutkinnosta sosionomin (AMK) tutkinnoksi, ja vuoden 2010 loppuun mennessä ammattinimike muutettu sosiaalityöntekijästä yhdyskuntaseuraamustyöntekijäksi. Esimerkiksi Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimistossa ei työskentele yhtään sosiaalityöntekijän tutkinnon suorittanutta työntekijää.

Keskustelua sosiaalityöntekijän pätevyysvaatimuksista on käyty jo pitkään. Perinteisesti ammatin pätevyysalue on pyritty rajaamaan ja perustelemaan abstraktilla, yliopistoissa tuotettavalla teoriatiedolla. Tämän tiedon soveltaminen käytännön ongelmatilanteissa muodostaa ammatillisen osaamisen ydinalueen. Sosiaalityöntekijän ammatin pätevyyden ulottuvuudet voidaan jakaa kolmeen osaan, joihin kuuluu välineellisten taitojen ja tietojen sekä sosiaalityön keskeisten periaatteiden ja metodien tunteminen, vuorovaikutustaidot ja ihmisten ymmärtäminen ja kolmantena kyky arvioida toiminnan sisältöä ja mielekkyyttä. Sosiaalityön kehittämistä koskevissa pohdinnoissa ajatus tutkivasta työotteesta koulutuksen tavoitteena on noussut keskeiseksi tavoitteeksi. (Karvinen 1996, 37—41.)

Omaan tutkimukseemme haimme haastateltaviksi vain sosiaalityön yliopistolliset opinnot suorittaneita, sosiaalityöntekijän muodollisella pätevyydellä työskenteleviä ihmisiä. Ei ole mikään merkittävä tutkimustulos, että sosiaalityöntekijät itse kokivat koulutuksensa tärkeäksi yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä, mutta on kuitenkin syytä nostaa esiin joitakin teemoja, joiden avulla sosiaalityöntekijät omaa koulutustaan puolustivat. Jokainen haastateltavamme koki, että sosiaalityön koulutus antaa hyvät lähtökohdat yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöhön.

> *”Minusta tuntuu, että ei ehkä parempaa koulutusta voi olla kuitenkaan tähän... Mää oon ite valmistunu (nimi poistettu) yliopistosta niin... ne valmiudet jotka sieltä saa, niin aika laaja kuva tästä meidän toimintaympäristöstä, meiän työn sisällöstä ja tästä kentästä jossa meän pittää toimia, sen saa.”* H3

Koulutukseen liittyy myös sosiaalityöntekijän ammatti-identiteetin muodostuminen. Vaikka yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehdään sosiaalityötä erilaisilla koulutustaustoilla, niin muuttuneet pätevyysvaatimukset eivät ole poistaneet sosiaalityöntekijän sitoutumista omaan ammattikuntaansa. Lisäksi sosiaalityön rooli näkyy edelleen yhdyskuntaseuraamustyössä siinä, että myös muille ammattiryhmille tarjotaan sosiaalityön koulutusta.

> *”Kyllä mulla niin vahva on se sosiaalityöntekijän identiteetti tässä vuosien aikana kehittyny, että kyllä mää niin arvostan sitä sosiaalityön merkitystä tässä työssä, että kyllä mää toivosin, että se tavalla tai toisella tänne vielä myös ammattina tuotas, et se on tietenki varmaan palkkauskysymys... Et kyllähän sosiaalityötä on niinku kun ensin vietiin se tutkintovaatimus pois, niin sitten alettiin niinku kouluttammaan tätä sosiaalityötä, et nythän on niinku ollu muutaman vuojen tämmöstä niinku sosiaalityön koulutusta tarjolla koulutuspolussa, että on voinu sitten hankkia tämmöstä sosiaalityön näkökulmaa...”* H7

Haastateltavamme arvelee, että ennen kaikkea pätevyysvaatimusten muuttamisen taustalla on raha, ei niinkään se, ettei sosiaalityön koulutusta arvostettaisi. Sosionomien lähtöpalkka on yleisesti alempi kuin sosiaalityöntekijöiden. Jo haastateltavia etsiessämme kävi ilmi, että palkkaus on myös suuri syy sille, että yhä harvempi sosiaalityöntekijä työskentelee yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Koska kaikki tekevät työtä samalla ammattinimikkeellä, on myös palkka sama koulutustaustasta riippumatta. Tämän vuoksi monet sosiaalityöntekijät hakeutuvat mieluummin tehtäviin, joissa pätevyysvaatimukset ja palkkaus vastaavat sosiaalityöntekijän koulutusta.

Haastattelemamme työntekijät eivät väheksyneet sosionomin koulutusta, mutta kokivat kuitenkin yliopistokoulutuksen tuovan ammatillista osaamista työhön. Tällaisina yliopistokoulutuksen tuomina ammattitaitoina pidettiin etenkin koulutuksen tuomaa laaja-alaista perspektiiviä ja kykyä analyyttiseen työotteeseen. Toisaalta ammattitaidon ei katsota olevan vain koulutuksesta kiinni, vaan myös työntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat työssä pärjäämiseen.

> *”Mun mielest varmaan on, mut ehkä jos tääl ois joku sosionomi tätä kuulemassa ni kattois mua aika kieroon, kyl mä oon sitä mieltä et se yliopistokoulutus antaa tähän sellasen laajemman perspektiivinja sellasen analysointikyvyn mikä tulee jotenkin sitä kautta et on se koulutus sieltä aikanaan hankittu ni mä näkisin et siin on eroa siinä ajattelussa ehkä, mut en mä yhtään väitä, et kyl täs työssä sosionomitkin on saaneet sitä sosiaalityön koulutusta siellä omassa opinahjossaan et ihan pärjäävät ja paljon on varmaan yksilöistä kiinni et toiset ihmiset niinku yksilöinä ajattelee asioita eri tavalla kun taas toiset vaiks koulutus oiskin sama, et ei se välttämättä ole siitä koulutuksestakaan aina kiinni, et toisil ihmisillä se kyky on sisäsyntysempi ku toisilla, mut kyl mä haluaisin ajatella et yliopistokoulutuksella on vaikutusta.”* H4

> *”Minusta se on todellakin sääli, että meiltä otettiin se pätevyysvaatimus pois, että ei tartte olla ennään... tai välttämättä meille ei ohjaudu sosiaalityön tai näitä ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita sosiaalityöntekijöitä...sosionomin tutkinto on ihan hyvä meän työtehtäviin, mutta minä oisin toivonu, että ois myös se minkä minä nään että tulee siinä sosiaalityötekijän koulutuksessa se semmonen niinku analyyttisempi, tutkivampi ja arvioivampi ote, että se ois kyllä saanu säilyä, että ois voinu olla vaikka kahta eri virkaa... et se on kyllä menetys että meiltä on vähenemässä...et kun me vanhat jäähään pois niin ei kukkaan tuu ennään näilä palkoila, sosiaalityöntekijä tänne töihin... eli kyllä mää nään sen hyvänä, se ei oo missään nimessä moite sosionomin koulutusta kohtaan, vaan se on kans niinku hirveen hyvä... nää ois yhessä tosi hyvä paketti, kun mää nään että se (sosionomin koulutus) on kuitenkin niinku toiminnallisempi ja käytäntöön liittyvään työhön se sosionomin koulutus ja sitä tarvitaan hirveen paljon ja sitten kun se ois täydennetty että ois ollu työparina semmosta tutkivampaa ja analyyttisempää otetta niin siinähän ois tosi hyvä paketti...”*H7

Sosiaalityöllä oletetaan olevan vahva ammatillinen tuntemus kaikkein syrjäytyneimpien ihmisten parissa työskenneltäessä. Mäntysaaren mukaan (2007, 115) suomalaista sosiaalityötä koskevassa keskustelussa on kuitenkin pohdittu yllättävän vähän syrjäytyneimpien asiakkaiden ja sosiaalityön välistä suhdetta. Syrjäytyneiden tulisi voida hyötyä ammatillisesta sosiaalityöstä eniten (mt., 116), vaikka nykykehityksen mukaan sosiaalityön roolia ollaan pikemminkin kaventamassa. Sosiaalityöntekijät näyttävät kokevan merkittäväksi valtaistamisen, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan ihmisen osallisuutta ja kehittyvää kykyä ratkaista itse asioitaan, kunhan yhteiskunnan ja ihmisen henkilökohtaiset voimavarat ovat saatavilla (Vaininen 2011, 116). Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöntekijöiden puheista välittyy kuva asiakaskunnan haastavuudesta ja sosiaalityön tarpeesta näiden haasteiden edessä.

> *”Kun kyllä mää nään, että tää meän työ kuitenkin vaatis semmosta hienosäätöö jos me oikeesti pyritään vaikuttavuuteen ja pyritään yksilöitten elämänsuuntaa muuttamaan niin, että ne selviytyy ilman rikoksia... Niin ei se tuu niinku yhellä sapluunalla vaan se on jokaiselle osattava luoda se oma polku sit siihen, kun kuitenkin on semmosia yhteiskunnan heikko-osasia ja vähäosasia, että niillä on niin monelta alalta ja pitkältä ajalta puutetta, mitä ei voi pelkällä asunnolla tai pelkällä juomisen lopettamisella ratkasta... Siinä mielessä mää niinku aattelen, että kyllä täälläkin ois saanu olla sitä korkeampaakin sivistystä ja tietoa...”* H7

Ammatillisen sosiaalityön vahvuus on yliopistokoulutuksen tarjoamassa kyvyssä analyyttisyyteen. Tutkiva ammattikäytäntö edellyttää käsitteellistävää ja analyyttistä työotetta. Asiakkaan elämäntilanteen määrittelyä voi verrata pieneen tutkimukseen. (Niskala 2010, 303.)

> *”Niin kyllä mää siinäki nään että se sosiaalityö, eli semmonen analyyttisyys ja kyky arvioija, jota meillä kuitenkin painotetaan täällä... Et sieltä tulee kuitenkin semmonen ymmärrys näistä kokonaisuuksista...yksilön ongelmat suhteessa tähän yhteiskuntaan ja yhteiskunnan mahollisuuksiin, palvelutarjontaan ja tämmöseen...”*H7

Haastattelemamme sosiaalityöntekijät pitävät tärkeänä sosiaalityön analyyttistä ja laaja-alaista lähestymistapaa. Kuitenkin itse työ on usein rutiininomaista ja kaavamaista täytäntöönpanon valvontaa tai ohjelmatyötä. Koska yliopistosta saa tutkijakoulutuksen, niin olisi syytä pohtia enemmän tutkivan työotteen mahdollisuuksia yhdyskuntaseuraamustyössä. Tutkijakoulutus on kuitenkin ehkä se suurin arvo, mikä sosiaalityön yliopistollisella koulutuksella on verrattuna alempiin tutkintoihin.

6.2 Käytäntötutkimuksen mahdollisuudet yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä

Keräämässämme aineistossa käytäntötutkimus nousi yhdellä tapaa merkittäväksi asiaksi: sen tekeminen loisti poissaolollaan. Kuitenkin halukkuutta käytäntötutkimuksen tekemiseen voisi olla, mikäli työnantaja tarjoaisi siihen resursseja. Eräs haastateltavamme sanoi, että suurin syy sille miksi hän ei tee käytäntötutkimusta on se, että siitä ei saa erikseen rahallista korvausta, vaan tutkimus pitäisi sisällyttää muutenkin kiireiseen työhön.

Käsitteellisesti käytäntötutkimuksella sosiaalityön parissa tarkoitetaan sellaista tutkimusotetta, jonka ongelma-asettelu ja aihe liittyvät sosiaalialan käytäntöihin. Käytäntötutkimus on soveltavaa tutkimusta, joka käytäntötietoisuutensa vuoksi kykenee palvelemaan erilaisia instansseja, esimerkiksi palvelujenkäyttäjiä tai sosiaalityöntekijöitä. (Satka & Karvinen-Niinikoski & Nylund & Hoikkala 2005, 11, 13.) Sosiaalityön käytäntötutkimus tähtää uutta etsivän tutkimus- ja tiedonmuodostuskulttuurin vahvistamiseen sosiaalialalla. Perusta käytäntötutkimukselle on luotu jo edeltävien vuosikymmenten aikana, kun sosiaalityön tutkimukselle on pyritty rakentamaan käytäntösuhdetta sekä ammatillisten että epävirallisten toimijoiden kanssa. 1990-luvun lopulla myös asiakkaiden ja palveluiden käyttäjien tarpeellisuus tiedonmuodostukselle alettiin tiedostaa ja nykyään heidätkin ymmärretään tiedontuotannon kumppaneina.

Sosiaalityö on tavalla tai toisella kytköksissä praksiksen, eli käytännön kanssa. Käytäntö yhteisön tai yksilön muodossa toimii suorassa suhteessa sosiaalityön kanssa tiedontuottajan roolissa. Tiedontuotanto vaatii toimivan asiakas-työntekijäsuhteen. Asiakas-työntekijäsuhde vaatii puolestaan kokemusta ja herkkyyttä ammatillisuuden toteuttamiseen. Tiedon, taidon ja kokemuksen voidaan siis olettaa suuntaavan sosiaalityön käytäntötutkimusta. (Walls 2005, 24.) Suunnan käytäntötutkimus saa edellä mainitun mukaisesti jaetusta asiantuntijuudesta, joka tarkoittaa kaikkien käytäntötutkimukseen osallistuneiden henkilöiden tasa-arvoista asemaa tuottaa tietoa. Tutkittava voi luoda uutta, esimerkiksi nimetä uusia havaintoja. Eri ihmiset toimivat siis tietävinä subjekteina ja tiedonkantajina jotka tutkija huomioi. Käytäntötutkimus eroaa perinteisestä sosiaalitieteellisestä tutkimuksesta tiedonmuodostuskulttuurin vuoksi. Se pyrkii tiedonmuodostukseen, jonka osapuolina ovat kaikki tutkimuksen toimijat, palvelun käyttäjät, ammattilaiset, palvelun tuottajat tai esimerkiksi vapaaehtoistoimijat. (Satka ym. 2005 12; Karvinen 2000, 13—14.)

Karvinen-Niinikoski (2005, 74—75) kirjoittaa olemassa olevan tietovarannon soveltamisesta käytännön työhön, jota kriittisen arvioinnin sekä systemaattisen tutkimuksen avulla voi syventää. Näin ollen Karvinen-Niinikoski puoltaa käytäntötutkimuksen merkitystä. Linderborgin (2004, 160) mukaan sosiaalityöllä on tarpeeksi yksilöllistä ja kollektiivista kykyä, joiden avulla voidaan reflektoida monimutkaisiakin ongelmia. Sosiaalityön laajan ammatillisen ymmärryksen ja kuitenkin jossain määrin vähäisen arvostuksen vuoksi on mielestämme tarpeellista tuoda sosiaalityön vankkaa asiantuntijuutta esille, joka työssäm-

me koostuu tutkittavien ammattitaidosta ja kokemuksesta työskennellessä marginaalin parissa.

Käytäntötutkimuksen keskeinen haaste on luoda vuoropuhelu ammattikäytäntöjen ja tutkimuksen välille sekä rakentaa sosiaalityön kriittistä itseymmärrystä. Tutkijan teoreettisesta tiedosta ja sosiaalityöntekijän työn kautta muodostuneesta kokemustiedosta rakentuu käytäntösuhteisen sosiaalityön tietoperusta. Tiedontuotannon rakenteisiin kuuluu sosiaalityön arkitodellisuudessa tapahtuva dokumentointi, joka rakentaa sekä toimijoiden identiteettiä että käsitystä toiminnastaan. Dokumentoitu tiedontuottaminen on keino hyödyntää sosiaalityöntekijöiden kokemustietoa. Käytäntötutkimuksen tavoitteena on sosiaalityön arvolähtökohtien näkyväksi tekeminen sen omissa käytännöissä niitä avaamalla ja käsitteellistämällä. (Satka ym. 2005, 16.)

Täysin käytännöstä irrallaan leijailevan teorian on vaikea puolustaa paikkaansa eikä sellainen ole sosiaalityössä todennäköisesti pitkään elinkelpoinen. Jos teoria ei kohtaa todellisuutta, todellisuus harvemmin taipuu. Vahvasta akateemisesta taustastaan huolimatta sosiaalityö on myös voimakkaasti käytäntöorientoitunutta. Käytäntötutkimus tuo käytännössä muodostunutta tietoa akateemiseen maailmaan ja siten vahvistaa sosiaalityön teoreettista perustaa. Vaikka yhteiskuntatieteissä empiirisen tiedon merkitys ei ole yhtä voimakasta kuin luonnontieteissä, ei sitä voi koskaan täysin sivuuttaa. Käytäntötutkimuksessa kentän ääni ei huku matkalla akateemisiin tutkijankammioihin.

Rikosseuraamusalan sosiaalityön tutkimisessa ja kehittämisessä käytännön tutkimisella voi ajatella olevan erityisen paljon annettavaa. Rikosseuraamusala on melko eriytynyt sosiaalityön osa-alue, ja alalla työskentelevien ihmisten voidaan ajatella olevan oman työnsä parhaita asiantuntijoita. Samoin asiakkaat ovat merkittävässä osassa tiedon tuottamisessa. Lainrikkojien sosiaalinen todellisuus on usein niin kaukana keskivertokansalaisen kokemusmaailmasta, että ilman heidän omaa ääntään tuon todellisuuden ymmärtäminen tuskin on mahdollista. Koska käytäntötutkimuksessa määritelmänsä mukaan sitoudutaan marginaaliin joutuneiden ihmisten ja heikosti puolustuskykyisten kansalaisten kokemusten ja tiedon esilletuomiseen, soveltuu se senkin vuoksi hyvin rikosseuraamusalan sosiaalityöhön.

Kun sosiaalityöntekijöillä on valmiudet sekä käytännöntyöhön että tutkimiseen, parantaa se sosiaalityön mahdollisuuksia puolustaa asemaansa ja professiotaan. Säilyttämällä tutki-

janotteensa sosiaalityössä on mahdollista säilyttää yhteys toimivana akateemisen ja käytännön maailman välillä. Toisaalta vaikka teoriat eivät aina tuntuisi kohtaavan todellisuutta työn arjessa, on sosiaalityön akateemisuudesta hyötyä sekä kokonaisuuksien ymmärtämisessä että eräänlaisen yhteiskunnallisen asianajon mahdollistamisessa. Mahdollisimman laaja tietopohja ja teorian ja käytännön tiivis liitto turvaavat sosiaalityön asemaa yhteiskunnallisessa roolijaossa. Tällöin sosiaalityö paitsi pystyy puolustamaan omaa paikkansa niin myös puolustamaan kaikkein heikoimmassa asemassa olevien mahdollisuuksia yhteiskunnassa.

Tukeva teoriapohja on hyvä perusta rakentaa ammatillista osaamistaan, mutta minkäänlainen teoreettinen osaaminen ei kuitenkaan koskaan valmista täysin käytännönkohtaamisiin. Tutkijan huoneesta voi olla henkisesti pitkä matka sosiaalitoimistoon pöydän ääreen, jonka toisella puolella istuu moninkertaisesti tuomittu päihdeongelmainen väkivaltarikollinen, joka kertoo naulanneensa ihmisen käsistä seinään kiinni velkaa periessään. Jos pöydän toisella puolella istuu kuitenkin tutkija, ei kuilu akateemisen maailman rauhaan ole vieraannuttavan pitkä.

7 Pohdinta

Olemme tutkineet sosiaalityön roolia ja merkityksiä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Aineistonamme on ollut haastattelut, jotka olemme keränneet kahdeksalta sosiaalityöntekijän koulutuksen saaneelta yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijältä. Tutkimuksemme on laadullinen ja olemme käyttäneet sekä haastatteluissamme että analyysissämme teemoittelua. Objektiivisuutta arvioitaessa laadullisessa tutkimuksessa on syytä erottaa havaintojen luotettavuus ja puolueettomuus toisistaan. Puolueettomuutta joutuu arvioimaan esimerkiksi siinä, että pyrkiikö tutkija ymmärtämään ja kuulemaan haastateltavaa itsenään vai vaikuttaako tutkijan kehys, kuten poliittinen asenne tai virka-asema siihen, miten ja mitä tutkija kuulee ja havainnoi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 135—136.) Omassa tutkielmassamme oma viitekehyksemme on vaikuttanut ennen kaikkea siihen, että olemme valinneet tutkimuskohteeksemme vain akateemisen sosiaalityön ja rajannut muunlaisen yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävän työn tutkielmamme ulkopuolelle. Tähän rajaukseen on luonnollisesti vaikuttanut se, että olemme itse pätevöitymässä sosiaalityöntekijöiksi. Laadullisessa tutkimuksessa hypoteesittomuus tarkoittaa sitä, että tukijalla ei ole ennakkoolettamuksia tutkimuksen kohteesta tai tutkimuksen tuloksista (Eskola & Suoranta 2000, 19), mutta tulkintoihin vaikuttavat kuitenkin aina tutkijan oma esiymmärrys tutkittavasta asiasta. Oma esiymmärryksemme on vaikuttanut tutkielmassamme siten, että olemme olettaneet sosiaalityöllä olevan yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä merkityksiä sekä rakentaneet tutkimusasetelman tämän olettamuksen varaan.

Marginalisaatiokysymykset nousevat yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä keskiöön. Lainrikkojien parissa marginalisaatio ei tarkoita ajautumista vain yhteiskunnan reunamille, vaan se saattaa tarkoittaa myös syrjäytymistä useista viimesijaisista sosiaalityön palveluista, esimerkiksi toimeentuloturvasta. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa asiakkaan kanssa toimiva sosiaalityöntekijä toteuttaa usein asianajajan roolia, jolloin hän pyrkii integroimaan asiakasta takaisin muiden viranomaisten kanssa tehtävään työhön. Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityö on merkittävää rikoksentekijöille syrjäytymisen tai syrjäytymisen ehkäisyn vuoksi, mutta myös asiakkuussuhteen luomiseksi. Sosiaalityö yhdyskuntaseuraamustoimistoissa rakentuu asiakkaan ja työntekijöiden kohtaamisissa. Se millaiseksi asiakkaan asema muodostuu niin palveluiden viidakossa kuin rangaistuksen suorittamisenkin kannalta, riippuu tietysti yksittäisen työntekijän ja asiakkaan välisestä suhteesta, mutta

myös sosiaalityön ammatillisuuden säilyttämisestä ja valmiuksista kohdata erilaisia elämäntilanteita ja –ongelmia. Hallinnolliset raamitukset, lainsäädäntö, yhdyskuntaseuraamustoimiston tehtäväalueet ja toimintaohjelmat luovat vuorovaikutukselle tietyt reunaehdot, jotka sallivat yksilökohtaisen sisällön soveltamisen.

Täytäntöönpanoviranomaisena toimiminen aiheuttaa yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöhön erityisiä piirteitä. Sosiaalityö ei ole vain auttamista, ohjaamista ja tukemista, vaan siihen sisältyy kontrolli- ja valvontatyötä. Tukea ja kontrollia ei voi kuitenkaan täysin erottaa toisistaan. Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä kontrolli liittyy ennen kaikkea täytäntöönpanojen valvontaan. Toisaalta perusteltua on kysyä, onko tekninen valvontatyö kuitenkaan sinänsä nimenomaan sosiaalityötä vaativa rooli. Yhteiskunnallisesti merkittävämpi tehtävä yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöllä on uusintarikollisuuden ehkäiseminen, mikä liittyy laajemmin sosiaalityön sosialisaatioprosessiin.

Mika Kaurismäen ohjaamassa elokuvassa Klaani – Tarina Sammakoiden suvusta, Kari Väänäsen esittämä roolihenkilö Leevi Sammakko puolustaa itseään oikeudessa:

”Herra tuomari, arvoisat valamiehet, herra syyttäjä. Te syytätte nyt minua eräistä rikkomuksista, kuten varkaudesta, murrosta, vankilapaosta ja muista tällaisista jutuista. Mutta mitkä ovat todella teidän edellytykset arvioida toisten ihmisten elämää ja tekemisiä? Jos te vaaditte minua kunnioittamaan lakia ja toisten ihmisten oikeuksia ja omaisuutta, rakastamaan ja säälimään ja vielä vaaditte minua arvostamaan sellaista hölynpölyä kuin kulttuurisivistys… edistys, niin eikö teidän olisi myös pystyttävä näyttämään minulle, miten nämä vaatimukset on mahdollista täyttää?”

Olemme tutkineet sosiaalityön roolia rangaistusseuraamusjärjestelmässä, jonka tehtävänä on Foucaultin (2005, 21) mukaan yksilönoikeuksien riistäminen. Sosiaalityön tehtävänä ei ole kuitenkaan yksilönoikeuksien riistäminen, vaan yksilönoikeuksien toteutumisen edistäminen. Vaikka täytäntöönpanoviranomaisena yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityöntekijällä on rangaistusten täytäntöönpanoon liittyvä valvonta- ja kontrollitehtävä, on sosiaalityössä kuitenkin pohjimmiltaan kyse jostain muusta. Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä, uusintarikollisuuden ehkäiseminen, ei ole mah-

dollista ilman että vaikutetaan yksilön omaan selviytymiseen. Yhteiskunnallinen ja yksilöllinen tehtävä kietoutuvat lopulta yhteen, eikä niitä ole mahdollista täysin erottaa toisistaan. Sosiaalityön tehtävänä on pehmentää yhteiskunnan ja yksilön yhteentörmäyksiä, toimia rangaistusseuraamusjärjestelmän turvatyynynä. Leevi Sammakko jatkaa:

”Mutta kuka teistä voi sanoa tuntevansa minut, minun elämäni niin, että voisi sanoa miten minun on elämäni elettävä, mikä olisi oikein? Te asetatte minulle vaatimuksia, ettekä koskaan kysy minun suostumustani saati edes mielipidettä. Te ette ymmärrä, että joku ihminen voi olla eri mieltä eikä halua menettää vapauttaan. Minä tiedän, arvoisa valamiehistö, että te tulette taas tuomitsemaan minut eristykseen, mutta ihmisen todellista vapautta te ette voi koskaan häneltä riistää. Te olette taas kerran nujertaneet minut, mutta teidän järjestelmänne ei voi koskaan ostaa ihmisen sielua lopullisesti. Te luulette että teidän järjestelmänne on aukoton, te uskottelette itsellenne että siinä vallitsee laki ja järjestys ja oikeudenmukaisuus, mutta ei se niin ole. Teidän järjestelmänne on pelkkä kuori, jonka alla on teille vieras ihminen, jota te ette voi koskaan kesyttää ja jota te ette opi koskaan tuntemaan.”

Foucaultin (2005, 423) mukaan vankila on sidoksissa moniin pakkolaitosjärjestelyihin, jotka ovat näennäisesti täysin erillään vankilasta, koska niiden tehtävä on ihmisten hädän lievittäminen ja heidän auttamisensa, mutta jotka kaikki pyrkivät kuitenkin vankilan tavoin harjoittamaan normaalistavaa valtaa. Sosiaalityön eräs merkittävimmistä yhteiskunnallisista tehtävistä on sosialisaatioprosessin edistäminen. Yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityössä kyse on usein marginaalissa elävien ihmisten kanssa tehtävästä työstä. Vaikka sosiaalityöntekijä täytäntöönpanotehtäväänsä toteuttaessaan toimii yhteiskunnan edustajana ja vaikka sosiaalityön sosialisaatioprosessissa on kyse yhteiskuntarauhan turvaamisesta, niin sosiaalityöntekijä ei voi koskaan unohtaa ihmistä. Rangaistusjärjestelmässä sosiaalityön rooli on tuntea ihminen tekojen takana ja pyrkiä vaikuttamaan ihmisen käyttäytymiseen. Ehkä sosiaalityön pitäisi ottaa rohkeampi rooli tuossa tehtävässä, asettua selkeämmin ihmisen puolelle, ei järjestelmän.

Adams, Dominelli ja Payne (2009, 287, 392—393) ovat kysyneet, kuinka sosiaalityön käy tulevaisuudessa ja onko sille sijaa hyvinvointijärjestelmässämme, joka pitää sisällään niin terveys- kuin sosiaalihuollonkin. Tarvitaanko päteviä sosiaalityöntekijöitä? Onko sosiaalityö niin leimaavaa ja kategorisoivaa, että se pitäisi korvata resursoimalla lisää terveydenhuoltoon tai muihin ihmisten selviytymistä edistäviin toimenpiteisiin? Nämä samat kysy-

mykset ovat nousseet meidänkin ajatuksiimme yhdyskuntaseuraamustoimiston sosiaalityötä tutkiessamme. Mielestämme sosiaalityöllä on selkeä rooli ja tehtävä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa, mutta toisaalta kaikki yhdyskuntaseuraamustoimistoissa tehtävä työ ei välttämättä vaadi sosiaalityön osaamista. Sosiaalityön olisi pyrittävä käyttämään sekä oman ammatillisen että asiakkaiden aseman turvaamiseksi niitä vahvuuksia, joita sillä on muihin ammattiryhmiin nähden. Tällaisia ovat ennen kaikkea analyyttinen työtapa sekä valmius tutkimuksen tekemiseen.

Lähteet

Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm 2009: Concluding comment. Teoksessa Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.) 2009: Social Work, themes, issues and critical debates. Third edition. Palgrave, Macmillan. 386—393.

Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm 2009: Towards a critical understanding of social work. Teoksessa Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.) 2009: Social Work, themes, issues and critical debates. Third edition. Palgrave, Macmillan. 1—9.

Aho, Päivi 1993: Mihin me yllämme? Teoksessa Karvinen Synnöve (toim.) 1993: Sosiaalityön eettiset jännitteet. Helsinki. 157—167.

Alasuutari, Pertti 2000: Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Gaudeamus, Helsinki.

Andrews, Don A. 1995: The Psychology of Criminal Conduct and Effective Treatment. Teoksessa McGuire, James (toim.) 1995: What Works. Reducing and Reoffeding. Guidelines from Research and Practice. Chichester, Wiley. 35—62.

Antikainen, Anne-Maarit 2008: Sosiaalityön kehittäminen suljetussa vankilassa – Kokemuksia Sukeva-Projektista – Kriminaalihuollon tukisäätiö, raportteja 1/2008. Helsinki.

Antikainen-Juntunen, Eija 2005: Sosiaalityö psykiatrisessa työkyvyn arvioinnissa. Sosiaalityöntekijöiden käsitysten arviointi empowermentin näkökulmasta. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma 2000: Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Vastapaino, Tampere.

Arnkil, Tom Erik 1989: Sosiaalityö viranomaisverkostossa. Sosiaalihallituksen raporttisarja nro 18/1989. Sosiaalihallitus, Helsinki.

Autio, Hanna-Leena & Leinonen, Minna & Nikkanen, Risto & Otonkorpi-Lehtoranta, Katri & Syrjä, Sannu & Uosukainen, Katja 2010: Naisten ja miesten työhyvinvointi ja tasa-arvo rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 3/2010. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Banks, Sarah 1995: Ethics and Values in Social Work. MACMILLAN PRESS LTD, London.

Blomster, Peter & Muiluvuori, Marja-Liisa 2011: Rikosseuraamusasiakkaiden määrä ja rakenne 1975—2010. Teoksessa Lavikkala, Raino & Linderborg, Henrik (toim.) 2011: Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Juvenes Print, Tampere. 141—152.

Cavén, Outi 1999: Sujutusta ja pyöritystä. Tutkimus byrokratian merkityksistä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastyössä. Painosalama Oy.

Cohen, Stanley 1990: Visions of Social Control: Crime, Punishment and Classification. Polity Press, Cambridge.

Dominelli, Lena 2009: Repositioning social work. Teoksessa Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.) 2009: Social Work, themes, issues and critical debates. Third edition. Palgrave, Macmillan. 13—25.

Drury-Hudson, Julie 1999: Decision making in child protection: the use of theoretical, empirical and procedural knowledge by novises and experts and implications for fieldwork placement. British journal of social work 29 (1). 147—169.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2000: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Jyväskylä.

Folgheraiter, Fabio 2004: Relational Social Work. Toward Networking and Societal Practices. Jessica Kingsley Publishers, London. 163—226.

Foucault, Michel 1991: Governmentality. Teoksessa Burchell, Graham & Gordon, Colin & Miller, Peter (toim.) 1991: The Foucault Effect. Harvester Wheatsheaf. 1—51.

Foucault, Michel 2000: Tarkkailla ja rangaista. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Foucault, Michel 2005: Tarkkailla ja rangaista. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Garland, David 2007: Penal Strategies in a Welfare State. Teoksessa Munchie, John (toim.) 2007: Criminal Justice and Crime Control. State Punishment.

Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Granfelt, Riitta 2000: Marginaalitarinat ammattikäytäntöjen kehittämisen aineksina. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) 2000: Sosiaalityön tutkimus. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 240—258.

Granfelt, Riitta 2003: Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen Ympäristöministeriön julkaisu, Helsinki.

Granfelt, Riitta 2007: Paha olla – vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä? Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.) 2007: Vääryyskirja. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala. 145—158.

Harrikari, Timo 2010: Ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta. Toimijat, prosessit ja sisällöt. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 2/2010. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Hartoneva, Anne 2002: Normaalisuusperiaate Suomen Vankeinhoidossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2002, Vammala.

Hedderman, Carol & Hough, Mike 2004: Getting tough or being effective: what matters? Teoksessa Mair, George (toim.) 2004: What Matters in Probation. Collompton, Devon. Willan. 146—169.

Heinonen, Jari 2012: Miesten kokemuksia köyhyydestä ja asiakkuudesta. Teoksessa Forssén, Katja & Roivainen, Irene & Ylinen, Satu & Heinonen, Jari (toim.) 2012: Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. Unipress. 197—222.

Helén, Ilpo 2004: Hyvinvointi, vapaus ja elämänpolitiikka. Foucaltlainen hallinnan analytiikka. Teoksessa Rahkonen Keijo (toim.) 2004: Sosiologisia nykykeskusteluja. Tampere. 206—236.

Helne, Tuula 1996: Uudet uljaat uusheimot. Janus (4) 3. 292—299.

Helne, Tuula 2002: Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123.

Hinkkanen, Ville 2010: Rikollisuuden kustannukset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2009, Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia. Hakapaino Oy, Helsinki.

Hirsijärvi, Sirkka 2009: Aineiston hankinnan suunnittelu. Teoksessa Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (toim.) 2009: Tutki ja kirjoita. Tammi. Hämeenlinna. 177—190.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2000: Tutkimushaastattelu, teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.

Hirsjärvi Sirkka & Remes Pirkko & Sajavaara Paula 1997: Tutki ja kirjoita. Tammer-Paino Oy, Tampere.

Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2000: Tutki ja kirjoita. Tammer-Paino, Tampere.

Hokkanen, Liisa 2009: Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli ja Pösö, Tarja (toim.) 2009: Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus. Juva. 315—334.

Huopainen, Hilkka 2003: Pedofilia – patologista dissosisaatiota ja traumaa. Teoksessa Haaramo, Soili & Palonen, Kirsti (toim.) 2003: Trauman monet kasvot. Psyykkinen trauma sisäisenä kokemuksena. Therapeia-säätiö, Helsinki. 204—235.

Hyttinen, Leena 2003: Palveluohjauksen vaikuttavuutta määrittämässä. Teoksessa Satka, Mirja & Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.) 2003: Sosiaalityö ja vaikuttaminen. SoPhi, Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 83—102.

Ihalainen, Jari & Järvelä, Sampo & Rautniemi, Lasse 2011: Lainrikkojan integraatio – mistä ja mihin. Teoksessa Lavikkala, Raino & Linderborg, Henrik (toim.) 2011: Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tampereen yliopistopaino Oy. 227—249.

Immonen, Tuula & Kiikkala, Irma 2007: Sopimaton systeemiin. Teoksessa Hänninen, Sakari & Karjalainen, Jouko & Lehtelä, Kirsi-Marja (toim.) 2007: Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Stakes, Helsinki. 55—85.

Jokinen, Arja & Suoninen, Eero 2000: Rikoksesta resurssi. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) 2000: Sosiaalityön tutkimus, metodologisia suunnistuksia. SoPhi, Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 207—236.

Jokinen, Arja 2008: Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen Arja & Juhila Kirsi (toim.) 2008: Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino, Tampere. 110—144.

Joukamaa, Matti 2010: Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidon tarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Juhila, Kirsi 2000: Organisaation sanelemaa toimintaa vai syvällistä vuorovaikutusta. Teoksessa Jokinen Arja & Suominen Eero (toim.) 2000: Auttamistyö keskusteluna. Jyväskylä. 191—219.

Juhila, Kirsi 2002: Sosiaalityö marginaalissa. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) 2002: Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 11—19.

Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino, Tampere.

Juhila, Kirsi 2008: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) 2008: Sosiaalityö aikuisten parissa. Vastapaino, Tampere. 48—81.

Juhila, Kirsi 2009: Objektivointi ja subjektivointi sosiaalityön käytännöissä –Michel Foucault'n perintöä tulkitsemassa. Teoksessa Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli & Pösö, Tarja (toim.) 2009: Sosiaalityö ja teoria. PS-Kustannus, Juva. 47—66.

Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja 2000: Auttamistyön organisaatiot ja ongelmien tulkinnat. Teoksessa Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (toim.) 2000: Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Vastapaino, Tampere. 35—64.

Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja 2002: Sosiaalityön toimintakulttuurit. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) 2002: Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 171—206.

Julkunen, Raija 2001: Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Järvinen, Minna-Kaisa 2007: Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi Kriminaalihuollossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2007, Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Kananen, Jorma 2008: Kvali. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä.

Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo 2011: Sosiaalityön asiakastyön menetelmät ja orientaatiot. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) 2011: Sosiaalityön käsikirja. Tietosanoma, Tallinna.

Karsikas, Vuokko 2005: Selvinpäin olosta tulee hyvä fiilis, päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Karvinen, Synnöve 1993: Reflektiivinen ammatillisuus sosiaalityössä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli (toim.) 1993: Monisärmäinen sosiaalityö. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä. 17—51.

Karvinen, Synnöve 1996: Sosiaalityön ammatillisuus modernista professionaalisuudesta reflektiiviseen asiantuntijuuteen. Kuopio.

Karvinen, Synnöve 2000: Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (toim.) 2000: Sosiaalityön tutkimus. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 9—31.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve 2005: Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa Hoikkala, Susanna & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Satka, Mirja (toim.) 2005: Sosiaalityön käytäntötutkimus. Dark Oy, Helsinki. 73—96.

Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Rantalaiho, Ulla-Maija & Salonen, Jari 2007: Työnohjaus sosiaalityössä. Edita Prima Oy, Helsinki.

Kauppila, Tarja 1999: Vankeudesta vapauteen. Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/1999, Helsinki.

Kemppainen, Tarja & Mäntysaari, Mikko & Pohjola, Anneli 2007: Sosiaalityö vuonna 2015. Tutkiva sosiaalityö, näkökulmia tulevaisuuteen ja innovaatioihin. Talentia-lehti/Sosiaalityön tutkimuksen seura 2007. 4—11.

Kemshall, Hazel & Holt, Paul & Bailey, Roy & Boswell, Gvyneth 2004: Beyond programmes: organisational and cultural issues in the implentation of What Works. Teoksessa Mair, George (toim.) 2004: What Matters in Probation. Willan. 170—186.

Kendall, Kathleen 2004: Dangerous thinking: a critical history of correctional cognitive behaviouralism. Teoksessa Mair, George (toim.) 2004: What Matters in Probation. Collompton, Devon. Willan. 53—89.

Kiehelä, Hannu & Tyni, Sasu 2009: Vaikuttavuuden mittaaminen rikosseuraamusten arvioinnin haasteena. Teoksessa Rantanen, Teemu (toim.) 2009: Kuntoutus, vaikuttavuus ja kehittäminen. Näkökulmia rikosseuraamusalan työn kehittämiseen. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Edita Prima Oy, Vantaa. 9—41.

Kiviniemi, Kati 2010: Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2010: Ikkunoita tutkimumetodeihin ll. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. WS Bookwell Oy, Juva. 70—85.

Kriminaalihuoltolaitoksen päihdestrategia työryhmän ehdotus 28.2.2003. Kriminaalihuoltolaitos, Helsinki.

Kuronen, Marjo 2004: Valtaistumista vai voimavaraistumista – Feministisiä näkökulmia empowermentiin sosiaalityön käsitteenä ja käytäntönä. Teoksessa Kuronen, Marjo & Granfelt, Riitta & Nyqvist, Leo & Petrelius, Päivi (toim.) 2004: Sukupuoli ja sosiaalityö. PS-kustannus. Juva. 277—293.

Kuula, Arja 2006: Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Kyngäs, Margit 2000: Vankeus miehen elämänkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.

Kääriäinen, Juha 1994: Seikkailijasta pummiksi. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1994, Helsinki.

Laine, Matti 2011: Rankaisu ja kuntoutus. Teoksessa Lavikkala, Raino & Linderborg, Henrik (toim.) 2011: Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tampereen yliopistopaino Oy. 13—40.

Laitinen, Merja 2004: Häväistyt ruumiit, rikotut mielet. Tutkimus lapsina läheissuhteissa seksuaalisesti hyväksikäytettyjen naisten ja miesten elämästä. Vastapaino, Tampere.

Laitinen, Merja 2008: Seksuaalinen hyväksikäyttö, petetyksi tuleminen ja yhteisöllisen tuen mahdollisuudet. Teoksessa Roivainen, Irene & Nylund, Marianne & Korkiamäki, Riikka & Raitakari, Suvi (toim.) 2008: Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? PS-kustannus, Jyväskylä. 261—281.

Laitinen, Merja & Hurtig Johanna 2002: Varjojen jäljillä. Teoksessa Laitinen Merja & Hurtig, Johanna: Pahan kosketus. Ihmisyyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Keuruu 2002. 192—198.

Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna 2011: Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) 2011: Sosiaalityön arvot ja etiikka. Bookwell Oy, Juva. 163—187.

Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 2005/782 Osoitteessa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050782?search[type]=pika&search[pika]=ehdonalaisen%20vapauden%20valvonta*. Viitattu 11.5.2012.

Laki yhdyskuntapalvelusta 12.12.1996/1055. Osoitteessa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961055#a24.6.2010-641, viitattu 27.9.2012.

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä 24.6.2010/633 Osoitteessa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20100633?search[type]=pika&search[pika]=seuraamusselvitys viitattu 1.10.2012

Laki Rikosseuraamuslaitoksesta 27.11.2009/953 Osoitteessa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090953?search[type]=pika&search[pika]=rikosseuraamuslaitos Viitattu 10.10.2012

Laki valvontarangaistuksesta. Osoitteessa: http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110330 Viitattu 30.8.2012

Laki yhdyskuntapalvelusta annetun lain muuttamisesta 641/2010. Osoitteessa http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20100641. Viitattu 25.5.2011.

Lappi-Seppälä, Tapio & Niemi, Hannu 2010: Kontrolliviranomaisten toiminta. Teoksessa Rikollisuustilanne 2009, Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia. Hakapaino Oy, Helsinki. 299—386.

Lavikkala, Raino 2011: Vaikuttavan rikosseuraamustyön kysymyksiä. Teoksessa Lavikkala, Raino & Linderborg, Henrik (toim.) 2011: Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Tampereen yliopistopaino Oy. 93—140.

Linderborg, Henrik 2001: Brott och straff. En undersökning av samhällstjänsten som straff. Åbo akademis förlag, Åbo.

Linderborg, Henrik 2004: Sosiaalityö yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoon liittyvässä valvonnassa. Oikeus-lehti 33;2. 158—178.

Linderborg, Henrik 2011: Yhdyskuntaseuraamukset historiallisesti kehittyvänä rangaistusstrategiana. Teoksessa Lavikkala, Raino & Linderborg, Henrik (toim.) 2011: Rikosseuraamustyön kehittämisen kysymyksiä. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2/2011. Juvenes Print, Tampere. 41—92.

Liukko, Eeva 2006: Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. Heikki Waris – Instituutti. Yliopistopaino.

Lohi, Saila & Niiranen Vuokko 2005: Yksin tätä työtä ei voi tehdä. Sosiaalityöntekijöiden osaamisen tuki ja osaamisen jakaminen lastensuojelutyössä. Osaatko-Kartuke – hankkeen julkaisuja 6. Kuopion yliopisto, Kuopio.

Marttunen, Matti 2008: Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236. Hakapaino Oy, Helsinki.

Maruna, Shadd & Immarigeon, Russ & LeBel, Thomas P. 2008: Exoffender reintegration: theory and practice. Teoksessa Maruna, Shadd & Immarigeon, Russ (toim.) 2008: After crime and punishment, pathways to offender reintegration. Willan Publishing, Portland, Oregon, USA. 3—26.

Marvasti, Amir 2011: Three Aspects of Writing Qualitative Research: Practice, Genre and Audience. Teoksessa Silverman, David (toim.) 2011: Qualitative Research. Issues of Theory, Method and Practice. Third Edition. SAGE Publications Ltd, London. 383—396.

Matikkala, Jussi 2010: Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Edita, Helsinki.

Metteri, Anna 1993: Terveydenhuollon moniammatillinen työ ja sosiaalityön vastuunotto teoksessa Karvinen, Synnöve: Sosiaalityön eettiset jännitteet. Painatuskeskus, Helsinki. 88—102.

Metteri, Anna 2000:Sosiaalityön vaikeiden tilanteiden tutkiminen. Teoksessa Synnöve Karvinen & Tarja Pösö & Mirja Satka (toim.) 2000: Sosiaalityön tutkimus. Metodologisia suunnistuksia. Jyväskylän yliopistopaino, Jyväskylä. 237—261.

Metteri, Anna & Hotari, Kaisa-Elina 2011: Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palveluissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.): Sosiaalityön arvot ja etiikka. Bookwell Oy, Juva. 67–92.

Metteri, Anna & Kröger, Teppo & Pohjola, Anneli & Rauhala, Pirkko-Liisa 2004: Social work approaches in health and mental health from around the globe. The Haworth Social Work press. Binghamton. USA.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka 2010: Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2010: Ikkunoita tutkimusmetodeihin ll. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. WS Bookwell Oy, Juva. 46—69.

Mäkelä, Klaus 1990: Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) 1990: Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus Oy, Helsinki. 42—61.

Männistö, Päivi 2012: Kun ei ole tervetullut minnekään. Poiskäännyttämisen ja poissulkemisen ilmiöitä katuperspektiivistä tarkasteltuna. Teoksessa Karttunen, Teija & Strömberg-Jakka, Minna 2012: Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisten arkeen. Bookwell Oy, Juva. 125—139.

Mäntysaari, Mikko 2007: Syrjiikö sosiaalityö? Teoksessa Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.) 2007: Vääryyskirja. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala. 115—132.

Nellis, Mike 2001: Community penalties in historical perspective. Teoksessa Bottoms, Anthony & Gelsthorpe, Lorraine & Rex, Sue (toim.) 2001: Community Penalties, Change and Challenge. Willan. 16—40.

Niskala, Asta 2010: Mallinnus sosiaalityön kehittämisen välineenä. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) 2010: Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus, Tallinna. 277—308.

Orme, Joan & Glastonbury, Bryan 1993: Care Management, Tasks and Workloads. Basingstoke, Macmillan.

Parton, Nigel 2002: Postmodern and Constructionist Approaches to Social Work. Teoksessa Adams, Robert & Dominelli, Lena & Payne, Malcolm (toim.) 2002: Social work. Themes, Issues and Critical Debates. Palgrave MacMillan. 237—245.

Parton, Nigel & O'Byrne, Patric 2000: Constructive Social Work towards a new practice. Palgrave, New York.

Patton, Michael Quinn 1990: Qualitative Evaluation and Research Methods. Second Edition. Sage Publications, California.

Payne, Malcolm 1996: What is professional social work? Venture press, Birmingham.

Payne, Malcolm 2005: Modern social work theory. Third edition. Palgrave MacMillan. Great Britain, Ebbw Vale.

Perhe muurin toisella puolella. Työryhmän mietintö. Rikoseuraamusviraston julkaisuja I/2003. Vammala 2003.

Pohjola, Anneli 1993: Asiakas sosiaalityön määrittäjänä. Teoksessa Granfelt, Riitta & Jokiranta, Harri & Karvinen, Synnöve & Matthies, Aila-Leena & Pohjola, Anneli (toim.) 1993: Monisärmäinen sosiaalityö. Gummerus kirjapaino. Jyväskylä. 255—286.

Pohjola, Anneli 2007: Merkintöjä sosiaalityön asiantuntijuudesta. Teoksessa Vesterinen, Kerttu (toim.) 2007: Kiitos kysymyksestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, Rovaniemi. 6—18.

Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja 2010: Asiakkuus – sosiaalityön ydinteema. Teoksessa Pohjola, Anneli & Laitinen, Merja (toim.) 2010: Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus, Tallinna. 7—15.

Puusa, Anu 2011: Haastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2011: Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimustavan valintaan. Hansaprint. 73–87.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2011: Mitä laadullinen tutkimus on? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2011: Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimustavan valintaan. Hansaprint. 47–72.

Raatikainen, Panu 2006: Voiko ihmistiede olla arvovapaata? Teoksessa Hallamaa, Jaana & Launis, Veikko & Lötjönen, Salla & Sorvali Irma (toim.) 2006: Etiikkaa ihmistieteille. Hakapaino Oy, Helsinki. 93—107.

Rantala, Kati 2007: Syrjäytyneille turvaa vai tuomioita? Vaietut vankilakierteet ja vastuun jakautuminen. Teoksessa Rantala Kati & Sulkunen Pekka (toim.) 2007: Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. 2. painos. Tammerpaino, Tampere. 207—227.

Rauhala, Pirkko-Liisa & Virokannas, Elina 2011: Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) 2011: Sosiaalityön arvot ja etiikka. Bookwell Oy, Juva.

Raunio, Kyösti 2000: Sosiaalityö murroksessa. Tammerpaino Oy, Tampere.

Raunio, Kyösti 2006: Syrjäytyminen, sosiaalityötä kiinnostava näkökulma. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Gummerus Oy, Vaajakoski.

Raunio, Kyösti 2004: Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus, Helsinki.

Raunio, Kyösti 2009: Olennainen sosiaalityössä. Gaudeamus, Helsinki.

Rautiainen, Markku 2006: Yhdyskuntaseuraamustyön rujo anatomia –mietteitä rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttamisesta. Oikeus-lehti 35; 3. 455—466.

Rikoksettomaan elämänhallintaan. Komiteamietintö 28. Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan mietintö. Oikeusministeriö 2001.

Rikosseuraamusalan asiakaskunta, työprosessit ja kuntouttaminen 2008. Työryhmän mietintö 5/2008. Rikosseuraamusviraston monisteita -sarja. Osoitteessa: http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/z9ghz.pdf. Viitattu 23.9.2012

Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2010. Rikosseuraamusviraston tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2009. Osoitteessa http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/mxmbyvgu.pdf. Viitattu 10.4.2011.

Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2004: Polkujen rakentamista pääteiden välille. Kriminaalihuollon päihdetyön kehittämishankkeen arviointitutkimus.

Rostila, Ilmari 2001: Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Kopiojyvä Oy, Jyväskylä.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa 2005: Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) 2005: Haastattelu, tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino, Tampere. 22—56.

Ruusuvuori, Johanna 2010: Litteroijan muistilista. Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) 2010: Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere, 424—431.

Saarijärvi, Anne 2005: Sosiaalityön mahdollisuudet yhdyskuntapalvelussa. Lisensiaatintutkielma. Tampereen yliopisto. Osoitteessa http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=c0f3e50e-8992-438d-b81a-ae3a85dafa24. Viitattu 20.5.2011.

Saarenpää, Ahti 2010: Kansalainen, yksilö oikeudellisesti kaiken keskipisteenä. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) 2010: Asiakkuus sosiaalityössä. Gaudeamus Helsinki University Press, Tallinna. 75—137.

Sammons, Catherine 1992: Clinical Social Work in a Multidisciplinary Team: An Adolescent Inpatient Psychiatry Case. Teoksessa Le, Groy, (toim.)1992: Winston Case Studies Social Work Practice. Arizona State University. Wadsworth Publishing Company, California.

Satka, Mirja & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Hoikkala, Susanna 2005: Sosiaalityön käytäntötutkimus. Palmenia-kustannus, Helsinki.

Silverman, David 1988: Laadullisen tutkimuksen kuusi sääntöä –postromanttinen näkökulma. Sosiologia 25. 257—268.

Sipilä, Anita 2011: Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto. Kopijyvä Oy, Joensuu.

Sipilä, Jorma 1996: Sosiaalityön jäljillä. Tammerpaino Oy, Tampere.

Sulkunen, Pekka 1990: Ryhmähaastattelujen analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) 1990: Kvalitatiivisen aineiston analysointi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki. 264—285.

Suonio, Mari 2007: Sosiaalityö rikosseuraamusalalla – haasteiden edessä. Teoksessa Elina Kosonen (toim.) 2007: Puheenvuoroja sosiaalityön tulevaisuudesta Itä-Suomessa. Kuopion yliopisto. 115—120.

Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. Unipress. 223—246.

Tapani, Jussi & Tolvanen, Matti 2011: Rikosoikeus. Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Ulvinen, Veli-Matti 1996: Vankielämän kasvatukselliset alueet vankeinhoidon tavoitteiden kehyksessä - Estettyjä kuvia? Oulun yliopisto, Oulu.

Utriainen, Terttu 1998: Yhteisölliset rangaistukset. Lakimies 6-7. Osoitteessa http://www.edilex.fi.login.ezproxy.ulapland.fi/lakikirjasto/2234.pdf. Viitattu 2.5.2011.

Vaininen, Satu 2011: Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina. Sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden käsitykset sosiaalitoimiston sosiaalityöntekijöiden ammatillisesta toiminnasta 2000-luvun alussa. Tampereen yliopistopaino, Tampere.

Valokivi, Heli 2001: Palveluohjaus ja rikoksiin syyllistyneiden yksilölliset polut. Kisälliprojekti. Yksilökohtainen palveluohjaus –kokeilu, loppuraportti. Silta-valmennus.

Valokivi, Heli 2002: Toimiva asiakkuus, Kriminaalihuollon palveluohjauskokeilu naisasiakkaiden kertomana. Teoksessa Juhila, Kirsi & Forsberg, Hannele & Roivainen, Irene (toim.) 2002: Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä. 164—187.

Valokivi, Heli 2008: Kansalainen asiakkaana. Tutkimus vanhusten ja lainrikkojien osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Juvenes Print, Tampere.

Valtioneuvoston asetus yhdyskuntapalvelusta 4/2011. Osoitteessa http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110004?search[type]=pika&search[pika]=yhdyskuntapalvelu*. Viitattu 5.5.2011.

Vankeuslaki 2005/767. Osoitteessa http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767?search[type]=pika&search[pika]=vankeuslaki Viitattu 1.10.2012

Vesterbacka, Esa 2002: Saatteksi. Teoksessa What Works –Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa. Vankeinhoidon koulutuskeskukuksen oppikirja 1/2003, Dark Oy, Vantaa.

Virta, Sirpa 2007: Paikallinen turvallisuudenhallinta – kohti yhteisökontrollia? Teoksessa Rantala Kati & Sulkunen Pekka: Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia. Tammer-Paino, Tampere. 194—206.

Vogt-Airaksinen Tiina, 2009: Tarinallinen lähestymistapa nuorten rikosoikeudellisissa seuraamuksissa. Oikeus-lehti 38; 4. 424—429.

Vuosikertomus 2004: Kriminaalihuoltolaitoksen & Vankeinhoitolaitoksen vuosikertomus 2004. Osoitteessa http://www.rikosseuraamus.fi/31725.htm. Viitattu 10.3.2012.

Vuosikertomus 2009: Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009. Osoitteessa http://www.rikosseuraamus.fi/uploads/hdieo2.pdf. Viitattu 1.11.2012

Walls, George 2005: Sosiaalityön käytäntötutkimus –koordinaatteja ja paikannuksia. Teoksessa Hoikkala, Susanna & Karvinen-Niinikoski, Synnöve & Nylund, Marianne & Satka, Mirja (toim.) 2005: Sosiaalityön käytäntötutkimus. Dark Oy, Helsinki. 23—46.

Witkin, Stanley 2003: Päämääränä hyvän tekeminen. Pohdintoja ihmisoikeuksista ja etiikasta sosiaalityössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola, Anneli (toim.) 2003: Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Bookwell Oy, Juva. 237—253.

Väyrynen, Sanna 2007: Usvametsän neidot. Tutkimus nuorten naisten elämästä huumekuvioissa. Acta Universitatis Lapponiensis. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset 2006. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2006. Kriminaalihuoltolaitos, Helsinki.